T.C.

KASTAMONU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HADİS ANABİLİM DALI

NÂSİRUDDİN EL-ELBÂNÎ'NİN SİLSİLETÜ'L-EHÂDİS'D-DAÎFE VE'L-MEVDÛA İSİMLİ ESERİNDE METİN TENKİDİ UYGULAMALARI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

NURAN SARICI

DANIŞMAN

DR. ÖĞRETİM ÜYESİ KUDRET ARTIKBAEV

KASTAMONU 2018

T.C.
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HADİS ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS

NÂSİRUDDİN EL-ELBÂNÎ'NİN SİLSİLETÜ'L-EHÂDİS'D-DAÎFE VE'L-MEVDÛA İSİMLİ ESERİNDE METİN TENKİDİ UYGULAMALARI

NURAN SARICI

Danışman Dr. Öğretim Üyesi Kudret Artıkbaev
Jüri Üyesi Prof. Dr. Hayri Kırbaşoğlu
Jüri Üyesi Doç. Dr. Burhan Baltacı

KASTAMONU - 2018

TEZ ONAYI

Nuran SARICI tarafından hazırlanan "Nâsiruddin el-Elbânî'nin Silsiletü'l-Ehâdis'd-Daîfe ve'l-Mevdûa İsimli Eserinde Metin Tenkidi Uygulamaları" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve oy birliği ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Hadis Anabilim Dalı'nda YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman	Dr. Öğretim Üyesi Kudret Artıkbaev Kastamonu Üniversitesi	.....
Jüri Üyesi	Prof. Dr. Mehmet Hayri Kırbaşoğlu Ankara Üniversitesi	.....
Jüri Üyesi	Doç. Dr. Burhan Baltacı Kastamonu Üniversitesi	.....

13/06/2018

Ensitü Müdürü	Prof. Dr. Cevdet Yakupoğlu	.....

TAAHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

İmza

Adı Soyadı

ÖNSÖZ

Hadislerin metin kritiği hem geçmiş dönemlerde hem de bugünümüzde hadis ilminin en çok tartışılan problemlerinden biri olmuştur. Metin tenkidinin nihai hedefi; bir rivayetin gerçekten Hz. Peygamber'e ait olup olmadığının tespitini yapmaktır. Ulemanın bu probleme ne derece eğildiği veyahut bu alanda yeni çalışmalara ihtiyaç olup olmadığı öteden beri tartışılmıştır. Muhaddisler ravilerin rivayet ehliyetine ayrı bir önem vermişler ve haberin sıhhatini tespit için öncelikle haberi getirenin durumuna bir diğer ifadeyle adaletine ve zabtına bakmışlardır. Çünkü isnad sistemi hadis ilminde asıl mesabesindedir. Ancak bununla birlikte metne dair hususları da ihmal etmişler bilakis metni tetkik etmek için birtakım kıstaslar geliştirmişlerdir. Fakat bu kıstaslar muhaddislerin eserlerinde açıkça görülmemektedir. Bu sebeple bazı oryantalistler sened tenkidine ağırlık verildiğini metin tenkidinin ihmal edildiğini iddia etmişlerdir.

Biz bu çalışmamızda söz konusu iddiaların doğru olup olmadığını araştırmak amacıyla el-Elbânî'nin Silsiletü'l-Ehâdis'd-Daife ve'l-Mevdûa isimli eserini seçerek metin tenkidi kıstasları açısından incelemeyi amaçladık. İlgili konuyu el-Elbanî gibi son dönemde yaşamış muasır bir hadis alimi üzerinden ele almak istememizdeki temel sebep hem son asrın muhaddisi olarak nitelendirebileceğimiz el-Elbanî hakkında Türkçe hadis literatürüne kazandırılmış çalışmaların azlığı hem de el-Elbanî'nin hadis ilminde son dönem Arap Dünyasında otorite bir isim olarak karşımıza çıkmasıdır.

Giriş bölümünde metin ve tenkid kavramlarını, hadiste metin tenkidini konusunu anlatarak mukaddime niteliğinde kavramsal çerçeve çizmeye çalıştık. Birinci bölüm, Elbânî ve Silsiletü'l-Ehâdis'd-Daife ve'l-Mevdûa olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. İlk bölümde Elbânî'nin hayatı, eğitimi, hocaları, talebeleri, eserlerinden bir kısmı hakkında bilgiler sunulmuştur. İkinci kısımda ise eseri genel olarak tanıttık. İkinci bölümde, ilk olarak metin tenkidi ölçüleri hakkında bilgiler verdik, sonra da Elbânî'nin metninden hareketle tenkîde tâbi tuttuğu hadislerden örnekler sunduk.

Çalışmam süresinde hoşgörüsüyle desteklerini esirgemeyen danışman hocam kıymetli Dr. Öğretim Üyesi Kudret Artıkbaev'e, tez konusunun tesbitinde ve yazımı süresince anlamakta güçlük çektiğim Arapça pasajları açıklayarak yardımlarını esirgemeyen Dr. Öğretim Üyesi Ihab Said İbrahim'e teşekkürü bir borç bilirim.

Her şeyden önce, hayatım boyunca bana şefkat ve sevgi ile destek olan, çalışmam süresince beni motive eden, her zaman yanımda olduklarını hissettiren aileme minnet borçluyum.

Gayret bizden, tevfik Allah'tan.

Nuran SARICI

Kastamonu , Haziran, 2018

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

NÂSİRUDDİN EL-ELBÂNÎ'NİN SİLSİLETÜ'L-EHÂDİS'D-DAÎFE VE'L-MEVDÛA İSİMLİ ESERİNDE METİN TENKİDİ UYGULAMALARI

Nuran SARICI
Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Hadis Bilim Dalı

Danışman : Dr. Öğretim Üyesi Kudret ARTIKBAEV

"Nâsiruddin el-Elbânî'nin Silsiletü'l-Ehâdis'd-Daife ve'l-Mevdûa İsimli Eserinde Metin Tenkidi Uygulamaları" adlı bu çalışmamızın ana gayesi, oryantalistlerin ve bazı İslam alimlerinin iddialarının aksine ulemânın metin tenkidini ihmal etmediklerini, hadislerin tashîhinde metin tenkidine yönelik özel başlıklar açmasalarda muhtelif ilim dalları altında metne dair hususları yoğun bir şekilde irdelediklerini göstermektir. Bu bağlamda Nâsiruddin Elbânî'nin zayıf hadisleri bir araya getirmek için derlediği *Silsiletü'l-Ehâdis'd-Daife ve'l-Mevdûa* adlı telifini seçerek onu metin tenkidi açısından inceledik.

Çalışmamızı bir giriş, iki ana bölüm ve sonuç olmak üzere dört aşamada işledik.

Giriş bölümünde metin ve tenkid kavramlarını, hadiste metin tenkidini konusunu anlatarak mukaddime niteliğinde kavramsal çerçeve çizmeye çalıştık.

Birinci bölüm, el-Elbânî ve Silsiletü'l-Ehâdis'd-Daife ve'l-Mevdûa olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. İlk bölümde Elbânî'nin hayatı, eğitimi, hocaları, talebeleri, eserlerinden bir kısmı hakkında bilgiler sunulmuştur. İkinci kısmında ise eseri genel olarak tanıtılmıştır.

İkinci bölümde, ilk olarak metin tenkidi ölçüleri hakkında bilgiler verilmiş, sonra da Elbânî'nin metninden hareketle tenkîde tâbi tuttuğu hadislerden örnekler sunulmuştur.

Sonuç bölümünde ise ulaşılan bilgiler özlü bir şekilde verilmiştir.

Anahtar Kelimeler : Metin, Tenkit, Metin Tenkidi, el-Elbâni, Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfe ve'l-Mevdûa

2018, 100 sayfa

Bilim kodu : ...

ABSTRACT

MSc. Thesis

TEXTUAL CRİTİCİSM İN SİLSİLATUL AHAADEETH ADDA'EEFAH VEL MAWDOUAH TO MUHAMMAD NASİRUDDİN AL-ALBANİ

Nuran SARICI
Kastamonu University
Institute for Social Science
Basic İslamic Sciences
Department of Hadith

Supervisor : Dr. Kudret ARTIKBAEV

The main goal of this study which we named as “Textual criticism in Silsilatul Ahaadeeth Ad-Da'eefah vel Mawdouah by Muhammad Nasiruddin Al-Albani” is to show that our islamic scholars have made criticism of the hadiths as againts common understanding among Orientalists and some İslamic Theologians. To prove this argument, we selected Al-Albani’s Silsilatul Ahaadeeth AdDa'eefah vel Mawdouah and studied it in detail with in the context of textual criticism.

This study consists of introduction, two chapters and conclusion.

We briefed the terminology of nature of the text with in the science of hadith in introduction.

First chapter is divided into two parts. İn the first part we studied biography of Al-Albani which consists of his life, knowladge, his teachers and students as well as some information about some of his works. İn the second part, we introduced Silsilatul Ahaadeeth Ad-Da'eefah vel Mawdouah and explained the methodologhy of the nature of the text which is used in this scholarly book.

İn second chapter, the criteria on the nature of the text is being introduced. Then, some hadiths in which Al-Albani studied are searched by using textual criticism methods and finally, the results have been explained.

The results and our findings have been summerized in conclusion chapter.

Key Words : Matn, Criticism, Textual Criticism, Al-Albani, Silsilatul Ahaadeeth Ad-Da'eefah vel Mawdouah

2018, 100 pages

Science Code: ...

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ IV
ÖZET VI
ABSTRACT VII
İÇİNDEKİLER VIII
SONUÇ 84
..... X
KISALTMALAR DİZİNİ XI
1. ARAŞTIRMANIN KONUSU 1
2. ARAŞTIRMANIN AMACI 1
3. ARAŞTIRMANIN METODU VE KAYNAKLARI 2
4. HADİS İLMİNDE TENKİD MEFHÛMU 3
4.2. Metin Tenkidi 4
4.2.1. Metin 4
4.2.2. Tenkid 6
4.3. Hadis İlminde Metin Tenkidi 8
1. NÂSİRUDDİN EL-ELBÂNİ'NİN HAYATI 20
1.1. İsmi, Nesebi, Lakabı, Künyesi 20
1.2. Doğumu, Yetişmesi ve Temel Eğitimi 20
1.3. Hadis İlmine Girişi 22
1.4. Okuttuğu Dersler 23
1.5. Hocaları 24
1.6. Talebeleri 25
1.7. Eserleri 25
1.8. Nâsiruddîn El-Elbâni'ye İlim Dünyasından İtirazlar ve Cevaplar 29
1.9. Vefatı 32
2. SİLSİLETÜ'L-EHÂDÎS'İD-DAÎFE VE'L-MEVDÛA 33
2.1. Eserin Tanıtımı 33

1. KUR'ANA ARZ 34
1.1. Dünya Ehline Ahiretin, Ahiret Ehline Dünyanın Haram Oluşuna Dair Hadis 41
1.1.1. El-Elbânî'nin Tenkîdi 41
1.2. Cebrâil (a.s)'ın Hz. Peygamber'e Cehennemi Anlattığı Rivayet 43
1.2.1. El-Elbânî'nin Tenkîdi 44
1.3. Ashabım Yıldızlar Gibidir Hadisi 46
1.3.1. El-Elbânî'nin Tenkîdi 46
2. SÜNNETE ARZ 48
2.1. İmam Minbere Çıktığında Namaz Kılmanın ve Konuşmanın Yasaklandığı Hadis 51
2.1.1. Elbânî'nin Tenkidi 51
2.2. Peygamberlere Kabirlerinde Ruhların Geri Verileceğini İfade Eden Hadis 53
2.2.1. Elbânî'nin Tenkidi 54
2.3. Salih Evladın Ömrün Uzamasına Vesile Olduğunu İfade Eden Hadis 55
2.3.1. Elbânî'nin Tenkidi 55
3. DİNİN GENEL ESASLARINA ARZ 58
3.1. Güzel Yüzlülerin ve Kara Gözlü Kişilerin Azap Görmeyeceğini İfade Eden Hadis 59
3.1.1. Elbânî'nin Tenkidi 59
3.2. Zina Yoluyla Doğan Çocukların Kıyamet Günü Maymun ve Domuz Olarak Haşredileceğine Dair Hadis 59
3.2.1. Elbânî'nin Tenkidi 60
3.3. Sudanlıları Zemmeden Hadis 60
3.3.1. Elbânî'nin Tenkidi 60
4. İCMAYA ARZ 61
4.1. "Tek kişinin Görüşüyle Hüküm Vermeyin" Hadisi 62
4.1.1. Elbânî'nin Tenkidi 63
4.2. Namazda Elleri Kaldırmayla İlgili Hadis 64
4.2.1. Elbânî'nin Tenkidi 65
5. TARİHE ARZ 66
5.1. Resûlullah (s.a.v), Ebû Bekir (r.a) ve Ömer (r.a) 'in Hilâfetinin İlk Yıllarında Cima Olmaksızın Hanımı Üç Kere Boşamanın Bir Boşama Sayıldığını İfade Eden Hadis 68

5.1.1. Elbânî'nin Tenkidi 68
5.2. İslamın İtibarının Araplar İtibarına Bağlı Olduğunu İfade Eden Hadis 70
5.2.1. Elbânî'nin Tenkidi 70
5.3. Nasılsanız Öyle Yönetilirsiniz Hadisi 71
5.3.1. Elbânî'nin Tenkidi 72
6. AKLA ARZ 73
6.1. Kıldığı Namazın Kendisini Kötülüklerden Korumayan Kimse Hakkında Hadis 74
6.1.1. Elbânî'nin Tenkidi 75
6.2. "Kalkın Hepiniz Abdest Alın" Hadis 76
6.2.1. Elbânî'nin Tenkidi 76
7. LAFIZ MANA HATALARI (REKÂKET) SEBEBİYLE ARZ..... 77
7.1. Hz. Meryem'in Kansız Et Yemek İstediğini İfade Eden Hadis 78
7.1.1. Elbânî'nin Tenkidi 79
7.2. "Müezzin Allah'ın Direğidir; İmam İse Nurudur" Hadisi 79
7.2.1. Elbânî'nin Tenkidi 80
8. BİLİMSEL BİLGİYE ARZ 80
8.1. Güneş İçin Görevlendirilen Melekler Hadisi 82
8.1.1. Elbânî'nin Tenkidi 82
8.2. Resûl'ün Medine'ye Geldiğinde Kadınların ve Çocukların Söylediği Talea'l-Bedru Şiiri Hakkındaki Hadis..... 83
8.2.1. Elbânî'nin Tenkidi 83
8.3. Medine'nin Tozunun Şifa Olduğunu İfade Eden Hadis 84
8.3.1. Elbânî'nin Tenkidi 84
SONUÇ.....87
BİBLİYOGRAFYA.....90
ÖZGEÇMİŞ.....100

KISALTMALAR DİZİNİ

A.Ü.İ.F.D: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

a.g.e. : Adı Geçen Eser.

a.g.m. : Adı Geçen Makale

a.g.t. : Adı Geçen Tebliğ

a.s : aleyhisselâm

a.y. : Aynı yer

b. : İbn.

bkz. : Bakınız.

c. : Cilt.

c.c : celle celâlühû

çev. : Çeviren.

DİA : Diyanet İslam Ansiklopedisi.

h. : Hicri.

haz. : Hazırlayan.

İFAV : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları

nşr. : Neşreden.

r.a : radiyallahu anhu

s. : Sayfa.

s.a.v. : Sallallâhü aleyhi ve sellem

Sy. : Sayı.

ö. : Ölüm Tarihi.

ts. : Tarihsiz.

vd. : ve diğerleri

Y. : Yayınları

y.y : Yayın yeri yok

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Yüce Kitabımız Kur'an-ı Kerimden sonra en muteber kaynak sünnettir. Sünnet 'in yazılı malzemeleri demek olan hadislerin sahihini zayıfından ayırmak maksadıyla ilk dönemlerden itibaren İslam âlimleri çeşitli tenkit metotları geliştirmişlerdir. Bunlardan en yaygın olanı isnat tenkidi olmakla birlikte muhaddislerimiz metin tenkidine de yer vererek hadis ilmine katkı sağlamışlardır. Hicri birinci asrın sonlarından itibaren hadislerin rivayetinde isnadın yaygınlaşmasıyla havilerin hadis rivayetine ehliyetini araştırmayı hedefleyen cerh ve ta' dil faaliyeti hız kazandı. Bu faaliyetle haberi getirenlerin durumu tespit ediliyordu. Bununla beraber az da olsa Sahabe döneminden itibaren metinle ilgili bir diğer ifadeyle nakledilen bilginin mahiyetiyle ilgili hususlar da inceleme alanına dâhil oldu. Gerek isnat tenkidi gerekse metin tenkidi her ikisi de hadislerin doğru bir şekilde anlaşılmasını sağlamaya yönelik gayretlerdir.

Biz bu çalışmamızda El-Bani'nin (1914-1999) Silsilet'ül-Ehâdisil-Daîfe ve'l-Mevdûa isimli eseri ışığında onun hadislere tad'îf ve tavdî hükmünü verirken sened tenkidinin yanında metinden hareketle ne tür karînelere bağlı kaldığını tespit etme gayreti içerisindeyiz.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

İstilahî bir kavram olarak bugün metin tenkidi şeklinde zikredilen husus sahabe döneminde hadislerin Kur'an, Sünnet ve dinin genel esasları çerçevesinde değerlendirilmesi şeklinde başlamış ve muhtelif İslam alimlerince uygulanmıştır. Hadisçiler eserlerini telif ederken bariz bir şekilde isnad tenkidini esas almışlardır. Metin tenkidi açık bir şekilde görülmez. Bu durum müsteşriklerin ve bazı müslüman araştırmacıların "Hadislerde metin tenkidi göz ardı edilmiştir. İsnad tenkidine verilen önem metin tenkidine verilmemiştir." iddialarını ileri sürmelerine neden olmuştur. Biz bu iddiaların doğru olup olmadığını araştırmak amacıyla Nasuriddin el-Banî'nin Silsilet'ül-Ehâdisil-Daîfe ve'l-Mevdûa İsimli eserini incelemeyi amaçladık.

Temelde hadislerin anlaşılmasına yönelik sarfedilen bütün gayretler bir metodoloji sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Günümüzde de metodoloji tartışmaları yoğun bir

şekilde devam etmektedir. İlgili konuyu el-Elbanî gibi son dönemde yaşamış muasır bir hadis alimi üzerinden ele almak istememizdeki temel sebep hem son asrın muhaddisi olarak nitelendirebileceğimiz el-Elbanî hakkında Türkçe hadis literatürüne kazandırılmış çalışmaların henüz yapılmamış olması hem de el-Elbanî'nin hadis ilminde son dönem Arap Dünyasında otorite bir isim olarak karşımıza çıkmasıdır. Ayrıca Selefî görüşte olan ve Arap Dünyasının çok itibar itibar ettiği bir hadis aliminin günümüzde mutlaka çalışılması ve eğer imkan dahilindeyse mezhepsel boyutunun hadisleri anlama ve yorumlama noktasında ne derece etkili olabileceğinin tespit edilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

3. ARAŞTIRMANIN KAYNAKLARI

Biz bu araştırmada ana kaynak olarak Nasuriddin el-Elbânî'nin Silsilet'ül-Ehâdisil-Daîfe ve'l-Mevdûa isimli eserini inceledik. İlgili eser çerçevesinde metin tenkidi meselesi ve ölçütleri inceleneceğinden konuyla alakalı telif edilmiş Arapça ve Türkçe eserler yine aynı şekilde inceleme alanımızı teşkil etti. Bunlar, Nûruddîn Itr'ın *Menhecü'n-Nakd fî Ulûmi'l-Hadis,* Muhammed Mustafa el-A'zamî'nin *Menhecü'n-Nakd İnde'l-Muhaddisîn Neş'etuhû ve Menhecuhû,* Hüseyin el-Hâc Hasan'ın *Nakdu'l-Hadis fî İlmi'r-Rivâye ve İlmi'd-Dirâye*, Salâhaddin b. Ahmed el-İdlibî'nin *Menhecü Nakdi'l-Metn İnde Ulemâi'l-Hadîsi'n-Nebevî,* Misfir Garamullah *ed-Dümeynî'nin Mekâyîsu Nakdi Mutûni's-Sünne*, Muhammed Lokmân es-Selefî'nin *İhtimâmü'l-Muhaddisîn bi Nakdi'l-Hadisi Seneden ve Metnen ve Dehdu Mezâimi'l-Musteşrıkîn ve Etbâihim*, İsâm Ahmed el-Beşîr'in *Usûlü Menheci'n-Nakd İnde Ehli'l-Hadîs*, Necm Abdurrahmân Halef'in *Nakdu'l-Metn Beyne Sınâati'l-Muhaddisîn ve Metâini'l Musteşrıkîn*, Muhammed Tâhir el-Cevâbî'nin *Cuhûdu'l-Muhaddisîn fî Nakdi Metni'l-Hadisi'n-Nebeviyyi'ş-Şerîf* Arapça olarak telif edilmiş ana kaynaklarımız olurken Selahattin Polat'ın *Metin Tenkidi*, Enbiya Yıldırım'ın *Hadiste Metin Tenkidi Tarihi Süreç Yeni Yaklaşımlar*, Salih Karacabey'in *Hadis Tenkidi Hadislerin Hz. Peygamber'e Aidiyetini Belirleme Yolları*, Mustafa Ertürk'ün *Metin Tenkidi (Gayb ve Fiten Hadisleri Örneği)* yararlandığımız önemli Türkçe kaynaklardır.

Nâsuriddin el-Elbânî'nin hayatı ile ilgili Arapça telif edilmiş eserler ve hadis ilmindeki gayretini ortaya koymaya yönelik yazılan Arapça tezler diğer önemli kaynaklarımız arasındadır. Abdurrahman b. Muhammed b. Salih el-Ayzerî'nin, *Cühûdü'ş-şeyh el-elbâni fi'l-hadis rivâye ve dirâye* isimli çalışması, Abdulmecid b. Abdullah Mübarekiyye'nin

Dr. Mes'ud Fulûsî danışmanlığında yaptığı *Mekayîsi nakdi metni'l-hadisi inde el-Elbânî* isimli doktora çalışması bu manada çokça istifade ettiğimiz kaynaklardır.

4. HADİS İLMİNDE TENKİT MEFHÛMU

4.1. İsnad Tenkidi

Mütevatir sünnet, Kur'an-ı Kerim'den sonra İslam'ın ikinci temel kaynağı kabul edilmesi sebebiyle vârid olduğu ilk asırlardan bu yana titiz ve hummalı çalışmaların yapıldığı bir alanı teşkil etmektedir. Bu çalışmalar tümüyle hadis diye nakledilen bilginin Hz. Peygambere aidiyetini tespit etme bir diğer ifadeyle sıhhatini belirleme gayretinin bir ürünüdür. Hadislerin günümüze ulaşmasında hadis alimlerinin çok titiz çalışmaları olmuştur. Bunlardan en önemlisi isnad tenkididir. İsnad faaliyeti hadis rivayetinde ilk dönemlerden bu yana güvenilir bir hadis rivayeti için geliştirilen, ilmin tahammülünde vazgeçilmez bir prensip olarak kabul edilen ve özenle uygulanan, müslümanlara ait bir sistemdir. İsnadın İslam öncesi dönemde bazı eserlerle şiirlerin naklinde[1] rastgele kullanıldığı bilinmekle beraber onun ilk defa ne zaman nerede ve kimin tarafından uygulandığı bilinmemektedir. Ancak kaynaklarda hicri birinci asrın son yıllarında isnadın iyice yerleştiğine dair bilgilere rastlanılması[2] söz konusu uygulamanın müslümanlara ait olduğu hususu, tartışma götürmez tarihi bir vakıâ olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kendine özgü bir sistemi olan isnadın güvenilirlik şartları veya güvenli bir isnadın işleyişi meselesine gelince bu alanın da mimarı yine bizzat müslümanların kendileri olmuşlardır. İsnad sisteminin geliştirilmesindeki en büyük âmil İslam tarihinde "el-fitnetü'l-kübra" diye bilinen Cemel Vak'ası ve Sıffin Savaşı ile süregelen gelişmeler neticesinde hala etkisini günümüzde de gördüğümüz siyasi ve itikadi ayrışmalardır. Nitekim bu ayrışmalara bağlı olarak oluşan siyasi gruplara mensup bazı kişiler kendi görüşlerini destekleyen, muhalif tarafın görüşlerini de yeren hadisler uydurmuşlardır. Tabii olarak güven duygusunun zayıfladığı bir vasatta hadislerin usûlüne uygun şekilde naklini gerçekleştirmek

[1] Tahir Ahmed Mekkî, **Dirâse fî mesadiri'l-edeb**, s. 13.
[2] Küçük, "İsnad", *DİA*, XXIII, s. 155

için rivayet esnasında isnad sormak zorunlu hale gelmiştir. Tabiîn ve tebe-i tabiînden bazı alimlerin isnad hakkındaki açıklamaları[3] da bu durumu destekler mahiyettedir. Dolayısıyla isnad tabiûn döneminde sistemli olarak kullanılmaya başlanmıştır.[4] Bununla birlikte cerh ve tadil ilmi geliştirilmiş ve hadisleri nakleden ravilerin güvenilirlik dereceleri ve hadis rivayetine ehliyetleri araştırılmıştır. Faaliyetler bununla kalmamış, hadis diye rivayet edilen metinler belli kıstaslar dahilinde kritik edilerek Hz. Peygamber'e ait olmayanların tasfiyesine yönelik çalışmalar yapılmıştır ki buna da literatürde metin tenkidi adı verilmektedir.

4.2. Metin Tenkidi

4.2.1. Metin

Metin kelimesi "مَتَنَ", "m-t-n" kökünden sülâsî fiîl olup, sözlük anlamı itibariyle sert ve güçlü olmak[5], birini gezdirip yürütmek, bir mekanda bulunmak ikamet etmek[6], birşeyi çekip uzatmak[7] bir kişinin sırtına sertçe vurmak, bir yere gitmek varmak[8] anlamlarına gelmektedir. İsim olarak ise "المَتْنُ" şeklinde kullanımı vardır. Sırt, zemini sert ve yüksekçe bir yer, kuvvetli ve dayanıklı insan, okun yeleğinden gövdesine kadar olan bölümü şeklinde farklı manalara gelmektedir.[9]

Kur'an-ı Kerim'de metin kelimesi "çetin, sapasağlam" anlamında " مَتِين" şeklinde geçmektedir.[10] Yine Kur'an'da esmâü'l-hüsna'dan bir isim olarak geçen المَتِينُ[11] metin kelimesi "zü'l-kuvve, güçlü, kudretli" anlamına

[3] Muhammed b. Sirin'in "Bu ilim dindir. Dininizi kimden aldığınıza dikkat edin.", Süfyan es-Sevrî'nin "İsnad müminin silahıdır. Silahı olmayan ne ile savaşacaktır.", Evzâî'nin "İlmin yok olması, isnadın yok olmasıyladır." gibi açıklamaları isnad sistemine tayin edilen önemi ortaya koymaktadır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yücel, **Hadis Tarihi**, s. 35, 36., Karacabey, **Hadis Tenkidi**, s. 107-110.
[4] İsnadı ilk kullananın İbn Şihab ez-Zührî olduğuna dair bkz. Râmehürmüzî, **el-Muhaddisü'l Fâsıl**, nşr. Muhammed Acâc el-Hatîb, Beyrut, 1984, s. 208.
[5] İbnü'l-Esîr, **Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser**, IV s.83.
[6] Asım Efendi, **Kamus Tercemesi**, IV, s. 756
[7] İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, XIII, s. 398-399.
[8] Zebîdî, **Tâcü'l-Arûs min cevâhiri'l Kâmûs**, IX, 340.
[9] Zebîdî, **Tâcü'l-Arûs min cevâhiri'l Kâmûs**, IX, 340.
[10] "Ben onlara (Allah'ın ayetlerini yalanlayan inkarcılar) mühlet veririm. Şüphesiz benim tuzağım (cezalandırmam) çok çetindir." A'râf, 7/183; Kalem, 68/45.
[11] "Şüphesiz Allah rızık verendir, güçlüdür, çok kuvvetlidir." Zâriyât, 51/58.

gelmektedir. Hadislere bakıldığında ise " مَتْنُ الثَّوْرِ"[12] şeklinde "öküzün sırtı" anlamında isim tamlamalarında muzaf olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kavram olarak metin kelimesi, bir yazının, bir telifin öz ibaresi[13], açıklama, ek ve dipnotlardan ayrı olarak müellifin kendi sözü[14] , tercüme, şerh, tefsir, kısaltma ve söz konusu eser üzerindeki düşünce ve tenkidlerden tasfiye edilmiş öz ibare[15] şeklinde edebiyatçılar birkaç manada kullanmışlardır. Yine edebiyatçılar metin kelimesini matbu ve el yazması herhangi bir yazı nüshası, üzerinde dil ve yazım incelemesi yapılabilen, ikinci bir dile çevrilebilen parçanın kendisi, dil incelemelerine konu olabilen yazılı örnek[16] şeklinde farklı manalar da verebilmişlerdir.

Hadis ilminde ıstılahî olarak bir hadisin kısımlarından ikincisi olan metin kelimesi[17]; bir hadiste senedin son bulduğu yerden başlayan sözlü kısım[18], mananın kendilerinden meydana geldiği lafızlar,[19] senedin kendisinde son bulduğu sözlü kısım, [20] şeklinde tarif edilmektedir. Dolayısıyla metin, senedin bitiminde yer alan ya Hz. Peygamberin sözünü, fiilini, takririni, ya da ona ait bir işi, bir olayı, hali veyahut özelliği anlatan ifadelerin tümüdür.[21]

"Bununla beraber metin sadece Hz. Peygamber'e isnat edilen sünnet ve hadis malzemesinden ibaret değildir. Eğer Hz. Peygamber'in sözü ise "kavlî merfû", davranışının anlatımı ise "fiili merfû", bir başkasının söz veya tavrını onaylaması-nın bilgisi ise "takrîrî" adını almaktadır. Bir metin sahabeye isnat ediliyorsa ona "mevkuf" denmektedir. Sahabeden sonraki nesle nisbet edilen metinlere ise "maktû" denmektedir."[22]

---

[12] Buhârî, "Cenâiz", 68; Müslim, "Fedâil", 42.
[13] Seyit Kemal Karaalioğlu, **Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü,** s. 494.
[14] Şemseddin Sami, **Temel Türkçe Sözlük**, II, 869.
[15] Mustafa Nihat Özön, **Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü**, s. 185.
[16] Ali Püsküllüoğlu, **Edebiyat Sözlüğü**, s. 96.
[17] Mücteba Uğur, **Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü**, s. 222.
[18] Abdullah Aydınlı, ***Hadis Istılahları Sözlüğü, İfav Yayınları***, s. 180.
[19] Aydınlı, **a.g.e.**, Timaş Yayınları, s. 98.
[20] İsmail Lütfi Çakan, **Ana Hatlarıyla Hadis**, s. 23.
[21] Muhammed Tâhir Cevâbî, **Cühûdü'l-Muhaddisîn fî Nakdi Metni'l-Hadisi'n-Nebeviyyi'ş-Şerîf**, Tunus, 1991, s. 89.
[22] Küçük, "Metin", *DİA*, XXIX, s. 411.

4.2.2. Tenkid

Tenkid kelimesi Arapça'da "نَقَدَ" kökünden gelmektedir. Nakd sözlük manası itibariyle " (نقد الدراهيم) madeni paranın gerçeğini sahtesinden ayırmak ,[23] (نقد الكلام و نقد الشعر) bir sözün veya şiirin güzel ve kusurlu yanlarını ortaya koyup açıklamak,[24] birisi ile münakaşa etmek,[25] yılan sokması, göz ucuyla bakmak, aldanmamak için birşeyi dikkatlice süzmek[26] bir nesnenin veya eşyanın değerini peşin ödemek, kuşun gagasıyla birer birer taneleri toplaması, cevizin içini ayıklamak, [27] gibi birçok mecazî ve gerçek manada kullanılmıştır.

Nakd kelimesi, Kur'an'da geçmemektedir. Kur'an bu manada "bir şeyi diğerinden ayırdı" anlamında "يميز" ifadesini kullanmaktadır.[28] Hadislere baktığımızda ise bu kelimenin tenkit etme manasında kullanıldığı[29] görülmemektedir. İmam Malik'in (ö. 179/795) Muvattası'nda "peşin ödeme yapma" anlamında geçmektedir.[30]. O halde söz konusu kelime hadis alimleri tarafından hicrî ikinci asırda kullanılmıştır.

Arap dili ve edebiyatında nakd kelimesinin tefil babında çekimi bulunmadığından dolayı eleştiri anlamında daha çok nakd, bazen de intikad ve tenakkud kelimeleri kullanılmaktadır.[31] Istılahi olarak ele aldığımızda ise tenkid kelimesinin muhtelif ilim dallarında hemen hemen birbirine yakın manalarda kullanıldığını görmekteyiz. Edebiyatçılara göre tenkid, Bir sanat eserinin gerçek değerini, muhtevasını, özünü, kıymetli ve kıymetsiz yönlerini belirtmek için belirli ölçütlere göre yapılan inceleme demektir.[32]

---

[23] Zebîdî, **Tâcü'l-Arûs min cevâhiri'l Kâmûs**, II, s. 516., E.W. Lane, **Lexicon (Arapça-İngilizce Kamus)**, 2836.
[24] Rahmi Er, "Tenkit", *DİA*, XXXX. s. 458-461., Lane, a.g.e., 2836.
[25] İbn Manzûr, **Lisânü'l-Arab**, III, s. 425-427., Asım Efendi, Kamus Tercemesi, II, s. 37-39.
[26] Zebîdî, **Tâcü'l-Arûs min cevâhiri'l Kâmûs**, II, 516.
[27] İbnü'l-Esîr, **Nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser**, IV, 179.
[28] Âli İmran, 179.
[29] Mustafa el-A'zâmî, **Hadis Metodolojisi ve Edebiyatı**, Çev. Recep Çetintaş, İz Yayıncılık, İstanbul 2015, s.79.
[30] İmam Malik, **Muvatta**, Buyu', 33, 41.
[31] Rahmi Er, "Tenkit", *DİA*, XXXX. s. 458., Şemseddin Sami, **Temel Türkçe Sözlük**, II, 1346.
[32] Seyit Kemal Karaalioğlu, **Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü**, s. 790.

"Edebî tenkitte amaç sadece yanlış ve eksiklikleri ortaya koymak değil eseri her yönüyle değerlendirip okuyucunun anlamasına yardımcı olmaktır. Tenkit konusunda genellikle iki bakış açısı öne çıkmıştır. Biri dil, sanat ve üslûba, diğeri muhtevaya yönelik tenkittir."[33]

Fransızca'da kritik (critique) tenkit kelimesinin karşılığı olarak Servet-i Fünûn döneminden itibaren kullanılmaya başlanmış olup, Tanzimat devri edebiyatçılarınca, daha çok muhâkeme ve muâheze kelimeleri kullanılmış, kritik için de ilm-i nakd tabirine yer verilmiştir.[34]

Tarihçilerin kullanımına bakıldığında ise; tenkid, " önümüzde bulunan bir kaynağın bir hadise hakkındaki şehadetinin ve bundan çıkarılan neticenin hakikate mutâbık olup olmadığı meselesini incelemektir.[35] Tarih alanında yapılan tenkit ölçütleri, iç tenkit (critique interne) ve dış tenkit (critique externe) olmak üzere iki türlüdür[36].

"Dış tenkit ve gerçeklik tenkidi, vesikaların nereden çıktığını ve dış değerini inceler, onları kabul eder veya reddeder."[37] Bir diğer ifadeyle bir kaynağın hadiselere dair verdiği bilgilerin kabule değer olup olmadığını tetkik etmektir. Elde edilen kaynak sahte midir? Sahte değilse hata oranı nedir? Ne dereceye kadar belge değeri vardır? Ne zaman, nerede ve kim tarafından kaleme alınmıştır? Tüm bunların belirlenmesi işine dış tenkit adı verilmektedir.[38] İç tenkit ve inandırıcılık tenkidi ise, "aynı vesikaların iç değerini takdir eder, doğru olup olmadığını kontrol eder ve metnin tam olarak anlaşılmasını sağlar."[39]

---

[33] Rıza Kurtuluş, "Tenkit", *DİA,* XXXX, s. 461-462
[34] Abdullah Uçman, "Tenkit", *DİA*, XXXX, s. 462-465
[35] A.Zeki Velîdî Togan, **Tarihte Usûl**, s. 75.
[36] E. Halkın, Leon, **Tarih Tenkidinin Unsurları,** Çev. Bahaeddin Yediyıldız, T.T.K., Ankara 1989., s. 5-7., Mübahat Kütükoğlu, **Tarih Araştırmalarında Usûl**, Kübbealtı Neşriyat, İstanbul 2001, 7.Baskı, s.28., Salahattin Polat, **Hadis Araştırmaları Tarih, Usül, Tenkid, Yorum**, İnsan Yayınları, İstanbul 1997, s.159., Salahattin Polat, **Metin Tenkidi**, İFAV Yayınları, İstanbul 2010, s. 181-221., Enbiya Yıldırım, **Hadiste Metin Tenkidi Tarihi Süreç, Yeni Yaklaşımlar,** Rağbet Yayınları İstanbul, 2009, s. 494-525.
[37] Ali Arslan, "*Tarih Ve Hadis İlimlerindeki Tenkit Usulleri"*, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 1, Sayı 2, 2014, s. 56.
[38] A.Zeki Velîdî Togan, **Tarihte Usûl**, s. 76.
[39] Ali Arslan, "*a.g.m.",* s. 56.

Hadisçiler de tenkidi yakın manada kullanmışlardır. Onlara göre, tenkid; "Makbûl olanını merdûd olanından ayırmak için hadisleri, hadis rivayetindeki güvenilirlik durumlarını tespit etmek için de, ravileri incelemeye tâbi tutmak"[40] demektir. Diğer bir ifadeyle hadislerin sahihini zayıflarından ayırmak, ravilere de güvenilir veya güvenilir olmadıklarına göre hüküm biçmek[41] manasına gelmektedir.

Gerçekte "tenkit" kelimesi, bir hadis ıstılahı olarak sonraki asırlarda kullanılmaya başlamıştır.[42] Bunun yerine ilk asırlarda, "cerh ve ta'dil", "temyiz"[43], "muâraza", "ihtilâf", "teâruz", "işkâl" gibi klasik ıstılahlar kullanılmıştır.[44] "Metin tenkidi" ibâresi hadis ilmine oryantalizm ve modern tarihçilerin terminolojisinden geçmiş[45] ve sonrasında yaygın bir şekilde kullanılmıştır. Hadis İlminde ilk defa "nakd" kelimesini "tenkid" manasında İbn Ebi Hatim (ö. 327) "Takdimetü'l-cerh ve't-ta'dîl" isimli eserinde kullanmıştır.[46] Daha sonraları ise hadis alimleri arasında yaygınlık kazanmış olup bazı hadis kitapları da bu ıstılah ile adlandırılmıştır.[47]

Tüm bu açıklamalardan sonra diyebiliriz ki ; hadis istilahı olarak tenkid kavramı, hadislerin gerek senedleri ve gerekse de metinleri açısından değerlendirilmesi esasına dayanmaktadır.

4.3. Hadis İlminde Metin Tenkidi

İmam Şafiî'nin de ifade ettiği gibi bir sözün doğruluğunu veyahut yanlışlığını ortaya koymanın en muteber yolu şüphesiz, sözü getirenin doğruluğu yada

---

[40] Abdullah Aydınlı, **Hadis Istılahları Sözlüğü**, İfav Yayınları s. 243.
[41] Muhammed Mustafa el-A'zâmî, **Menhecü'n-Nakd**, s. 5.
[42] Bkz. Ayhan Tekineş, *"Hadis Tenkidinin Anlam ve Kapsamı"*, Sakarya Ü.İ.F.D., Sayı 1, Sakarya 1996, s. 202.
[43] Örnek vermek gerekirse İmam Müslim, konusu hadis tenkidi olan eserine "et-Temyîz" adını vermiştir.
[44] Muhammed Mustafa A'zamî, **Hadis Metedolojisi ve Edebiyatı**, s. 79.
[45] Salahattin Polat, **Hadis Araştırmaları Tarih, Usül, Tenkid, Yorum, İnsan Yayınları**, İstanbul, 1997, s.157.
[46] Ayhan Tekineş, *"Hadis Tenkidinin Anlam ve Kapsamı"*, Sakarya Ü.İ.F.D., Sy: 1, Sakarya, 1996, s.202.
[47] Örnek vermek gerekirse, Zehebi'nin(ö.748) *Mizânü'l-İtidâl fi nakdi'r-ricâl,* el-Alâî'nin(ö.761) *Nakdü's-sahîh* adlı kitapları.

yanlışlığını ortaya koymaya bağlıdır.[48] Bilindiği üzere hadis ilminde tenkid meselesi öncelikli olarak râvî ve isnad ekseninde yoğunlaşmıştır. Nitekim Kur'an'ın da bunu destekler mahiyette ayetler ihtiva ettiğini görmekteyiz.

Metin tenkidini en genel anlamıyla metinlerdeki tahrifâtı önleme ve tashîh etme gayreti olarak alırsak, Antik Yunan ve Latin kültüründe görülen metin tenkidi; ayrıca Kitâb-ı Mukaddes'e dair yapılan metin tenkidi örneklerini göz önüne alarak tarihini çok eski tarihlere kadar götürmek yanlış olmaz.[49]

Doğruyu araştırmak ve doğruyu kabul etmek Kur'an-ı Kerim'in bir emri[50] olması sebebiyle Hz. Peygamber'den rivayet edilen hususlarda ihtiyatlı davranmak, gelen bilginin doğruluğunu ve bilgiyi getirenin durumunu araştırmak zaruri hâle gelmiştir. Hal böyle olunca Sahabe Efendilerimiz de kendilerine haber getirenin durumlarını göz ardı etmedikleri gibi haberin muhtevası üzerine de eğilmekten geri durmamışlardır. İfk hadisesinin ardından inen ayette[51] buyrulduğu üzere haberi getirenin durumunun yanında haberin içeriğinin ve mahiyetinin de dikkate alınması hususu vurgulanmıştır. Bu ve benzeri ayetler, aslında ileriki dönemlerde müdevven olacak hadis rivayeti ve hadis dirayetiyle ilgili külliyatın temelini teşkil ettiğini göstermektedir.

Hz. Peygamber devrinde hakim olan, haberler karşısında ihtiyatlı olma geleneği sahabe döneminde de devam etmiş ve haberi kim getirirse getirsin rivayetler

[48] İmam Şafiî, **er-Risâle**, 399.
[49] Ayrıntılı bilgi için bkz. Salahattin Polat, **Metin Tenkidi**, İfav Yayınları, İstanbul, 2015, s. 57-81.
[50] "Ey iman edenler! Size bir fasık bir haber getirirse, bilmeyerek bir topluluğa zarar verip yaptığınıza pişman olmamak için o haberin doğruluğunu araştırın" (Hucûrat, 6).
[51] "Onu işittiğiniz zaman erkek ve kadın mü'minler kendi din kardeşleri hakkında iyi zan besleyip de vicdanları ile düşünüp : Bu apaçık bir iftiradır, deselerdi ya!" (Nûr, 12).

dirayet usûlü ile muhakeme edilmiştir. Zaten Sahabe döneminde bunun en büyük örneklerini Hz. Ebû Bekir[52] ve Hz. Ömer'in[53] kullandığı istişhad metodunda ; yine aynı şekilde Hz. Aişe'nin istidraklerinde[54] görmekteyiz.

Sahabe tabakasında, cerh ve ta'dil ilmine zemin teşkil edecek surette hadisin râvîlerini incelemeye tabi tutanlar, adı geçen sahabilerle sınırlı tutulamaz. Zira İbn Adî; bu konuda İbn Abbas, Abdullah b. Selâm, Ubâde b. es-Sâmit, Enes b. Mâlik gibi sahâbilerin de isimlerini zikretmiştir: Bu münekkid sahâbîler arasında, Hz. Aişe'ye ait tenkid ve tashihler, önemli bir yer teşkil etmektedir.[55]

---

[52] Hz. Ebû Bekir'in hilâfeti döneminde ninenin mîrâsının, Kur'ân'da geçmediği ve Hz. Peygamberin (s.a.v.) Sünnet'inden bir uygulama bilmediği gerekçesiyle ona mîrâs vermeyen Hz. Ebû Bekir'in bu uygulamasının yanlış olduğunu el-Muğîre b. Şu'be (ö.50/670): «Rasulullah'ın nineye 1/6 miras verdiğini ifade ettiğinde, Hz. Ebû Bekir: "Yanında herhangi biri var mıydı?" diye sormuş, Muhammed b. Mesleme el-Ensarî (ö. 43/663) ayağa kalkıp el-Muğîre b. Şu'be'nin (ö. 50/670) söylediği gibi: "Peygamberimizin ceddeye 1/6 miras verdiğini" ifade etmesi karşısında Hz. Ebû Bekir bu ısrarından vazgeçmiştir. Hz. Peygamberin nineye mirastan 1/6 miras verdiğini ifade eden sâhabiye Hz. Ebû Bekir'in söz konusu durumun başka bir sahâbî tarafından işitilip işitilmediğini araştırması hadislerin Hz. Peygambere âidiyetini sorgulamada ve hadislerin istişhadında bazı sahabilerin bazı durumlarda ne denli ihtiyatlı davrandığını göstermektedir. İlgili hadisin yer aldığı kaynaklar için bkz. Ebû Dâvûd, "Feraiz", 5., Dârimî, "Feraiz", 19.

[53] Hz. Ömer'i ziyarete gelen ve 3 kez evinin kapısını çaldıktan sonra geri dönen Ebû Mûsa el-Eş'arî (ö. 42/662) Hz. Ömer'le karşılaştığı vakit kendisine geldiğini, fakat bulamadığını kapısını 3 kez çalıp geri döndüğünü söyler. Böyle hareket etmesinin Hz. Peygamber'den duyduğu; "İzin istemek üç defadır. İzin verilirse girersin, verilmezse geri dönersin." hadisi olduğunu söyleyince Hz. Ömer sahabeden bu hadisi bilen başka birini getirmezse kendisine ceza vereceğini tehdidinde bulunur. Ebû Mûsa el-Eş'arî de sahabeden aynı hadisi işten Ubeyy b. Ka'b'ı (ö. 33/654) şâhit getirir. Ubeyy b. Ka'b Hz. Ömer'e Peygamberin ashabına eziyet etme! diye itiraz edince Hz. Ömer şöyle cevap verir. "Birşey duydum ve doğru olup olmadığını tahkik etmek istedim. Bunda ne olabilir?". Söz hâdise, hadiste istişhadın en güzel örnekleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Konuyla alakalı geniş açıklama ve örnekler için bkz. Erdoğan Köycü, *"Hadislerin Hz. Peygambere (s.a.s.) Âidiyetini Tespitte Hz. Ömer'in Kullandığı İstişhad Metodunun Hadis İlmine Katkısı",* International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS), Antalya, 2017. İlgili hadisin kaynakları için bkz. Buhârî, "İsti'zân", 13., Müslim, "Edeb" 33-37., Ebû Dâvud, "Edeb", 127, 130., Tirmizî, "İsti'zân" 3., İbn Mâce, "Edeb", 17, 69.

[54] Ebû Bekir (r.a), vefat ettiğinde ağlayan insanlara Hz. Ömer (r.a.) : "Ölü, ailesinin kendisine ağlaması sebebiyle azap görür" der. Hz. Peygamber'den (s.a.v.) bir kabre uğradığını ve âilesinin ağlamasından dolayı ölü azaba uğratılır." hadisini rivayet ettiğini Hz. Âişe duyunca: "Allah Ömer'i affetsin!" Allah, kimse bir başkasının günahını çekmez (Fâtır, 18) buyurmuyor mu?" diyerek onun bu hadisi yanlış anladığını ifade etmiştir ve "Allah ailesinin ağlaması sebebiyle kâfirin azabını artırır" şeklinde düzeltmiştir. İlgili rivayetin geçtiği kaynak için bkz. Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 47. Ayrıca Hz. Aişe'nin hadis tenkidi bilhassa metin tenkidi meselesinde yaptığı tenkid, itiraz ve tashih örneklerinin daha fazlası için şu kaynaklara başvurulabilir. Suyûtî, **Aynü'l-isâbe fî istidrâki's-seyyide Âişe ala's-sahâbe**, Hint Baskısı, 1886., Bedruddîn Zerkeşî, **el-İcâbe limâ'stedrakethü Âişe ala's-sahâbe**, 1930 Dımeşk, 1970 Beyrut., Mehmet Saîd Hatipoğlu, "*Hazret-i Aişe'nin Hadis Tenkidçiliği"*, AÜİFD, XIX, 1973, s. 59-74., Neriman Velioğlu, "Hz. Aişe'nin Hadis İlmindeki Yeri Ve Metin Tenkidi Yöntemleri", **Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dali, Yüksek Lisans Tezi, 2014.

[55] Neriman Velioğlu, "Hz. Aişe'nin Hadis İlmindeki Yeri Ve Metin Tenkidi Yöntemleri", s. 63.

Hz. Aişe'nin çoğu zaman sahabeden, bazen de tâbiûndan olmak üzere rivayet ve fetvalar üzerine yapmış olduğu tenkid, itiraz ve düzeltmeler bazı âlimlerimizin dikkatini çekmiş; hatta Hz. Aişe'nin yaptığı istidrakler hakkında bazı âlimler tarafından müstakil eserler bile yazılmıştır.[56]

Kaynaklarda Hz. Aişe'nin, on biri Ebû Hureyre'ye, onu İbn Ömer'e, sekizi Hz.Ömer'e, sekizi İbn Abbas'a, ikişer tane Câbir b. Abdullah, Ebû Saîd el-Hudrî ve Abdullah b. ez-Zübeyr'e, birer de diğer on beş sahabi ile iki tabiiye; On bir istidrak ise, sahabenin geneline olmak üzere yaptığı istidrâklerin sayısı yetmiş bir olarak ifade edilmektedir.[57]

"Kitaptaki toplam yetmiş bir istidrâkten; otuzu rivayetlere, on beşi fetvalara, yedisi uygulamalara aittir. Geriye kalan rivayetlerin on yedisi Hz. Aişe'nin bazı sorulara vermiş olduğu cevaplardan, bir kaçı da, onun yorum ve tavsiyelerinden oluşmaktadır. Hz. Aişe'nin rivayetlere ve fetvalara yönelik bu düzeltmeleri yaparken, onları Kuran, Sünnet, Hadis, Akıl, Tarih ve Arap Dili gibi kriterlerinden birine veya aynı anda bir kaçına dayandırdığı görülmektedir. Hz. Aişe'nin yetmiş bir meselede kullandığı kriterlere bakarak, bunlardan sekizinin Kuran'a, otuz ikisinin Sünnet'e, on altısının Hadis'e, dokuzunun akıl ve kanaatine, sekizinin tarihe ve üçünün de Arap Diline arz etme şeklinde olduğunu görürüz."[58]

---

[56] Suyûtî, **Aynü'l-isâbe fî istidrâki's-seyyide Âişe ala's-sahâbe**, Hint Baskısı, 1886., Bedruddîn Zerkeşî, **el-İcâbe limâ'stedrakethü Âişe ala's-sahâbe**, 1930 Dımeşk, 1970 Beyrut.

[57] Zerkeşî, **Hz. Aişe'nin Sahabeye Yönelttiği Eleştiriler,** Çev. Bünyamin Erul, Otto Yayınları, 2012, s. 19.

[58] Zerkeşî, **a.g.e**., s. 19.

Bahsi geçen tüm bu örnekler Sahabe tabakasında vukû bulan tenkid faaliyetlerinin mahiyetini gözler önüne sermesi açısından son derece önemlidir. Görüldüğü üzere sahabe döneminde tenkid faaliyeti daha çok metindeki hataları tasfiye etmeye yönelikti. Çünkü hadis usûlü kuralları gereği sahabilerin tümü adalet yönünden sika kabul edildiği için raviler üzerinde inceleme yapılmaya gerek duyulmuyordu.

Tabiîn dönemine bakıldığında hadis alimlerinin hadislerin tashihi meselesinde önemli ölçüde isnad tenkidine ve ravilerin durumlarına yönelik çalışmalara yoğunlaştıkları görülmektedir.[59] Bunun da en büyük sebebi fitne olayının ardından ortaya çıkan siyasi fırka ve grupların, ayrıca fıkhî ve kelamî mezhep mensuplarının kendi propagandalarını yapmak maksadıyla hadis uydurma işine girmeleridir.[60] Tabii olarak bu durum isnad tedkîkini ön plâna çıkarmıştır. Ancak metin tenkidi meselesi de bir tarafa bırakılmış değildir. Fakat, isnadın söz konusu fitne ortamı sebebiyle, senedin metinde olduğundan daha fazla üzerinde durulmaya müsait bir alan olması tabii olarak bu alanda daha çok eser yazılmasına sebep olmuştur. Bu da Ceatani, Dozy, Goldziher gibi müsteşriklerin ve Zâkir Kadirî Ugan, Ahmed Emin gibi bazı müslüman müelliflerin ehl-i hadis nezdinde sened tenkidine verilen önemin metin tenkidine verilmediğine yönelik iddialarını ortaya atmalarına neden olmuştur.[61] Söz konusu iddia sahiplerine göre metin tenkidinden maksat, sadece sened incelemesi ile yetinilmeyip, hadislerin Kur'an

[59] Muhammed Lokman es-Selefî , **İhtimamul Muhaddisin bi-Nakdil Hadis Seneden ve. Metnen**, Daru'd-Daî li'n-Neşri ve't-Tevzi', Riyad, h.1420, s. 318.

[60] Konuyla ilgili ayrıntılı bilgiler, hadis uydurmacılığının altındaki diğer sebepler ve uydurma hadisleri tanıma yolları için bkz. Ahmet Yücel, **Hadis Usûlü**, İfav Yayınları, İstanbul, 2011, s. 195-199., Mahmud Ebû Reyye, **Muhammedî Sünnetin Aydınlatılması**, Çev. Muharrem Tan, Yöneliş Yayınları, İstanbul, 1988, s. 135-160.

[61] Mehmet Durmuş Çiftçioğlu, "Serahsî'nin Mebsût'unda Metin Tenkidi (I-XV Ciltler)", **Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 1994, s. 12-13.

ve meşrû sünnete uygunluk, akıl prensipleri, tarihi gerçeklik, pozitif bilimlerin kaide ve verileri çerçevesinde değerlendirilip bir hükme varılmasıdır.[62]

Hadis literatürü derinlemesine incelendiğine bazı konuların metin tenkidini ihtiva ettiği görülmektedir. Zira dirâyetü'l-hadis ilmi, sadece sened ile ilgili bahisleri değil rivayetin hakikati, şartları, çeşitleri, hükümleri, merviyâtın sınıfları gibi metne dair hususları da incelemektedir.[63]

Kur'an'a, Sünnet'e aykırılık, kesinleşmiş tarihi ve tecrübî bilgilere aykırılık, lafız bozuklukları, gramer hataları, akıl ve his prensiplerine aykırılık gibi hadis alimleri tarafından uydurma hadisleri tanıma yolları olarak sayılan bütün âmiller metinle ilgili hususlardır.[64]

İbnü'l-Kayyîm el-Cevzî'nin *El-Menârül-Münif*'te bildirdiğine göre; Peygamberin sözlerine benzemeyen rivayetler, duyulduğunda alaya konu olabilecek söylemler içeren hadisler, hisse aykırı olan hadisler, bozgunculuğa, zulüme davetiye çıkaran abes söylemler içeren rivayetler, batılı öven Hakk'ı zemmeden hadisler, bazı isimleri, lakapları, beldeleri, yiyecek ve içecekleri öven rivayetler, doktorların sözlerine veyahut reçetelerine benzeyen rivayetler, vb. uydurma hadisler kategorisinde değerlendirilmektedir.[65] el-Cevzî, akılla ilgili tüm hadislerin uydurma olduğunu bildirmiştir.[66]Yine hadisin kasten takdim-tehir yapılması, iki hadisin uzlaştırılmasına imkan olmayacak nisbette tenâkuz bulunması, Hz.

[62] Hayreddin Karaman, **Hadis Usûlü**, s. 70.
[63] Aydınlı, **a.g.e.**, İfav Yayınları Baskısı, s. 54.
[64] Subhi es-Salih, **Hadis İlimleri ve Hadis Istılahları**, Çev. Prof. Dr. Mehmet Yaşar Kandemir, İfav Yayınları, İstanbul, 2016, s. 232.
[65] Cevâbî, **Cühûdü'l-Muhaddisîn fî Nakdi Metni'l-Hadisi'n-Nebeviyyi'ş-Şerîf**, s. 490-492.
[66] El-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 53.

Peygamber'in ağzından çıkması mümkün görünmeyen hadislere verilen hükümler aynı şekilde metinle ilgilidir.[67]

Metin tenkidi alanında ilk edebî türlerin Ebû Dâvud, Tirmizî vd. gibi Sünen sahiplerine ait olduğu da kaydedilmektedir.[68] Ayrıca, muhaddisler isnad tenkidini yaparken bile, ravilerin doğum-ölüm tarihlerini bilmeyi, hadis rivayet ettikleri beldelerin adını zikretmeyi zaruret olarak görüp tarih ve coğrafya ölçülerinden de yararlanmışlardır.[69]

Muhaddisler psikoloji ve sosyoloji ilimlerinden de faydalanmış olup helva hadisine, helva işiyle iştigal eden Muhammed b. el-Haccâc el-Lahmî tarafından uydurulduğunu tespit edip mevzu hükmünü vermişlerdir.[70]

Tabiîn döneminde ravilerin adaletinden ve isnadın sağlamlığından emin olmakla beraber ravinin zabtındaki bir kusurdan dolayı veya herhangi bir illetten hadis metninde ortaya çıkabilecek muhtemel hataları tasfiye etmek maksadıyla metin tenkidine isnaddan bağımsız olarak başvurmuşlardır.[71]

Tebe-i tabiîn döneminde ise metin tenkidi yeni bir boyut kazanmış, Malik b. Enes (ö. 179), Süfyanü's-Sevrî (ö. 161), Şu'be b. Haccâc (ö. 160), onlardan sonra da Abdullah b. Mübarek(ö. 181), Yahya b Saîd el-Kattân (ö. 198), Abdurrahman b. Mehdî (ö. 198), İmam Şafiî (ö. 204) gibi alimler bu alandaki uzman isimler olarak

[67] Subhi es-Salih, **a.g.e.**, s.232.
[68] Mehmet Said Hatipoğlu, **İslami Tenkid Zihniyeti ve Hadis Tenkidinin Doğuşu**, Ankara, 2016, s. 114.
[69] Subhi es-Salih, **a.g.e**., s.230.
[70] Subhi es-Salih, **a.g.e**., s.231.
[71] Selefî, ***a.g.e.***, s. 320., Ebû Bekir Abdussamed b. Bekir b. İbrahim Âl Âbid, **Mukaddime fî nakdi'l-hadisi seneden ve metnen**, Daru't-Tarafeyn, Medine, 2010, s. 38.

karşımıza çıkmaktadır; dolayısıyla yazdıkları eserler sened ve metin açısından hadis tenkidi mihverinde dönmüştür.[72] Örnek vermek gerekirse Şu'be, zengin olan kimsenin başkasına el açmasıyla kıyamet günü aldığı şeylerin yüzünde yaralar olarak çıkacağını haber veren hadis hakkında "bunu rivayet eden adına cehennemden korkarım, bunu rivayet etmekten de Allah'tan korkarım" diyerek rivayetin sakatlığını doğrudan metinden çıkarmış ve hadisin ravisini terketmiştir.[73]

Goldziher, metin tenkidine önem verilmediğini öne sürmekle beraber, Ahmed b. Hanbel'in ölüm döşeğindeyken isnadından şüphe etmediği halde, diğer hadislerle çelişkili olduğunu düşündüğünden bazı hadisleri Müsned'inden çıkardığını ifade ettiğini de itiraf edebilmiştir.[74] Bazı tebe-i tabiîn alimleri kimi ravileri adaletinden değil direkt olarak metindeki hataları sebebiyle cerh edilenler listelerine eklemişlerdir.[75] İbn Kuteybe (ö. 276) de isnadları mükemmel olsa bile hadisleri tashih etme işini metne bağlayan ve ölçü olarak icmâı kabul eden bir münekkid olarak karşımıza çıkmaktadır.[76] "Malik b. Enes yüz bin hadis rivayet etmiş ve Muvatta'da on bin hadis toplamıştır. Daha sonra bunları Kur'an ve sünnete arz etmeye devam etmiş neticede hadisler beş yüze inmiştir."[77] Bir rivayette de şöyle geçmektedir: "Muvatta da dokuz bin hadis vardı. İmam Malik bunları seçe seçe, geriye yediyüz hadis kaldı".[78]

---

[72] Selefî, **a.g.e.,** s. 321.
[73] Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 133.
[74] Tayyip Okiç, **Bazı Hadis Meseleleri Üzerine Tetkikleri**, İstanbul, 1959, s. 10., Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 113.
[75] Selefî, **a.g.e.,** s. 321.
[76] Hatipoğlu, **a.g.e.**, s. 136.
[77] Enbiya Yıldırım, **Hadiste Metin Tenkidi Tarihi Süreç, Yeni Yaklaşımlar**, Otto Yayınları, Ankara 2015, s. 323.
[78] Yıldırım, **a.g.e**., aynı yer.

Hâkim en-Nîsâbûrî, hadis usûlüne dair telif ettiği kitabının 29. bölümünü güvenilir raviler tarafından rivayet edilmesine rağmen sahih olmayan hadislere ihtisas etmiştir.[79] Ahmed b. Hanbel'in Yezid b. Harun'dan "ravilerin sağlamlığına diyecek söz yok fakat sözün kendisi caiz değildir" dediğini işittiğini ifade etmesi alimlerin metin tenkidi yaptığının bir göstergesidir.[80]

Örnekler çoğaltılabilir; Ancak tezimize doğrudan bir katkısının olmayacağını düşündüğümüzden bu kadarı ile iktifa etmekteyiz. Tüm bu açıklamalardan sonra söylenecek söz şudur; her ne kadar eserlerde bariz bir şekilde metin tenkidi görülememiş olsa da alimlerimizin metin üzerinde muhtelif konu başlıkları altında yadsınamayacak derecede durduklarını söylemek zaruret ifade etmektedir.
Hadisçilerin kanaatine göre; ravi ile mervinin durumlarını tarihi ve tahlîlî açıdan inceleyen dirâyetü'l-hadis ilmine dayanmayan hadis metni çalışması rivayet kitaplarının salt ezberi herhangi bir değer taşımamaktadır.[81]

Hadis usûlünde; hadislerin makbûl veya merdûd olması sened ve metnin titizlikle incelenmesine bağlıdır. Makbûl hadisler sahih ve hasen olmak üzere incelenirken, merdûd olanlar ise zayıf ve mevzû' şeklinde incelenirler.[82]

Hadis alimlerine göre bir hadisin sahih olabilmesi için adalet ve zabt yönünden sika olan bir ravinin kendisi gibi sika olan bir raviye, şaz ve illet olmayacak şekilde muttasıl bir isnad ile rivayet etmesi gerekmektedir.[83] Şazlık ve muallelik durumu senedde de metinde de olabilmektedir; hatta şaz bir hadisteki güvenilir

[79] Hâkim en-Nîsâbûrî, **Ma'rifetü ulûmü'l-hadîs**, thk. Muzzam Hüseyin, Medine, 1977, s. 58-62.
[80] Konunun örnekleri için bkz. Selefî, **a.g.e**., s. 320-321.
[81] Subhi es-Salih, **a.g.e**., s. 225.
[82] Subhi es-Salih, **a.g.e**., s. 225.
[83] Suyutî, **Tedrîbür'-râvi fî şerhi Takrîbi'n-Nevevî**, Mısır, 1959, s. 22., Selefî, *a.g.e*., s. 322.

raviye muhalefet çoğu zaman metinde yer almaktadır. Sadece hadis ilminde otorite olmuş uzmanlar tarafından tespit edilebilen illet ise; aynı şekilde hadisin hem senedinde hem metninde bulunabilen bir kusurdur.[84]

Bir hadisin senedinin sahih olması metninin de sahih olmasını gerektirmez. Bazen hem sened, hem metin sahih olabilirken bazen sened sahih metin zayıf veya metin sahih sened zayıf olabilmektedir. Bir hadisin sahih veya hasen olduğuna kesin olarak hükmedilemez. Ancak hadisin senedinin mi yoksa metninin mi sahih veya hasen olduğu meselesi açıklığa kavuşturulabilmektedir.[85]

Hadis alimlerimiz, bir hadise hüküm verirlerken, "sahih hadis" veya "hasen hadis yerine" metinde ortaya çıkabilecek şaz ve illet durumlarını göz önünde bulundurarak senedin ittisalini ve ravilerin adalet-zabtının sağlamlığını ifade etmek için "sahih isnad" veya "hasen isnad" demişlerdir. Bu ifade Hâkim en-Nîsâbûrî'nin *Müstedrek'*inde sıkça görülen bir ifadedir.[86]

İbnü's-Salâh, "zayıf senedli bir hadis görünce, başka sahih bir senedle rivayet edilmiş olma ihtimalini göz önünde bulundurarak bu hadis bu senedle zayıftır" demelisin demiştir.[87]

Bilindiği üzere merdûd hadisler zayıf ve mevzu olmak üzere iki türlüdür. Mevzu hadisleri tanıma yolları olarak sayılan Kur'an'a, Sünnet'e aykırılık, kesinleşmiş

---

[84] Suyutî, **Tedrîbür'-râvi**, s. 163., Selefî, *a.g.e.*, s. 322.
[85] Suyutî, **Tedrîbür'-râvi**, s. 25., Subhi es-Salih, a.g.e., s. 226., Nureddin Itr, **Menhecü'n-Nakd fî ulûmi'l-hadîs**, Dârü'l-fikr, Dımeşk, 1981, s. 290-291.
[86] Selefî, **a.g.e**., s. 323.
[87] İbnü's-Salâh, **Ulûmü'l-hadîs**, s. 92-93.

tarihi ve tecrübî bilgilere aykırılık, lafız bozuklukları, gramer hataları, akıl ve his prensiplerine aykırılık vd. meseleler tümüyle metni ilgilendirmektedir.[88]

Zayıf hadis çeşitlerine bakılacak olursa, ravisindeki kusur sebebiyle zayıf hükmüne varılan hadislerden maklûb hadis[89] maklûb'ül-isnad ve maklûb'ül-metin olmak üzere iki türlüdür.[90] Musahhaf ve muharref hadiste görülen harf, hareke ve noktalama bozukluğu ravi isimlerinde görülebildiği gibi daha çok, metinlerde görülen bir durumdur.[91] Müdrec hadis[92] de maklûb hadis gibi müdrecü'l-isnad ve müdrecü'l-metin olmak üzere iki türlüdür.[93] Yine mürsel hadis de zayıf hadis çeşitlerinden olmakla birlikte, sahabenin o hadisi uydurabileceğine ihtimal verilmediği için makbûl kabul edilmiştir.[94] Ancak, İsrâiliyyâta ilişkin hadis rivayet eden sahabilerin rivayetini Kur'an ve Sünnet ile karşılaştırarak tetkike tâbi tutmaktan geri durmamışlardır.[95] Akla aykırılık tebdîl ve tahrîfâta uğramanın bir alâmeti sayıldığı için akla aykırı olanları da kabul etmemişlerdir.[96]

Muhaddisler ferd ve garîb hadislerin metinlerini, aziz, meşhûr, müstefîz hadislerin metinleriyle karşılaştırmışlardır. Herhangi bir teâruz durumunda ise, ferd ve garîb hadisleri reddetmişlerdir.[97]

---

[88] Suyutî, **Tedrîbür'-râvi**, s. 179.
[89] İsnadında ravilerinin isim ve neseplerinin, metinde ise kelime veyahut ibarelerin yerleri değiştirilerek rivayet edilen hadislerdir. Bkz. Yücel, **Hadis Usûlü**, s. 187.
[90] Suyutî, **Tedrîbür'-râvi,** s. 191.
[91] Selefî, **a.g.e**., s. 324.
[92] Sened veya metnine aslında bulunmayan birşey eklenmiş olan hadise denmektedir. Bkz. Aydınlı, **Hadis Istılahları Sözlüğü**, s. 196 .
[93] Suyutî, **Tedrîbür'-râvi**, s. 175.
[94] Suyutî, **Tedrîbür'-râvi**, s. 119-120.
[95] M. Yaşar Kandemir, **Mevzu Hadisler, Menşe'i Tanıma Yolları Tenkidi**, Ankara, 1984, s. 124.
[96] Muhammed Hüseyin Zehebî, **Tefsir ve Hadiste İsrâiliyyât**, Çev. Enbiya Yıldırım, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2011, s. 74.
[97] M. Yaşar Kandemir, **Mevzu Hadisler**, s. 125.

Bir hadis takviye edilmek istenince, lafız ve mana itibariyle benzeri olarak rivayet edilen hadisler aranmaktadır. Şahidi ve mutabii dediğimiz söz konusu hadisler metinleri açısından incelenmektedir.[98] Ayrıca, bilindiği üzere uydurma ve münker haberler rivayet etmek raviler için muhaddisler tarafından bir cerh sebebi kabul edilmiştir. Dolayısıyla böyle bir ravi metin tenkidi yapılması suretiyle cerh edilmiş olmaktadır.

Hadisçilerin metin tenkidini göz ardı ettiklerini, çalışmalarının tümünü isnad tenkidi üzerinde yoğunlaştırdıklarını iddia eden oryantalistlerin yanıldıkları husus şudur ki; isnad ile ilgili yapılan çalışmaların metinle olan ilişkisini göremeyip veyahut görmek istemeyip, söz konusu çalışmaları müstakil isnad çalışmaları olarak kabul etmeleridir.[99] Bu kabullerinin altında yatan en büyük âmil, hadis literatürünün çoğunluğunu cerh-ta'dile yönelik telif edilmiş kitapların teşkil etmesidir. Hadis usûlünde ilelü'l-hadis alanında yapılan çalışmalara dikkatle incelenecek olursa metne dair hususların tetkik edildiği görülecektir.[100]

Hadislerin bir araya getirildiği tedvin döneminde ağırlıklı olarak sened tenkidi önemini korumakla birlikte tasnif döneminde hadislerin usûlüne uygun olarak oluşturulması, metinlerin hatalara ve bozulmalara karşı korunması daha fazla önem kazanmıştır.[101] Onların metin üzerinde daha çok durduklarını söylemek yanlış olmaz. Çünkü sened, asıl ibareye ve metne götüren bir vesileden ibarettir.[102] Ayrıca bir haberin muhtevasından önce haberi getirenin durumuna

[98] Suyutî, **Tedrîbür'-râvi**, s. 153.
[99] M. Yaşar Kandemir, **Mevzu Hadisler,** s. 123.
[100] İdlibî, Salâhaddin b. Ahmed, **Menhecü Nakdi'l-Metn İnde Ulemâi'l-Hadîsi'n-Nebevî**, Beyrut 1983, s. 21.
[101] Salahattin Polat, **Metin Tenkidi**, s. 87.
[102] Subhi es-Salih, **a.g.e.**, s. 233.

bakılması bir zaafiyet olarak da algılanmamalıdır. Zira güvenilirliğinden emin olunmayan bir belgenin muhtevasını tenkidden işe başlamak, kısa yolu tercih etmek varken uzun yolu tercihten başka birşey değildir. Zaten tüm bu açıklamalardan da anlaşıldığı üzere muhteva da hadisçiler tarafından ihmal edilmemiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM
NÂSİRUDDİN EL-ELBÂNÎ'NİN HAYATI VE SİLSİLETÜ'L-EHÂDİS'İD-DAÎFE VE'L-MEVDÛA'SI

1. NÂSİRUDDİN EL-ELBÂNİ'NİN HAYATI

1.1. İsmi, Nesebi, Lakabı, Künyesi

Tam adı Ebû Abdurrahman Muhammed Nâsiruddin Nûh Necâti b. Âdem el-Elbâni'dir. Günümüzde Arnavutluk diye bilinen Albania'da doğduğu için el-Elbânî nisbesiyle anılagelmiştir ve lakabından ziyâde nisbesiyle şöhret bulmuştur. Lakabı, Necâti'dir. En büyük oğlunun ismi Abdurrahmân olması sebebiyle de Ebû Abdurrahmân adıyla künyelenmiştir.[103]

1.2. Doğumu, Yetişmesi ve Temel Eğitimi

[103] Abdurrahman b. Muhammed b. Salih el-Ayzerî, **Cühûdü'ş-şeyh el-Elbâni fi'l-hadis rivâye ve dirâye,** Dârü'r-Rüşd, Riyad 2006, s. 33-34.

Nâsiruddin el-Elbâni hicrî 1332 miladi 1914 yılında Albania'nın bir diğer ifadeyle Arnavutluk'un o günkü başkenti İşkodra'da mütevazi ve muhafazakâr bir ailenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Babası Hacı Nûh Necâti Arnavutluk'un önemli din alimlerindendi. Dini eğitimini İstanbul'da şer'î enstitülerde tamamlayıp ülkesine geri döndü. Dini ve ilmi konularda küçükten büyüğe herkesin referansı olabilecek nitelikte donanımlı bir alimdi. Söz konusu dönemde İşkodra, her açıdan İslâmi ve muhafazakar yaşam tarzının hakim olduğu bir bölgeydi. Osmanlı'da hilâfetin düşmesine bağlı olarak gelişen siyasî, dinî, ilmî, ictimaî vs. alanlardaki değişiklikler İşkodra'yı da etkiledi. Arnavutluk Cumhurbaşkanı Ahmet Zogu'nun 1924 yılından itibaren yönetimi devralmasından sonra müslümanlara baskı yapmaya başlaması, fitne ve fesadın yayılması gibi sebeplerle Arnavutluk'tan, İslâm Coğrafyasının muhtelif yerlerine göçler başladı. Hacı Nûh Necâti' de ailesiyle birlikte Şam'a göç etti.[104] Şam'ı tercih etme sebebi[105], Şam'ın hac yolculuğu dönüşünde tanıma fırsatı bulup aşinalık kazandığı bir şehir olmasıydı. Şehrin faziletine dair işitmiş olduğu hadisler ve Hz. Peygamber'in duası da diğer âmiller arasında yer almaktadır.

Nâsiruddin el-Elbânî Şam'a göç ettikleri sırada dokuz yaşındaydı. *Cem'iyyetü'l-is'âf'ül-hayrîyye* adındaki medresede ilk eğitimini yüksek başarı ile tamamladı. Babası devlete bağlı okullardaki eğitimi dînî açıdan zayıf bulduğu için eğitimini bu okullarda tamamlayamadı. Babasının kendisi için hazırlamış olduğu özel bir eğitim planı çerçevesinde Kur'an-ı Kerim, Tecvid, Sarf, Nahiv, Hanefî mezhebi fıkhı gibi dersleri okudu. Kur'an-ı Kerim'i Âsım b. Behdele'den Hafs b. Süleyman kıraatine göre okudu. Bazı Sarf kitaplarını ve Kudûri Muhtasarını bitirdi. Koyu bir hanefî olan babası oğlunun da hanefî çizgiden uzaklaşmasını istemiyordu. Son dönem hadis alimlerinden *Şuayb el-Arnaût* (v. 2016) da el-Elbânî'nin babasının ilim meclisinde bulunmuştur.[106]

---

[104] Muhammed el-Meczûb, **Ulemâ ve müfekkirûn araftühüm**, Dârü'l-İ'tisam, Medine 1983, c.1, s. 287-288.

[105] Muhammed b. İbrâhim eş-Şeybânî, **Hayâtü el-Elbânî ve âsâruhû ve senâ'ü'l-ulemâ aleyh,** Kuveyt, 1987, s. 45.

[106] Detaylı bilgi için bkz. İbrâhim Muhammed el-Ali, **a.g.e**, s. 13.

Babasının arkadaşı *Şeyh Muhammed Saîd el-Burhânî*'den Hanefi fıkhına dair kaleme alınan *Merâki'l-Felâh*[107], nahivde *Şüzûru'z-Zeheb* ve bazı modern belâğat kitapları okumuştur. Şam'ın tanınmış alimlerinden *Muhammed Behçet el-Baytâr*'ın derslerine devam etti.[108] Nitekim el-Elbânî kendisi de "okunan okunmayan herşeyi küçük yaşlarda bitirdim" diyerek okumaya, ilim tahsiline ve mütaalaya ne denli düşkün olduğunu ifade etmektedir. Dönemin Halep alimlerinden olan Muhammed Râgıp et-Tabbah'dan hadis rivayet etme icazeti alan el-Elbânî çocukluk döneminden beri ilme ilgi duymuş, vaktinin çoğunu kendi çizdiği program çerçevesinde yaptığı okumalarla geçirmiştir.[109] İlim tahsilinin yanı sıra babasından saat tamirciliği zanaatını öğrenmiş, ilmî çalışmalarının yanında günlük maişetini saat tamirciliği yaparak sağlamıştır.[110]

1.3. Hadis İlmine Girişi

Henüz gençlik yıllarında iken hadis ilmine ilgi duymuştur. el-Elbânî bu ilgisinin sebebini, Reşid Rıza'nın editörlüğünü yaptığı *Mecelletü'l-Menâr* dergisinde okuduğu bazı yazılar olduğunu açıklamıştır.[111] Şöyle söylemektedir : Birgün sahafta *Mecelletü'l-Menâr'*ın bazı sayılarını buldum. Çok iyi hatırlıyorum orada Muhammed Reşid Rıza'nın bir bölümünü okudum. Yazı Gazâlî'nin İhya'sından bahsediyordu. Eseri, zayıf hadisleri ihtiva etmesi, Gazâlî'yi de sûfî kişiliği sebebiyle tenkit ediyordu. Bu bağlamda hoca bölümünde, *Ebu'l-Fadl Zeynüddin el-Iraki*'nin[112] İhya'da bulunan hadislerin sahihini zayıfından ayırmak maksadıyla *el-Muğni 'an hamli'l-esfar fi'l-esfar fî tahrîci mâ fi'l-ihyâ mine'l-ahbâr* isimli eseri zikretmiş. Kitap ilgimi çekmişti hemen satın almak için çarşıya gittim.

---

[107] Hanefî fakihi Ebü'l-İhlâs Hasen b. Ammâr b. Alî eş-Şürünbülâlî el-Vefâî el-Mısrî (ö. 1069/1659) tarafından yazılan eser namaz, zekat, taharet (temizlik), oruç ve hac ibadetleriyle ilgili meselelerin şer'î delilleri ve hükümlerin illetleri üzerinde durulduğu bir şerh kitabıdır. Tam adı *Meraki'l-Felâh bi İmdâdi'l-Fettâh Şerh-i Nuri'l-İzâh ve Necâti'l-Ervah'*tır. Eser, müellifin daha önce yazmış olduğu Nuru'l-İzâh isimli eserinin şerhidir. Süleyman Fâhir, Tahtâvî hâşiyesinden faydalanarak Merâki'l-felâh'ı Türkçe'ye tercüme etmiştir (Nur-ul İzah Şerhi Merâk-il Felâh, İstanbul 1968). bkz. Topal, "Şürünbülâlî", *DİA,* XXXIX, s. 274-276.

[108] İbrâhim Muhammed el-Ali, **a.g.e.**, s. 13., İbrahim Hatipoğlu, "Nâsiruddîn el-Elbânî", *DİA,* XXXII, s. 403-405.

[109] Mektebât Meşhûre, "*Hezânetü'l-allâme Muhammed Nâsiruddin Nûh Necâtî el-Elbânî"*, Ahbâru't-Turâsi'l-İslâmî, Sy. : 14, Kuveyt 1988, s. 25.; İbrâhim Muhammed el-Ali, **a.g.e**., s. 12-13.

[110] İbrâhim Muhammed el-Ali, **a.g.e.**, s.14.

[111] İbrâhim Muhammed el-Ali, ***a.g.e.***, s.14., Ömer Ebû Bekir, **el-İmam el-müceddid el-allame el-muhaddis Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî**, Beytü'l-Efkâri'd-Devliyye, Amman, s. 9.

[112] İmam Muhaddis Hâfız Abdurrahim b. Hüseyin el-Iraki aslen kürt asıllı olup, h. 725 yılında Erbil'de doğdu.İlim tahsili için Mısır'a gitti. Hadis ilminde derinleşti. Kahire'de h. 806 yılında vefat etti. *el-Muğni 'an hamli'l-esfar fi'l-esfar fî tahrîci mâ fi'l-ihyâ mine'l-ahbâr*, *Elfiyetü'l-hadis*, *et-Takyîd ve'l-İzah alâ Mukaddimeti İbn Salah* önemli eserleridir.

Heyecanla bütün sahaflara soruyordum. Nihayet birinde buldum. Fakat kitabı almak için param yoktu. Ben de sahafla anlaştım ve kitabı kiraladım. Sevinçten uçuyordum. Dükkanda babamın olmadığı zamanlarda kitabı okumak için fırsat kolluyordum. Nihayet birgün benim de bir nüsham olmasını istedim. Varak alıp yazmaya başladım. Acem olduğu için bazı kelimeleri anlamakta güçlük çekiyordum. Garîbü'l-hadis meselelerinde babamın kaynaklarından istifade ettim. Bu kitabı yazmak bana çok şey kazandırdı. Hala o zamandan kalma el yazmalarım vardır.[113]

el-Elbânî zamanının çoğunu Şam'da bulunan Dâr'ül-Kütübi'z-Zahiriyye isimli kütüphanede geçirmeye başlamış, orada bulunan hadis yazmaları üzerine çalışmalar yapmıştır.[114]

Hadis ilmine o kadar ilgi duymaya başlamıştı ki bulduğu her fırsatta dükkanını kapatır, Zahiriyye Kütüphanesi'ne gider, oniki saat orada kalırdı. Namaz vakitleri dışında sürekli mütalaa, ta'lik ve tahkik işleriyle meşgul olurdu.

1.4. Okuttuğu Dersler

Zahiriyye Kütüphanesi'nde ilimle meşgul olduğu dönemlerde ilme merakı olanlara bir takım dersler okumuştur. Sadece hadis dersleri vermekle yetinmemiş, tefsir, akaid, fıkıh dersleri de vermeye başlamıştır. İbn Kayyim el-Cevziyye'nin Zâdul-Meâd'ı, İbn Hacer el-Askalanî'nin Nuhbetü'l-Fiker'i, Sıddık Han el-Kannevcî'nin (ö. 1307) [115] er-Ravzatü'n-Nediyye şerhu'd-Düreri'l-Behiyye'si [116], akidede Abdurrahman b. Hasan b. Şeyh Muhammed b. Abdulvehhâb'ın Fethu'l-Mecîd Şerhu Kitâbi't-Tevhîd'i, hadiste İmam Nevevî'nin Riyâzü's-Salihîn'i, Buhari'nin Edebü'l-Müfred'i, fıkıhta Seyyid Sâbık'ın Fıkhü's-Sünne'si, Abdulvehhab Hallaf'ın Usûlü'l-Fıkıh'ı, Edebiyatta İbn Sellâm el-Cümehî'nin

[113] Ebû Esmâ el-Mısrî, **Safhat Beydâ min eyyami şeyhinâ el-Elbânî**, s. 19-20.
[114] İbrâhim Muhammed el-Ali, **a.g.e.**, s.29-30., el-Ayzerî, **a.g.e**., s. 38.
[115] Ebü't-Tayyib Muhammed Sıddik Sahadır Han b. Hasen b. Ali ei-Kannevci (ö. 1307 /1890) XIX. yüzyılda Hint alt kıtasında Hanefi mezhebi başta olmak üzere fıkıh mezheplerine karşı mücadelesiyle tanınan, Ehl-i hadis ekolünün öncülerinden olarak bilinen Sıddik Hasan Han, mezhepleri ilke olarak tamamıyla reddetmenin yanı sıra uygulamada onları sünnete bağlılıkları açısından değerlendirir ve Hanefi mezhebini bu açı- dan en zayıf ve re'ye en fazla önem veren mezhep olmakla itham eder. Selefi-Hanbeli geleneğine, hatta Zahiriliğe daha yakın bir anlayışı benimsemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülhamit Birışık - A. Cüneyt Eren, "Sıddîk Hasan Han", *DİA*, XXXVII, s. 95.
[116] Şevkani'nin ed-Dürerü'l-behiyye fi'l-mesâ'ili'l-fıkhiyye adlı kitabı-nın şerhidir. (Bulak 1296; I-ll, Beyrut 1406/1986, 1990; nşr. Muhammed Subhi Hasan Hallak, I-ll, Riyad 1418/1997; 1-11, Kahire, ts.)

Tabakâtı Fuhulü'ş-Şuara'sı okuttuğu kitaplar arasındadır.[117] Görüldüğü gibi el-Elbânî sadece hadis ilmiyle değil muhtelif ilim dallarıyla da ilgilenmiştir. Bu dersleri okuttuğu dönem el-Elbânî'nin kırklı yaşlarda olduğu 1954 yılının başlarına tekabül etmektedir.[118]

1961-1963 yıllarında Medine'de bulunan *el-Câmiatü'l-İslâmiyye*'de ders vermiş olup isnad ilmi dersini üniversitenin müfredatına koydurmuş ve bizzat kendisi de okutmuştur.[119] Sonrasında tekrar Şam'a dönen el-Elbânî, hadis kitaplarının tahkîki ve neşri işleri için kurulmuş bulunan meclise katılmıştır. 1975-1977 yılları arasında ise Medine'de bulunan *el-Câmiatü'l-İslâmiyye*'de meclis üyeliği yapmıştır. Katar, Kuveyt, Mısır, İngiltere, İspanya, Hollanda gibi ülkelere ilmî ziyaretler gerçekleştiren el-Elbânî buralarda ilmî konferanslar vermiştir. Bu süreçte kendisine teklif edilen bir çok önemli görevi de reddetmiştir.[120]

1.5. Hocaları

Elbânî'nin ilk hocası babası Hacı Nûh b. Adem el-Elbânî'dir. Kur'an, Tecvîd, Sarf ve Hanefî Mezhebi Fıkhına dair ilk eğitimini babasından almıştır. Yine babasının arkadaşı olan bazı hocalardan da dinî ilimler, Arapça tahsîl etmiştir. İkinci en önemli hocası Şeyh Muhammed Saîd el-Burhânî olup kendisine Hanefi fıkhına dair kaleme alınan *Merâki'l-Felâh*'ı ve Belâgat ilmine dair bazı modern kitapları okumuştur. Üçüncü en önemli hocası ise zamanın Halep allâmesi Râgıp et-Tabbah olup; onun elinden hadis ilminde icâzet almıştır.[121]

Görüldüğü üzere Elbânî'nin ilim hayatı boyunca çok fazla hocası olmamıştır. O'nun ilmi, kitapları okumak ve mütalaa etmek suretiyle kendi kendine çalışmasının ve kişisel gayretlerinin bir ürünüdür.

---

[117] el-Ayzerî, **a.g.e**., s. 38, 39.
[118] Edip Abdullah Hamîs, **Şehir fî Dimeşk**, s. 4., İbrahim el-Hâşimî, **Safhât meşrika min hayati'ş-Şeyh el-Elbânî**, s. 132.
[119] Mektebât Meşhûre, "el-Allâme Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, Ahbâru't-Turasi'l-İslâmi", Kuveyt 1989, Sy. : 17, s. 24,25.
[120] İbrâhim Muhammed el-Ali, **a.g.e**., s. 30-31.
[121] Şeybânî, **a.g.e.**, s. 45-46.

1.6. Talebeleri

Taradığımız kaynaklardan[122] anlaşıldığına göre Şeyh Hamdi Abdulmecîd, Dr. Ömer Süleyman el-Eşkar, Şeyh Muhammed Iyd Abbâsî, Şeyh Mukbil b. Hâdî el Vâdiî, Hicâzî Muhammed eş-Şerîf (Ebû İshak el Huveynî, Meşhûr Hasan Âl Süleyman, Selim b. Iyd el Hilâlî, Ali Hasan Abdulhamîd el-Halebî, Abdulmuhsin b. Hamed el-Abbâd, Şeyh Abdurrahman Abdussamed, Şeyh Züheyr eş-Şaviş, Rebi' b. Hâdî el-Medhalî, Şeyh Muhammed Cemil Zeyno, Şeyh Abdurrahman Abdulhâlik Nasiruddin el-Elbâni'nin başlıca talebeleri arasında yer almaktadır.

1.7. Eserleri

Kaynaklardan anlaşıldığına göre İbrâhim Muhammed el-Ali, Nâsiruddîn el-Elbânî'nin 221, Ömer Ebû Bekir 217, Eyyüb İşbilî ise 250 eser telif ettiğini söylemiştir.[123] El-Bânî'nin başlıca çalışma alanları, Hadislerin sıhhatini değerlendirmek maksadıyla telif ettiği müstakil eserler, hadislere dayanarak yaptığı konulu çalışmalar, tahriç, tahkik, ve ta'lik çalışmaları olarak karşımıza çıkmaktadır.[124]

Hadislerin sıhhatini değerlendirmek maksadıyla telif ettiği müstakil eserler şunlardır :

Silsilet'ül-Ehâdisil-Daîfe ve'l-Mevdûa ve eseruha's-seyyi'ü ale'l-ümme[125] : 7100 adet zayıf ve mevzu hadis ihtiva eden bu eser, halk arasında hadis diye bilinen uydurma ve zayıf rivayetlerin isnad ve metin tenkitleri yapılması suretiyle hiç bir tasnife tabi tutulmaksızın bir araya getirildiği bir silsiledir.

Silsilet'ül-Ehâdisi's-Sahiha ve şey'ün min fıkhiha ve fevâidihâ[126] : 4000'de fazla rivayet ihtiva eden eser sahih hadisleri bir araya getirmek maksadıyla onbir cilt

---

[122] Muhammed eş-Şeybânî, **Hayâtü'l-Elbânî ve Âsâruhu ve Senâu'l-Ulemâ Aleyh**, s. 94-106. Semîr b. Emîn ez-Züheyrî, **Muhaddisü'l-Asr Nâsiruddîn el-Elbânî**, Abdulazîz b. Muhammed Abdullah es-Sedhan, **el-İmam el-Elbânî Durûs ve Mevâkif ve İber**, Darü'l-Muğnî, Riyad, h. 1421, s. 77., el-Ayzerî, **Cühûdü'ş-Şeyh el-Elbânî fi'l-hadisi rivayeten ve dirayeten**, s. 45-48.

[123] İbrâhim Muhammed el-Ali, **a.g.e.**, s. 57-113., Ömer Ebû Bekir, **a.g.e.**, s. 69-82., Eyyüb İşbilî, **Mevsûâtu a'lâmi'l-ulemâ ve'l-üdebai'l-Arap ve'l-Müslimîn**, Darü'l-Ceyl, Beyrut 2004, s. 302.

[124] el-Elbânî'nin bütün telif, tahkîk, tahrîc ve ta'lik çalışmaları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Ali Hasan Abdülhamîd, **Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî Müceddidü'l-Karn ve Muhaddisü'l-Asr**, s. 38-64.

[125] Riyad, 1996.

[126] Riyad, 1995.

halinde yazılmıştır. Sahih hadisler geniş açıklamalarla değerlendirilmiş ve isnadları hakkında bilgi verilmiştir.

Muhtasaru Sahîhi'l-Buhârî[127] : Buhâri'nin Sahih'ine yaptığı bir ihtisar çalışmasıdır. Tekrar edilen bazı hadisleri çıkartması ve isnadları hazfetmesi dışında bir değişiklik yapmamıştır. Buhari'nin koyduğu bab başlıklarını aynen tekrarlamıştır.

Sahîhu't-Terğîb ve't-terhîb[128] : İmam Münzirî'nin Terğib ve Terhîb isimli eseri El-Elbânî'nin talebeleriyle okumuş olduğu eserlerden biridir. Sonrasında eserin takhîkini yapıp sahihlerini ayırmıştır. Üç cilt halinde basılmıştır.

Daîfu't-Terğib ve't-terhîb [129]: El-Elbânî'nin *Sahîhu't-Terğîb ve't-terhîb* için yapmış olduğu çalışmanın ikinci kısmıdır. Sadece zayıf hadisleri ihtiva etmektedir. İki cilt halinde basılmıştır.

Sahîhu'l-Câmii's-sağir ve ziyâdatüh[130] : İmam Suyûtî'nin Camiü's-Sağir adıyla telif ettiği esere eklemek istediği ilâvedir. Fakat Suyûtî, kitabının aslına bu ziyadeyi ekleyemeden vefat etmiştir. El-Elbânî söz konusu eser üzerinde çalışmış, düzensiz gördüğü bazı hadisleri düzenlemiş ve hadislerin sahihliğine ve zayıflığına dair ta'lik yaparak esere ilavelerde bulunmuştur.

Daîfu'l-Câmii's-sağir ve ziyâdatüh[131] : Bu eser sadece zayıf hadisleri ihtiva etmektdir. El-Elbânî burada her zayıf hadisin zayıflık derecesini zikretmiştir.

Sahîhu Süneni't-Tirmizi[132] : Tirmizi'nin Sünen'inde yer alan hadislerin sahihini ayırmıştır. İlgili hadislerin isnadları hazfedilmiş olup tahricine girilmemiş sadece dereceleri zikredilmiştir. Üç cilt halinde basılmıştır.

Daîfu Süneni't-Tirmizi[133] : Sadece zayıf hadisleri ihtiva eden eserde bütün hadislerin zayıflık dereceleri hakkında bilgiler verilmiştir.

Sahîhu Süneni Ebî Dâvud[134] : Körfez ülkelerine bağlı bulunan Mektebetü't-Terbiyyeti'l-Arabiyye, El-Elbânî'den Ebû Dâvud'un Sünen'ini tahkîk etme talebinde bulununca, o da hadislerin sahihini zayıfından ayırarak bunları birkaç ciltte toplamıştır. Söz konusu ciltlerde bulunan hadisler, isnadları hazfedilerek ve

---

127 Beyrut, 1979.
128 Beyrut, 2000.
129 Riyad, ts.
130 Beyrut, 1990.
131 Beyrut, 1979.
132 Beyrut, 1988.
133 Beyrut, 1991.
134 Riyad, 1989.

dereceleri zikredilerek basıma hazırlanmıştır. Bazı hadislerin tahricini *Silsilet'ül-Ehâdisil-Daîfe ve'l-Mevdûa ve eserüha's-seyyi'ü ale'l-ümme, Silsilet'ül-Ehâdisi's-Sahiha ve şey'ün min fıkhiha ve fevâidihâ* ve *İrvâü'l-ğalîl fî tahrîci ehâdisi menâri's-sebîl* adlı eserlerde derinlemesine yaptığı için, ilgili hadislerin sıhhatine dair açıklamalarda bulunmayıp, diğer kaynaklarına atıf yapmıştır. İlk olarak üç cilt halinde basılan eser üzerine daha sonra tekrardan tahkik ve talik çalışması yapılarak onbir cilt[135] halinde yeniden basılmıştır. Sekiz cildi sahih hadisleri, kalan üç cildi de zayıf hadisleri ihtiva etmektedir.

Daîfu Süneni Ebî Dâvud[136] : Sadece zayıf hadisleri ihtiva eden eserde bütün hadislerin zayıflık dereceleri hakkında bilgiler verilmiştir. Tek cilt halinde basılmıştır.

Sahîhu Süneni'n-Nesâi[137] : Ebû Dâvud'un Sünen'ine uyguladığı sistemin aynısı Nesâi'nin eseri için de geçerlidir. Üç cilt halinde basılmıştır.

Daîfu Süneni'n-Nesâi[138] : Nesâi'nin Sünen isimli eserinde yer alan zayıf hadisleri bir araya getirmek amacıyla yazılmıştır.

Sahîhu Süneni İbn Mâce[139] *:* Ebû Dâvud'un Sünen'ine uyguladığı sistemin aynısı İbn Mâce'nin eseri için de geçerlidir. Üç cilt halinde basılmıştır.

Daîfu Süneni İbn Mâce[140] : İbn Mâce'nin eserindeki sahih hadisleri ayırdıktan sonra geriye kalan zayıf hadisleri bir araya getirdiği eseridir.

Sahîhu Mevâridi'z-zamân[141] : Abdülaziz el-Muhammed es-Selman'a ait eserdeki sahih rivayetleri bir araya getirmiştir.

Daîfu Mevâridi'z-zamân[142] : Aynı eserdeki zayıf rivayetleri bir araya getirmiştir.

Tahkik, tahrîc, ta'lik ve Hadis merkezli yaptığı bazı çalışmaları da şunlardır :

İrvâü'l-ğalîl fî tahrîci ehâdisi menâri's-sebîl[143] : İbrahim b. Duveyyân el-Hanbelî'nin dokuz cilt halinde telif etmiş olduğu ve 2707 adet hadis ihtiva eden Menârü's-Sebîl fî şerhi'd-delîl adlı eseri tahriç etmiştir. Zayıf ve sahih olmak üzere bütün hadisleri açıklamıştır.

---

135 Kuveyt, 2002.
136 Beyrut, 1991.
137 Riyad, 1998.
138 Beyrut, 1990.
139 Riyad, 1986.
140 Beyrut, 1988.
141 Riyad, 2002.
142 Riyad, 2002.
143 Beyrut, 1979.; El-Elbânî daha sonra bu eserini Muhtasaru İrvâü'l-ğalîl fî tahrîci ehâdisi menâri's-sebîl ismiyle özetleyip neşretmiştir.; Beyrut, 1985.

Zılâlü'l-cenne fî tahrîci's-sünne[144] : Ebû Bekir Amr b. Ebî Âsım ed-Dahhâk b. Mahled eş-Şeybânî'nin Kitâbü's-Sünne adlı eserine yaptığı tahrîc çalışmasıdır. Sadece 1200 hadis tahkîk edebilmiştir. Tamamını inceleyememiştir.

Es-semerü'l-müstedâb fî fıkhi's-sünne ve'l-kitâb[145] : El-Elbânî bu kitapta delilleriyle fıkhî meseleleri ele almıştır. İki cilt halinde telif ettiği eseri yine talebeleriyle birlikte okuduğu kitaplardan biridir.

Ahkâmü'l-cenâiz ve bideuha[146] : El-Elbânî bu eserinde "Hastanın Yapması Gerekenler", "Kadere Razı Olmak", "Kadere Sabır Göstermek", "Ölüye Telkin", "Taziyenin Vakti" gibi cenazeyle ilgili konuları ayet ve hadislerden deliller getirerek işlemiştir. Son bölümde cenazeyle ilgili İslam toplumunda yaygın olarak görülen yanlış uygulamaları zikretmiştir. Üç yüzelli sayfalık esere El-Elbânî daha sonra telhîs yazarak yeni bir ivme kazandırmıştır.

Âdâbü'z-zifâf[147] : El-Elbânî bu eserinde evlenecek olan çiftlerle ilgili zifaf gecesinde yapmaları gerekli olan âdâbı ve takip etmeleri gereken Allah Resûlü'nün uygulamalarını izah etmektedir.

Tahzîrü's-sâcid min ittihâzi'l-kubûr mesâciden[148] : El-Elbânî bu eseri kabirlere karşı durup namaz kılanlara ve kabirlere karşı durup namaz kılmayı mübah sayanlara karşı yazmış olduğu bir reddiyedir.

Cilbâbu'l-mer'eti'l-müslime[149] : El-Elbânî bu eserinde Müslüman bir kadına farz olan örtünme biçimini açıklamaktadır.

Muhtasaru'ş-şemâili'l-Muhammediyye[150] : Tirmizi'nin eş-Şemâilü'l-Muhammediyye adıyla telif ettiği eseri El-Elbânî ihtisar etmiştir. Konuyla ilgili sadece sahih olan hadisleri almıştır. İsnadları hazfetmiştir ve her hadisin derecesini bildirmiştir.

Ğâyetü'l-merâm fî tahrîci ehâdisi'l-helâl ve'l-harâm[151] : Yûsuf el Kardâvî'nin *Ehâdisi'l-helâl ve'l-harâm* adlı eserine yapılmış bir tahric çalışmasıdır. El-Elbânî bu eserde fıkhî açıdan Yûsuf el Kardâvî'ye itirazlarını sunmaktadır.

---

144 Beyrut, 1980.
145 Baskı yeri ve tarihi yoktur.
146 Dımeşk, 1969.; Beyrut, 1969; El-Elbânî daha sonra bu eserini Telhîsu ahkâmi'l-cenâiz ismiyle ihtisar etmiştir. Amman, 1981.; Riyad, h. 1410.
147 Beyrut, 1968.; trc. Ali Arslan, Hadis-i Şeriflere Göre Evlenme Âdâbı, İstanbul, ts.
148 Dımeşk, 1957.; Beyrut 1972, 1979.
149 Beyrut 1969, 1978.; El-Elbânî daha sonra bu eserini Telhîsu hicâbi'l-mer'eti'l-müslime ismiyle ihtisar edip tekrar neşretmiştir.; baskı yeri ve tarihi yok.
150 Baskı yeri ve tarihi yoktur.
151 Beyrut, 1984.

Sıfatü Salâti'n-Nebiyyi (s.a.v.)[152] *:* Allah Resûlü'nün nasıl namaz kıldığını iftitah tekbirinden selam vermeye kadar tüm ayrıntılarıyla ve hadislerden deliller getirmek suretiyle izah etmiştir. Eserin çok geniş bir mukadimesi mevcuttur.

Tamâmü'l-minne fî ta'liki alâ fıkhi's-sünne[153] *:* Seyyid Sâbık'ın Fıkhü's-sünne adlı eserine yaptığı ilâveden ibarettir. El-Elbânî bu eserdeki çalışmasını Kitabü'l-Hacc'a kadar yapmıştır.

1.8. Nâsiruddîn El-Elbâni'ye İlim Dünyasından İtirazlar ve Cevaplar

El-Elbânî, içinde Sünen-i Erbaâ'nın da bulunduğu İslam toplumunun itibar ettiği ve güvenilir olarak şöhret bulmuş pek çok hadis kitabında bulunan hadisler hakkında sahih ve zayıf tasnifine tabi tutarak muhtelif eserler yazmıştır. Bu çalışmalarında muhaddisler tarafından sahih kabul edilen 990 hadise zayıf hükmünü vermiştir.[154] Söz konusu çalışmalarıyla ilgili el-Elbânî eleştirilerin odak noktası olmuş ve eserleri kritiğe tabi tutulmuştur.[155]

El-Elbânî'nin telif ettiği eserlerin üzerine yazılan reddiyelerden[156] bazıları şunlardır :

- Hindistan'lı hadis alimi Habiburrahman el-A'zami, "*el-Albânî Şuzuzuhu ve Ahtâ'uh*".[157]
- Şam'lı hadis alimi Muhammed Sa'id Ramazan el-Buti, "*El-lâ mezhebiyye ehtaru bid'atin tüheddidü'ş-Şeriati'l-İslâmiyye*"[158] ve "*Es Selefiyye Merhalatun Zemaniyyetun Mübareketun lâ Mezhebun İslâmiyyun*"[159] adlı eserleri.
- Faslı hadîs âlimi Abdullah ibni Muhammed ibni Sıddîk el-Gummari'nin "*Irğam el mübtedi' el ğabi bi cevaz-it tevessül bi-n Nebî fi-r Redd 'alel*

[152] Beyrut, 1971; Riyad, ts.; Müellifin Telhîsu sıfati salâti'n-nebiyyi ismiyle ihtisar ettiği eser Dımeşk'te 1973 yılında basılmıştır. Bu eser Türkçe'ye tercüme edilip neşredilmiştir.; trc. Yunus Vehbi Yavuz – Selman Başaran, **Hz. Peygamber'in Namaz Kılma Şekli,** İstanbul 2002.; trc. Osman Arpaçukuru, aynı isimle, İstanbul 2004.

[153] Amman, 1987.

[154] Kamarudin, Amin, **The Reliability of Hadith Transmission a Re-examination of Hadith-Critical Methods**, Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universitaet Bonn, Germany 2005, s. 57.

[155] Kamarudin, Amin, ***a.g.e.***, s. 57.

[156] Reddiyeler hususunda geniş bilgi için bkz. Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan b. Selmân, **Kütübün hazzere minhe'l-ulemâ**, Beyrut 1415/1995, I, 288-307., Abdul Ğammârî el Mağribî, **er-Red ale'l el-Bânî, Darü'l-Meşâri' li't-tabâ'a ve'n-neşr ve't-tevzi'**, 2004, s. 20-22.

[157] Mektebetü'd-Dâri'l-Urûbe, Kuveyt, 1984.

[158] Darü'l Fârâbî, Suriye, ts.

[159] Darü'l-Fikri'l-Muasır, Beyrut / Darü'l Fikr, Dimeşk, 2010.

Albânî el vabi"[160], "*El kavl-ul mukni' fi-r redd 'alel elbânî'l mübtedi*"', "*Beyan neks-el nekîs el mu'tadda bi tad'ifi'l-hâris*"[161] ve "*Itkan es-sun'a fi tahkik ma'nal-bid'a*"[162] adlı çalışmaları.

- Suriyeli hadîs âlimi Abdu'l-Fettah Ebû Gudde, "*Kelimât fi keşfi ebâtil ve iftiraât ve hiye redd ale'l-ebâtil nasir el-Elbânî ve sahibihi sabikan Zuheyr el-Şeviş ve mu'azirihima*"[163].
- Mısırlı hadîs âlimi Muhammed Avvâme, "*Âdâb el-İhtilâf*"[164].
- Mısırlı hadîs Âlimi Mahmud Sa'id Memduh'un "*Vusul et-Tahani bi isbat Sunniyet-üs subha ve-r redd 'alel Elbânî*"[165] ve "*Tenbih-ül Muslim ila ta'addi-l Albânî 'ala Sahihi Muslim*"[166] adlı eserleri.
- Suudi hadîs âlimi İsma'il b. Muhammed el-Ensâr'ın "*Te'akkubat 'ala "silsilet-ul Ehadîs ed-da'îfe vel mevdua lil Elbânî*"[167], "*Tashih Salat-ut Teravih 'işrîne rek'aten ve-r redd 'alel Albânî fi tad'îfih ve meahû İbahat et-tahalli biz'zeheb el muhallak lin-nisa ver-redd 'alel Albânî fi tahrîmih*"[168] adlı çalışmaları.
- Suriyeli âlim Bedreddin Hasan Diab, "*Envar el mesâbîh 'ala zulumat el-Albânî fi salat-et teravih*"[169].
- Dubai Diyanet İşleri Reisi 'İsa b. Abdullah b. Mani' el-Himyâri: "*El i'lam bi istihbab şedd er-rihâl li Ziyareti Kabri Hayr-il Enâm*"[170].
- Birleşik Arap Emirlikleri'nin Diyanet İşleri Bakanı Şeyh Muhammed b. Ahmed el-Hazreci'nin "*el-Elbânî: tetarrufâtuh*" isimli makalesi.
- Ürdünlü âlim Es'ad Sâlim Teyyîm, "*Beyanu Evhâmi'l-Albânî fî Tahkikihi li Kitâb Fazlu's-Salâti 'ale'n-Nebî sallallahu aleyhi ve sellem"*.[171]
- Mahmûd Saîd Memdûh, "*Tenbîhü'l Müslim ilâ teaddi'l-Elbânî alâ Sahihi Müslim"*[172].

---

[160] Darü'l-İmam en-Nevevî, Amman, 1992.
[161] Mektebetü'l-Kahire, Kahire, 2006.
[162] Âlemü'l-Kütüb, Beyrut, 2006.
[163] Mektebü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, Halep, ts.
[164] Darü'l-Yüsr li'n-Neşr, Medine, 2007.
[165] Darü'l-İmam el-Ravas, Bağdat, 2007.
[166] Mektebetü'l İmam Şafiî, Riyad, 1988.
[167] Basılmamış çalışmadır.
[168] Mektebetü'l İmam Şafiî, Riyad, 1988.
[169] Metâbiu Dari'l-Ghad, Beyrut, ts.
[170] Çalışma, Mahmud Saîd Memduh tarafından kaleme alınmış olup el-Himyâri'ye atfedilmiştir. Dairetü'l-Evkaf ve Şuûni'l-İslâmiyye, Dubai, ts.
[171] Darü'l-Râzî, Amman, 1999.

- Hasan b. Ali es-Sekkâf, "*Tenâkudâtü'l-Elbânî el-Vâdıhât".*[173]
- Ebu'l Fadl İbnü's-Sıddık, "*El-Kavlü'l-Mukni' fi'r-red ale'l-Elbânî*"[174].
- Ahmed Abdülğafur Attâr, "*Veyleke Âmîn Tefnîdu ba'di'l-Ebâtîl Nasiriddin el-Elbânî"*[175].

el-Elbânî söz konusu tenkitlerden haklı gördüklerini dikkate alıp, bazı reddiyelere de cevap vermiştir. Suriye'de çalışmalarıyla meşgul olduğu zamanlarda yaptığı seyahatlerde öne sürdüğü fikirleri yayma imkânı bulmuş olmakla birlikte halkın, resmî makamların ve tarikatların muhalefetiyle karşılaşmıştır. Zaman zaman bu yüzden hapse girdiği ve sınır dışı edildiği de olmuştur.[176]

Ayrıca el-Elbânî kendisine muhalif olanlara karşı, hatta muhaliflerinin taraftarlarına bile sergilemiş olduğu hiddetli davranışı sebebiyle eleştirilerin odak noktası olmuştur. Kitapları genelde kendisine muhalefet edenlere karşı yazdığı reddiyeler ile doludur. Bu yüzden okuyucuların ilgili konuları hem reddiyelerden hem de diğer kaynaklardan etraflıca okumaları gerekir. Elbette her ilim ehli kimse gibi el-Elbânî'nin de hata etme durumu söz konusu olabilir; bazen görüşlerinde isabet edebilirken bazen de yanılabilir.[177]

İslâmî tarikatlere ve gruplaşmalara karşı sert tutumu, onlara karşı koyduğu katı hükümler ve yine tarikatlere mensup bazı kişilerin yanlış uygulamalarını tüm tarikate veya gruba mâl etmesi eleştirildiği bir diğer nokta olarak karşımıza çıkmaktadır. Kadının altın yüzük takmasını haram sayması, elleri ve yüzü hariç kadının tüm vücudunu avret kabul etmesi gibi bazı şaz kaldığı meseleleri, icmâya muhalif bazı görüşleri ve istidlâl yöntemleri hakkında da muhtelif itirazlara konu olmuştur.[178]

El-Elbânî, Sünen'lerde geçen hadisleri zayıf ve sahih ayrımına tâbi tutarak yeniden ele almasına yönelik kırk yıl mesai harcayarak gerçekleştirdiği projesi

---

[172] Mektebetü'l İmam Şafiî, Riyad, 1988.
[173] Darü'l-İmam en-Nevevî, Amman, 1997.
[174] Tanca, 1986.
[175] Taif, ts.
[176] İbrahim Hatipoğlu, "a.g.m.", *DİA,* XXXII, s. 404.
[177] İbrâhim Muhammed el-Ali, **a.g.e**., s. 51-52.
[178] Nâsiruddîn el-Elbânî'nin şaz kaldığı meseleler için bkz. Şeybânî, Muhammed b. İbrâhim, **Hayâtü'l-Elbânî ve âsâruhû ve senâ'ü'l-ulemâ aleyh,** 465-497.,

açısından da çok fazla tenkid edilmiştir. Ne var ki kendisi Sahihu Edebi'l Müfred eserinde yazdığı mukaddimede Hadis kitaplarının kıymetini, faziletini ve bu kitapların ümmet üzerindeki etkisini bilen biri olarak, söz konusu kitaplardaki zayıf hadislerin temyîz edilmesi gerektiğini öne sürerek kendisini müdaafa etmiştir.[179]

1.9. Vefatı

Nâsiruddîn el-Elbânî h. 1420 yılının Cumadiye'l-âhir ayında, m. 1999 yılının Ekim ayında bir cumartesi günü ikindi vakti Amman'da vefat etmiştir. Vasıyeti üzere gusül ve tekfin işlemleriyle ilgilenmesi üzerine vacip olan kişiler dışında kimseye haber verilmeksizin vakit kaybedilmeden aynı günün yatsı namazına müteakiben defnedilmiştir. Buna rağmen vefat haberinin hızlıca yayılmasıyla cenaze törenine iki bin civarında kişi katılmıştır. Cenaze namazını talebesi Şeyh Muhammed b. İbrahim Şakra kıldırmıştır. Cenazesi, evinden kabristana kadar omuzlarda taşınmıştır.[180] Vasıyeti şu şekildedir :

Eşime, evlatlarıma, dostlarıma ve vefat haberimi duyan sevenlerime ilk vasıyetim şudur : Yüksek sesle ağlamasınlar. Benim için rahmet ve mağfiret dilesinler. İkinci vasıyetim defin ve techiz işlemlerim için acele etsinler. Techîzat işlerinden sorumlu olan kişiler dışında kardeşlerime ve akrabalarıma haber vermesinler. Üçüncü olarak cenazemi taşıyanlar için kabrimi en yakın yerden seçiyorum. Böylelikle bir araca koymak zorunda da kalmazlar. Yine kabrimi ikinci kez açılma ihtimali az olduğundan dolayı tarihî bir mezarlıktan seçiyorum. Ülke (Ürdün) halkından ricam yurt dışındaki evlatlarıma haber vermesinler ki defin işlerim geç vakte kalmasın. Mevla'dan tüm günahlarımı bağışlamasını dileyerek, Medine'de bulunduğum süre zarfında Allah'ın Kitâb'ına, Rasûl'ün sünnetine ve selef-i salihinin yoluna davet görevimi îfâ ederken biriktirdiğim aziz hatıraların anısına matbû veya el yazması bütün te'lifâtımı orada bulunan İslam Üniversitesi Kütüphanesine bağışlıyorum.[181]

---

[179] Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî, **Mukaddimetu Sahîhi Edebi'l-Müfredi li İmam Buhârî**, Mektebetü'd-Delîl, Suûdî Arabistan, 1997., s. 9-10.
[180] İbrâhim Muhammed el-Ali, **a.g.e**., s. 52.
[181] İbrâhim Muhammed el-Ali, **a.g.e**., s. 53-54.

2. SİLSİLETÜ'L-EHÂDÎS'İD-DAÎFE VE'L-MEVDÛA

2.1. Eserin Tanıtımı

Nâsiruddîn el-Elbânî bu kitabını zayıf ve mevzu hadisleri bir araya getirmek için yazmıştır. Aslında bu eser onun hadis metinleriyle ilgili gerçekleştirmek istediği büyük projesinin bir parçasıdır. el-Elbânî, en muteber hadis kaynakları olan bilinen Kütüb-i Sitte de dahil olmak üzere kendi dönemine kadarki süreçte oluşturulmuş hadis külliyatını incelemeyi ve sahihlerini zayıflarından ayırt etmek istemesi sebebiyle muhtelif eserler telif etmiş veyahut söz konusu eserlerin tahricini yapmıştır. Zayıf ve mevzu hadisleri bir araya getirmeyi amaçladığı bu silsilesini yazarken de hadisleri hiçbir tasnife bağlı tutmaksızın ard arda zikretmiştir. İlk olarak hadisin sened tenkidini yapmıştır. Hadislerin isnadına yaptığı incelemelerden hareketle hadislere batıl, zayıf, münker, şeklinde hüküm vermiştir. Çoğu zaman da geçmiş hükümlerin tekrarını yapmıştır.

el-Elbânî ravî değerlendirmelerinde kendi görüşlerini de zikretmekle beraber daha çok Zehebî, İbn Ebî Hâtim, İbn Hacer, İbn Hibban ve Heysemî gibi münekkitlerden yaptığı nakillerle yetinmiştir. İbn Hibbân'ın mütesahil olduğunu ve ravileri tevsîk etmede kendisine güvenilmeyeceğini sıklıkla dile getirmiştir. Heysemî'ye de çok yerde itiraz etmiştir.

el-Elbânî'nin özellikle de hadis tenkidinde etkilendiği kişilerin başında İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye gelmektedir. Hadislere ilişkin değerlendirmeleri incelendiğinde onların tesiri bariz bir biçimde görülmektedir. Onları sık sık referans almış, bazen görüşlerine yer vermiş; bununla birlikte bazen de kendi sahip olmuş olduğu ilmî birikimin doğal bir yansıması olarak yeri geldiğinde onlara itiraz etmiştir.

Çalışmamızda eserin 1992 / Riyad baskısını esas aldık. 7000'den fazla hadis ihtiva eden eserin en büyük özelliği metin tenkidinin sened tenkidiyle birlikte yapılmış olmasıdır.

İKİNCİ BÖLÜM
NÂSİRUDDİN EL-ELBÂNÎ'NİN SİLSİLETÜ'L-EHÂDÎS'İD-DAÎFE VE'L-MEVDÛA İSİMLİ ESERİNDE KULLANDIĞI METİN TENKİDİ ÖLÇÜTLERİ

1. KUR'ANA ARZ

Her bilginin en sonunda dönüp dolaşıp sağlamasının yapılacağı bir mihenk bulunmazsa, doğru veya yanlış olduğunu anlamak mümkün görünmemektedir. Din adına söylenecek her bilginin değerinin takdir olunacağı son ve tartışmasız "mutlak merci" Şüphesiz Kur'an-ı Kerim'dir.[182]

Hadis metinlerinin orjinalliğini, bir diğer ifadeyle doğru veya yanlış olduğunu anlamanın yollarından biri de söz konusu metinlerin, sübûtu kesin olması ve hiçbir surette değişikliğe uğramadan günümüze ulaşması hasebiyle Kur'an'ı Kerim ile karşılaştırılmasıdır. Bugün ki modern hukukta bile çıkarılacak kanunların veya kanun hükmünde kararnâmelerin anayasaya uygunluğu aranmaktadır. Hatta ülkemizde bu amacı sağlamaya yönelik tesis edilmiş bir de Anayasa Mahkemesi bulunmaktadır.

Kur'an-ı Kerim, Anayasa hükmünde değişmez, kesin, doğru bir kaynaktır. Nitekim Allah'ın "Rabbinin sözü doğruluk ve adalet bakımından tamamlanmıştır. Onun sözlerini değiştirecek kimse yoktur. O işitendir, bilendir."[183] buyurduğu gibi Kur'ân-ı Kerim değişmez ve kesin bir bütündür. O halde onun yönetmeliği, kanunları veyahut kanun hükmünde kararnameleri mesabesinde bulunan ve bu özelliklere hâiz olmayan hadisler kitâba arzedilecektir.

Kur'ân ile sünnetin ilişkisine bakıldığında Kur'an eğer dinin temel ilkelerinin öz ve bütün hâlde ortaya konduğu Anayasa ise, hadisler bir diğer ifadeyle hadislerin hayata yansıması demek olan sünnet söz konusu "temel ilkelere uygun kanunlaştırma tasarrufu"[184] olarak görülmektedir. Bu manada Hz. Peygamber'in Kur'an'a muhâlif davranması ya da Kur'an'la çelişen beyânatta bulunması düşünülemez. Saîd b. Cübeyr'in

---

[182] Enbiya Yıldırım, **Hadiste Metin Tenkidi**, s.319.
[183] En'âm, 115.
[184] Hüseyin Hatemî, **Temel Kaynaklardan Yararlanmada Yöntem**, İstanbul, 1988, s. 54.

"Bana usûlüne uygun olarak ulaşan hiçbir hadis yoktur ki, onu doğrulayan bir ayeti Kur'an-ı Kerim'de bulmuş olmayayım."[185] sözü ile Evzâî'nin "Sana Rasulullah'dan bir hadis geldiğinde sakın ola onun aksine birşey söyleme. Çünkü Hz. Peygamber, Allah Teâla'dan tebliğ ediyordu."[186] ifadesi Hz. Peygamber'in ifadelerinin Kur'an ile teyit edildiğini ortaya koymaktadır.

Sünnet ile Kur'an'ın ilişkisi şu şekildedir. "Kendilerine apaçık anlatabilesin diye her peygamberi kendi miletinin diliyle gönderdik"[187] , "Sana kitabı ancak onlara, hakkında ihtilâfa düştükleri şeyi açıklayasın diye indirdik"[188] , "Sana zikri (Kur'an'ı) insanlara, kendilerine indirileni açıklaman için indirdik"[189] ayetlerinde görüldüğü üzere Hz. Peygamber'in tebliğ görevinin yanın da tebyîn görevinin de bulunduğunu yani sünnetin Kur'an'ı açıkladığını ifade etmektedir. Zira vahiy her zaman detaylı bilgi vermeyip, "genel ifadelerle umûmî kâideler koymaktadır".[190] Sünnet Kur'anın umûm ifade eden ayetlerini tahsîs[191], mutlak ifadelerini takyîd[192], mücmel[193] ve müşkil[194] ayetlerini tefsir etmekte hatta Kur'an'da bulunmayan hükümler[195] koymaktadır.[196] "*Onlar, Tevrat'ta ve*

---

185 Yıldırım, **Hadiste Metin Tenkidi**, s. 320.
186 Yıldırım, **Hadiste Metin Tenkidi**, a.y.
187 İbrâhim, 4.
188 Nahl, 64.
189 Nahl, 44.
190 Ahmet Yücel, **Hadis Usûlü**, s. 21.
191 "Leş (meyte), kan, domuz eti, Allah'tan başkası adına boğazlanan… size haram kılındı" (Mâide, 3) ayetindeki boğazlanmadan ölen murdar hayvanın etinin haram olduğu umûm ifade eden bir hükümdür. Hz. Peygamber'in, "Deniz suyu temiz, kendiliğinden ölmüş hayvanının eti helâldir" (Ebû Dâvud, "Tahâret", 41) ve "İki ölü iki kan bize helal kılınmıştır. İki ölü çekirge ve balık; iki kan ise ciğer ve dalaktır" (İbn Mâce, "Sayd", 9) hadisleriyle söz konusu ayetteki hükmü tahsîs etmiştir bir diğer ifadeyle sınırlandırmıştır. Daha fazla örnek için bkz. Yücel, **Hadis Usûlü**, s. 24-25.
192 "Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin" (Mâide, 38) ayetindeki hırsızlık yapanın çaldığı miktara ve keyfiyetine bakılmadan ellerinin kesilmesi gerektiği mutlak olarak ifade edilmektedir. Hz. Peygamber, "Hırsızın eli ancak çeyrek dinar ve daha fazlasında kesilir." (Müslim, "Hudûd", 2-5), hadisiyle ayetteki mutlak hükmü çeyrek dinarla takyîd ederken "Hain, dolandırıcı, yağmacı için el kesmek yoktur" (Ebû Dâvud, "Hudûd", 14), "Asılı meyveden, dağda saklanmış şeylerden dolayı el kesmek yoktur" (Ebû Dâvud, "Hudûd", 13), hadisleriyle hırsızlık olabilmesi için malın koruma altında olması gerektiğini ifade etmiştir. Daha fazla örnek için bkz. Yücel, **Hadis Usûlü**, s. 25-26.
193 Namaz, oruç, hac ibadetleri Kur'an'da emredildiği halde nasıl tatbîk edileceği husunda detaylı bilgiler yer almamaktadır. Hz. Peygamber de; "Beni namaz kılarken nasıl görüyorsanız, siz de öyle kılın" (Buhârî, "Ezan", 18), " Hac'da yapacağınız ibâdetleri benden öğrenin" (Müslim, "Hac", 310) buyurmak suretiyle ibadetleri usûlüne uygun olarak yerine getirmenin kendi uygulamalarını takip etmekten geçtiğini ifade etmiştir. Daha fazla örnek için bkz. Yücel, **Hadis Usûlü**, s. 22-23.
194 "Namazlara, özellikle de orta namaza devam edin" (Bakara, 238) ayetinde geçen "orta namaz" ın mahiyeti açık değildir. Hz. Peygamber "Orta namaz, ikindi namazıdır" (Tirmizi, "Tefsîr", 3) hadisiyle ayetteki kapalılığı açıklığa kavuşturmuştur. Daha fazla örnek için bkz. Yücel, **Hadis Usûlü,** s. 23-24.
195 Erkeklere altının haram kılınması (İbn Mâce, "Libâs", 19), İbrişim ve ipek elbise giymelerinin yasaklanması (Müslim, "Libas ve'z-zînet", 15), Soy bağı ile evlenmesi haram olan kimselerin süt bağı ile de haram olması (Buhârî, "Şehâdât", 7; Müslim, "Rada'", 2) Daha fazla örnek için bkz. Yücel, **Hadis**

İncil'de yazılı bulunan O Resûle, o ümmî peygambere uyan kimselerdir. O peygamber, onlara iyiliği emreder, onları kötülükten alıkoyar. Onlara iyi ve temiz şeyleri helâl, kötü ve pis şeyleri haram kılar. Üzerlerindeki ağır yükleri ve zincirleri indirir. Ona iman edenler, ona saygı gösterenler, ona yardım edenler ve ona indirilen nura (Kur'ân'a) uyanlar var ya, işte onlar kurtuluşa erenlerdir"[197], *"Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resûlü'nin haram saydığını haram saymayan…"*[198] ayetleri ile "*Şüphesiz Peygamberin haram kıldıkları da Allah'ın haram kıldıkları gibidir*",[199] "*Şunu bilin ki, bana Kuran ve onunla birlikte onun bir misli verilmiştir. Karnı tok bir halde koltuğuna yaslanarak, 'Şu Kur'an'a sarılın, onda helal olarak ne bulursanız onu helal kabul edin. Onda haram olarak ne bulursanız onu da haram kabul edin, diyecek bazı kimseler gelmek üzeredir. Şüphesiz ki Allah Rasulünün haram ettiği şey, Allâh'ın haram ettiği şey gibidir*"[200] hadisleri Hz. peygamberin hüküm koyma yetkisine işaret etmektedir.[201] Yine vahiy hadisleri teyit ettiği gibi sünnet de ayetlerdeki hükümleri teyit etmektedir.[202] Dolayısıyla sünnetin Kur'an karşısındaki konumu, mübeyyinin(açıklayanın) mübeyyen (açıklanan) karşısındaki konumu gibidir.[203]

Kur'ân ve sahih sünnet aynı asıldan gelmekte olup birbirleriyle çelişmeleri mümkün değildir. Buradaki çelişki peygamberin kendisinden kaynaklanan bir problem olmayıp, bilgiyi nakleden ravinin hata etmesi, unutması, işittiklerinin hepsini nakletmemesi,Hz. Peygamber'in muradını tam olarak anlamaması gibi hadislerin bize intikalinden kaynaklı olmasıdır.[204] Dolayısıyla söz konusu hadislerin reddilme sebepleri Hz. Peygamber'in hadisi olduklarından değil, Peygamber'e ait olmalarının muhal görünmeleri sebebiyledir.

Usûlü, s. 30-31., Bünyamin Erul, "Sünnetin Kur'an Dışında Hükümler Getirmesi Meselesi", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, 1989, s. 95.

196 Misfir Garamullah ed-Dümeynî, **Mekâyîsu nakdi mutûni's-Sünne**, Riyad, 1984, s. 118.

197 A'raf, 157.

198 Tevbe, 29.

199 Darimi, "Mukaddime", 49; Ahmed b. Hanbel, IV, 132; Tirmizi, "İlim", 10; İbn Mace, "Mukaddime", 2.

200 İbn Mace, "Mukaddime", 2; Dârimi, "Mukaddime", 49; Ebu Dâvûd, "Sünnet", 6.

201 İlgili ayet ve hadisleri dikkate alarak, Hz. Peygamber'in hüküm koyma yetkisinin bulunduğunu benimseyenler olduğu gibi, aksini iddia edenler de bulunmaktadır. Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi ve eleştirisi için bkz. Hayri Kırbaşoğlu, **İslam Düşüncesinde Sünnet**, Ankara, 1993, s. 195-208.

202 "Kadınların haklarına riâyet konusunda Allah'tan sakının. Zira onlar sizin himayeniz altındadır" (İbn Mâce, "Menâsik", 84) hadisi "Kadınlarla iyi geçinin" (Nîsâ, 19) ayetini destekler mahiyettedir.

203 Itr, **Menhecü'n-Nakd fî Ulûmi'l-Hadis**, s. 22.

204 Dümeynî, **Mekâyîsu nakdi mutûni's-Sünne**, s. 61.

Uydurma hadisleri tespit edebilme açısından da pek çok sözün Kur'an'ın sarih ayetleriyle kıyaslanması son derece önem arzetmektedir.[205]

Sünnetin, Kur'an'a ters düşmez gerçeğini savunurken, Kur'an'da açıkça yer almayan herhangi bir konuda hüküm koyamayacağı veyahut hadislerin getirdiği herşeyin Kur'an'da bulunması gerektiği şeklinde bir anlama yanlışına düşülmemesi gerekmektedir. Asıl aranan karîne hadislerin Kur'an'dan bir asla dayanması ve ona muvâfık olmasıdır[206] Hem dini nasların bütünlüğü hem de akıl ölçeğinde Hz. Peygamber'in Allah'ın emrine muhalif olan bir sözü söylemesi veya bir davranışta bulunması mümkün görünmektedir. Bu hakikati kabul ettirmek maksadıyla "Benden bir söz ulaşırsa onu Kur'an'a arz edin, eğer kitaba uyarsa onu ben demişimdir. Allah'ın kitabına muhalif ise ben dememişimdir"[207] anlamındaki bir sözü hadis diye takdim etmeye de ihtiyaç duyulmaması gerekmektedir.[208]

Kur'an'a arzdan kastın ne olduğu açıkça ortaya konulmalıdır. Kur'an'a arz demek sadece Kur'an'da aslı bulunan hadislerin kabul edilip, bulunmayanların reddedilmesi mi yoksa açık ve net sûrette Kur'an'daki sarih ayete muhalif olan hadislerin kabul edilmemesi midir? Kur'an'a arzdan kastın ikinci manada anlaşılması daha doğru olacaktır. Zira Kur'an'ın öz bir kitap olması hasebiyle her hadise Kur'an'dan bir asıl getirmek muhal görünmektedir. Yukarıda da ifade edildiği gibi, hadisler Kur'an'ın umumi lafızlarını tahsis, mutlak ifadelerini takyid, mücmellerini tefsir ederken ek hükümler getirebilmekte hatta bazı hükümlerini nesh edebilmekte ve Kur'an'da bulunmayan müstakil hükümler koyabilmektedir. Dolayısıyla söz konusu arzdan kastın tamamıyle Kur'an-Sünnet bütünlüğü veyahut uyumu olarak anlaşılması gerektiğidir.

Muhaddisler hadis metinlerini Kur'an'a arz ettiklerinde ona muhalif olmayanı kabul etmişlerdir. Muhalif olduğu durumlarda ise umum ifade edeni birine, tahsis edeni ise diğerine, veyahayut mutlak ifadeyi birine, takyid edeni ise diğerine hamletmek suretiyle ayet ve hadisi cem etmek ya da birinin diğerinden önce olduğunu tespit ederek nesh

---

[205] Karacabey, **Hadis Tenkidi**, s.279.

[206] Yıldırım, **a.g.e**, s. 321.

[207] Es-Sâğânî, Mevzûât, s. 64,Bu hadis hakkında Şevkânî, Allah'ın kitabına arz edildiğinde "Resûl size neyi verdiyse onu alın, sizi neden nehyetmişse ondan sakının (Haşr, 7)" ayetiyle çeliştiğini söylemektedir. Bkz. Misfir Garamullah ed-Dümeynî, **Hadis'te Metin Tenkidi Metotları**, Çev. İlyas Çelebi, Adil Bebek, Ahmet Yücel, İstanbul, 1997, s. 104., Mehmet Saîd Hatiboğlu da söz konusu hadisi Peygambere söylettirilmiş olarak değerlendirir. Bkz. **Hilafetin Kureyşîliği**, s. 186.

[208] Karacabey, **Hadis Tenkidi**, s.280.

hükmü vermek mümkün ise hadisi kabul etmişlerdir. Bu şartları taşımıyorsa reddetmişlerdir. [209] Bu metot muhaddislerin ilk olarak ortaya koyduğu bir metot değildir. Onlardan önce sahabenin her fırsatta kullandığı bir ölçüdür.[210] Fakat ilk dönem muhaddislerinin hiçbiri eserlerini telif ederken tatbik ettikleri metin tenkidi ölçütlerini açıklamamışlardır. Biz bunları eserlerinde satır aralarına sıkıştırılmış bulunan bilgilerden öğrenmekteyiz.[211] Nitekim en başta Buhârî olmak üzere birçok muhaddisin bab başlıklarına veya kitaplarına konuyla alakalı ayetleri koymaları onların eserlerini telif ederken Kur'an'a uygun olma ölçütünü kullandıklarını söyleyebiliriz.

Kur'an ve hadîs mutâbakatı aranırken dikkat edilecek bazı hususlar göze çarpmaktadır. Kur'an ile hadis arasında bir çelişkiden bahsedebilmek için ilk şart hadisin senedinin sahih olmasıdır. Sahih olmayan rivayet zayıflığını bir başka açıdan göstermek için Kur'an'a arzedilir. Yine Kur'ân'a muvâfakat derken hadislerin muhkem, yani Kur'an'ın sarîh ayetlerine muvâfakatı kastedilmektedir. Dolayısıyla Kur'an'a açık muhalefeti bulunan sahih isnadlı hiçbir hadis kabul edilmemiştir. Bu durum müteşabih ayetler için söz konusu değildir. Aslında bakılacak olursa hadislerin müteşabih ayetlere de muhalif olmaması gerekir fakat bunu tespit etme imkanı bulunmamaktadır. Ancak müteşabih ayetlerin müteşabihliğine tevil edilemez surette muhalif bulunan hadisler kabul edilemez.[212]

Herşeyden önce metindeki sorunu tespit edebilmek ve tahlîlini yapabilmek uzmanlık gerektirmektedir. Bir hadisin Kur'an'a aykırılığını tespit etmek dolayısıyla onun Hz. Peygamber'e ait olmadığını söylemek sadece hadis ilmi için değil diğer İslâmî ilimler için de çok ciddi bir bilgi birikimine ve yeterli donanıma sahip olmak gerekmektedir. Çünkü Kur'an'ı anlamak için için sadece Arap diline hâkim olmak yeterli değildir. Burada bir anlama sorunu söz konusudur.[213] Nitekim Tefsir ilminde de ortaya çıkan farklı

---

[209] Dümeynî, **Mekâyîsu nakdi mutûni's-Sünne**, s. 118.

[210] Hadislerin Kur'an'a arz edilmesiyle ilgili örnekler için bkz. Muhammed Mustafa el-A'zamî, ***Menhecü'n-Nakd İnde'l-Muhaddisîn Neş'etuhû ve Menhecuhû,*** y.y, 1990, s.77-79., Hüseyin el-Hâc Hasan, **Nakdu'l-Hadis fî İlmi'r-Rivâye ve İlmi'd-Dirâye**, Beyrut, 1985, s. 33-35., Salâhaddin b. Ahmed el-İdlibî, **Menhecü Nakdi'l-Metn İnde Ulemâi'l-Hadîsi'n-Nebevî**, Beyrut, 1983, s. 231-271., Muhammed Tâhir el-Cevâbî'nin **Cühûdü'l-Muhaddisîn fî Nakdi Metni'l-Hadisi'n-Nebeviyyi'ş-Şerîf**, Tunus, 1991, s. 473-475., Dümeynî, **Hadis'te Metin Tenkidi Metotları**, s. 55-66, 104-115.

[211] Dümeynî, **Hadis'te Metin Tenkidi Metotları**, s. 102.

[212] Yıldırım, **a.g.e.,** s. 324.

[213] Ahmet Keleş, **Hadis İlminde Metin Tenkidi Örnekleri**, Fecr Yayınları, Ankara, 2017, s. 24.

ekoller ve tefsir çeşitleri de söz konusu durumu teyit eder niteliktedir. Kur'an'ın doğru anlaşıldığından emin olunmalıdır ki bunu iddia etmek çok zordur.

Hadisler Kur'an'a arz edilirken, bütüncül bakış açısıyla değerlendirilmelidir. Hadisleri sadece Kur'an'ın ilgili ayetlerine değil bütününe arz etmek gerekmektedir. Zira Kur'an'a parçacı bir bakış açısıyla bakıldığı taktirde ayetler arasında dahi teâruz görülebilmektedir.[214] Cımbızla çekilmiş bir hadisin cımbızla çekilmiş bir Kur'an ayetine arzı önü alınamaz problemlere yol açacaktır.

Kıraat farklılıkları, ayetteki ifadelerin hakikat veya mecaz ifade etmesi, birden fazla manaya gelen müşterek lafızlar, ayetlerdeki müteşâbihlik ve mücmellik gibi sorunları ele alan Müşkilü'l-Kurân ilmi de ayetler arasında ilk bakışta var olduğu sanılan ihtilâfları incelemektedir.[215]

Sorunlu görülen rivayetin doğru anlaşıldığından da emin olunması, ve tenkite konu alan hadisin anlamının da, hadisin bağlamı ve sünnetin bütünlüğü içinde değerlendirilmesi gerekmektedir.[216] Çünkü aynı teâruz durumu hadisler için de söz konusu olabilmektedir. Burada bahsi geçen "doğru anlama"[217] ibaresinden ne anlaşıldığı, doğru anlamanın ölçüsü üzerinde çağdaş sosyal bilimciler araştırma yapmaktadırlar ve meselenin henüz nihâî çözüme kavuştuğu söylenemez.[218] Konunun Kur'an ve sünnet bütünlüğü içinde değerlendirilmesi yapıldıktan sonra ilgili hadisin tüm varyantları toplanmalı ve aralarındaki metin farklılıkları mütalaa edilerek arz işlemi yapılmalıdır.[219] Bu demektir ki her zaman karşılaşılmamakla birlikte tearuz kesin olarak tespit edildiğinde hemen redde yönelmeyip ravinin yanılma olasılığının ve tamanını duymama ihtimalinin de Kur'an'a aykırı rivayet etmesine sebep olabileceğini göz önünde bulundurmak gerekmektedir.[220] Ayetlerin nüzûl, hadislerin vürûd sırasına ve şartlarına göre tarihi süreçteki yerlerini

---

[214] Polat, **Metin Tenkidi**, s. 308.
[215] Adem Yerinde, "Müşkilü'l-Kur'ân", *DİA*, XXXII, s. 164-167.
[216] Polat, **Metin Tenkidi**, s. 308.
[217] Anlama metodolojilerine dair ayrıntılı bilgi için şu kaynaklara başvurulabilir. Mehmet Görmez, **Sünnet ve Hadisin Anlaşılması ve Yorumlanmasında Metodoloji Sorunu,** Otto Y., Ankara, 2014., s. 71-161., Yavuz Köktaş, **Hadislerin Anlaşılmasında Yöntem Tartışmaları**, Rağbet Y., İstanbul, 2011., s.13-51., Tahsin Görgün, **Anlam ve Yorum Dini Metinlerin Anlaşılması ve Yorumlanması**, Gelenek Y., İstanbul, 2003, s. 137-158.
[218] Keleş, **Hadis İlminde Metin Tenkidi Örnekleri**, s.25.
[219] Polat, **Metin Tenkidi**, s. 308.
[220] Yıldırım, **Hadiste Metin Tenkidi**, s.324-325.

doğru tespitmek, her birinin arka planını bilmek ve her bir nassı Asr-ı Saadet tablosunun bütünü çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir.[221]

Hadisin bütün tariklerinin toplanmasının ardından tearuzu ortadan kalkmadığı durumlarda te'vil imkanı yoksa nesh durumuna bakılır. İlgili hadis Kur'an ayetinden sonra vârid olmuşsa bu durumda "hadislerin ayetleri neshedebileceğini kabul edenler açısından" neshten bahsetmek söz konusu olabilir. İki yoldan da çözüm bulunamazsa hadis terkedilir.[222] Ancak tearuzun nasıl giderileceği hususunda çözüm için cem', tercih, nesh, terk, tevakkuf ölçülerinden hangi sıranın takip edileceği meselesi İslam alimleri arasında ihtilaflı olmakla birlikte arz işlemini gerçekleştiren kişinin benimsediği usûl ve metodun arzda farklı neticelere yol açabileceğini unutmamak gerekmektedir.[223]

Hadisler arasında görülen çelişkiyi nesh, terk ve tevakkuf yollarından biriyle gideren bir kişinin o hadisi Kur'an'a arz etmesi zaten gerekmemektedir. Ancak cem ve te'vil yoluyla çözen bir kişi ise, yaptığı te'vile göre Kur'an'a arz edeceği için, farklı te'viller arzda farklı sonuçlar doğurabilmektedir.. Tercih durumunda da aynı durum söz konusudur. Çünkü farklı tercihler, arzda farklı sonuçlara götürecektir. Benzer durum Kur'an ayetleri arasındaki tearuzun giderilmesinde de karşımıza çıkmaktadır. Zira birinin mensûh kabul ettiği ayeti arza dayanak olarak görmediği gibi, başka biri mensûh saymadığı için herhangi bir hadisi o ayete arz edebilmektedir.[224]

Son olarak yukarıda da ifade edildiği gibi doğru anlamanın neliğinden yola çıkarak şunları söylemek mümkündür. Nassları anlayan öznenin irâdî veya irâdî olmayan indî yaklaşımları arz işlemini yapan kişiyi farklı sonuçlara götürecektir. Çünkü kişi bir sözü veya metni kendi bilgi birikimi, donanımı, kültürel seviyesi, zihniyeti, hayatî tecrübeleri, ön kabulleri, temel tercihleri vs. çerçevesinde anlayacaktır. Dolayısıyla anlayan özneden tamamiyle bağımsız objektif bir anlama ne yazık ki bulunmamasından kaynaklı olarak arz meselesi bir takım problemlere açık hale gelmektedir.[225]

---

[221] Selahattin Polat, Hadislerin Kur'an'a Arzının Problemleri, Ensar Neş., Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi, "Sünnetin Dindeki Yeri Sempozyumu", İstanbul, 18-20 Kasım 1995, s. 179.
[222] Yıldırım, **a.g.e**., s. 325.
[223] Polat, **a.g.t**., s. 180.
[224] Polat, **a.g.t**., a.y.
[225] Polat, **a.g.t**., 181-182.

1.1. Dünya Ehline Ahiretin, Ahiret Ehline Dünyanın Haram Oluşuna Dair Hadis

Hadisin metni şu şekildedir :

" الدنيا حرام على أهل الآخرة، والآخرة حرام على أهل الدنيا، والدنيا والآخرة حرام على أهل الله "

"Dünya ehline ahiret haramdır. Ahiret ehline de dünya haramdır. Allah ehline her ikisi de haramdır."[226]

1.1.1. El-Elbânî'nin Tenkîdi

el-Elbânî Kur'anâ arz metoduyla tenkit ettiği hadisin öncelikle senedine dair bilgiler verip ardından metnine dair tenkitlerini şu şekilde dile getirmiştir. "Mevzudur. Suyûtî'nin Camiü's-Sağir'de farklı lafızlarla zikrettiği hadislerden biridir ve Deylemî'nin Müsnedü'l-Firdevs'inde İbn Abbas kanalıyla gelen tarike dayandırmıştır.[227] Münavî' de hadisin ravilerinden Cebele b. Süleyman hakkında Zehebî'nin Duâfâ'da zayıf ravi dediğini ve İbn Maîn'in de güvenilir olmadığını söylediğini haber vermiştir."[228] Bu haberi rivayet eden şahıs için güvenilmez olduğunu söylemek uygun görünmektedir. Üstelik en şerli yalancılardan olmalıdır. Akıllı bir mü'minin, bu haberin bâtıllığında şüpheye düşmez. Allah mü'minlere yani ahiret ehline, dünyayı, içindeki binbir çeşit güzelliklerden ve nimetlerden faydalanmayı helal kılmışken, Resûlullah nasıl haram kılabilir ki? Oysa ki Allah (c.c) kitabında şöyle buyurmaktadır: "Yeryüzünde ne varsa hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelerek onları yedi gök hâlinde tamamlayıp düzene koyan O'dur. O, her şeyi hakkıyla bilmektedir."[229] "De ki: Allah'ın, kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı? De ki: Bunlar, dünya hayatında mü'minlere yaraşır. Kıyamet gününde ise yalnız onlara mahsus olacaktır.

---

[226] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, 32., Deylemî, Müsned, II, 3110.

[227] Deylemî'nin Müsned'inde geçen tarik için el-Elbâni şöyle söylemektedir : "Deylemî'nin bu hadisi Abdulmelik b. Ğaffar'a, Ca'fer b. Muhammed el-Ebher'in tahdis ettiği, Ona da Ebû Saîd el-Kasım b. Alkame el-Ebherî'nin tahdis ettiği, Ona da Hasan b. Ali b. Nasri't-Tûsî'nin tahdis ettiği, Ona da Muhammed İbn Harb'ın rivayet ettiği, Ona da Cebele b. Süleyman'ın tahdis ettiği, Onun da İbn Cüreyc'ten, Onun da Atâ'dan, Onun da İbn Abbas'tan merfu olarak aldığı tarikle tahric ettiğini görüyorum. Velev ki Cebele'de bulunan illet olmasa dahi, İbn Cüreyc dışında hadisi an'ane yoluyla alan diğer iki kişiyi bilmiyorum." bkz. el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 106.

[228] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 105.

[229] Bakara, 29.

İşte bilen bir topluluk için âyetleri, ayrı ayrı açıklıyoruz."[230] Yine Resûl'ün dünya ve ahiretin ikisini birden Allah ehline haram kılması nasıl düşünülebilir? Allah ehli kimseler Kur'an ehli kimseler değil midir? Kur'an'a uyanlar, Kur'an ahkâmıyla amel edenler değil midir? Ahiret yurdu ya cennettir ya cehennemdir. Cehennemin Allah ehline haram kılınması zaten Allah'ın haber verdiği birşeydir. Bu yalancı, ahiretin Allah ehline haram kılındığını nasıl söyleyebilir? Nitekim ahirette müttakîlere vadedilmiş içinde Ru'yetullah (Allah'ın görülmesi) gibi büyük nimetleri bulunan cennet de yer almaktadır. Allah (c.c) şöyle buyurmaktadır : " O gün bir kısım yüzler Rablerine bakarak mutlulukla parıldayacaktır."[231] Bu durum ahirette değil midir? Resûl (s.a.v) şöyle buyurmaktadır : "Cennet ehli kimseler cennete girdikleri zaman Allah (c.c) onlara şöyle buyurur : "Daha fazla birşey istiyorsanız söyleyin, onu da vereyim. Onlar da şöyle söylerler : Sen bizim yüzümüzü ağartmadın mı? Bizi cennetine koymadın mı? Ateşten kurtarmadın mı? Derken perde kaldırılır. Onlara, Rablerinin yüzüne bakmaktan daha sevimli bir şey verilmemiştir."[232] Resûlullah bu sözlerinden sonra şu ayeti tilavet buyurdular: "İyi işler, güzel ameller işleyenlere, en güzel iyilikler ve de daha fazlası vardır."[233]

el-Elbânî bu hadisin tasavvuf ehli bir kimse tarafından uydurulduğunu ve bu kimsenin Allah'ın helal kıldığını haram kabul eden bâtıl tasavvûfî akidelerin müslümanlar arasında yayılmasını murad ettiğini söylemiştir. "Sanki Hakîm olan Allah hüküm koymada yeterli gelmemiş, bunlar yaratıcılarına nasıl hüküm koyacağını öğretmeye çalışıyorlar"[234] diyerek hadisi reddetmiştir. Görüldüğü üzere el-Elbânî hadisi ilk önce Kur'an'a arz daha sonra sahih sünnete arz etmek suretiyle tenkit etmiştir. Aynı zamanda burada onun tenkidi yaparken aklî delillendirme yoluna başvurduğu da söylenebilir.

---

[230] A'raf, 32.
[231] Kıyâmet, 22-23.
[232] Müslim, "İman", 298.
[233] Yûnus, 26.
[234] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 106.

1.2. Cebrâil (a.s)'in Hz. Peygamber'e Cehennemi Anlattığı Rivayet

Hadis metni şu şekildedir:

"يا جبريل صف لي النار ، وانعت لي جهنم ، فقال جبريل : إن الله تبارك وتعالى أمر بجهنم فأوقد عليها ألف حتى اسودت ، حتى ابيضت ، ثم أمر فأوقد عليها ألف عام حتى احمرت ، ثم أمر فأوقد عليها ألف عام عام بالحق لو أن ثوبا من ثياب النار علق فهي سوداء مظلمة ، لا يضيء شررها ، و لا يطفأ لهبها ، والذي بعثك بين السماء والأرض لمات من في الأرض جميعا منحره ، والذي بعثك بالحق لو أن خازنا من خزنة جهنم لمات من في الأرض كلهم من قبح وجهه و من نتن ريحه ، والذي بعثك برز إلى أهل الدنيا فنظروا إليه من حلق سلسلة أهل النار التي نعت الله في كتابه وضعت على جبال الدنيا لارفضت و بالحق لو أن حلقة ماتقارت حتى تنتهي إلى الأرض السفلى ، فقال رسول الله ﷺ : حسبي ياجبريل لا يتصدع قلبي فأموت قال : يبكي ، فقال : تبكي يا جبريل ؟ و أنت من الله بالمكان الذي أنت به ! قال فنظر رسول الله ﷺ إلى جبريل و هو الله على غير الحال التي أنا عليها ، وما أدري لعلي لا أبكي ؟ أنا أحق بالبكاء لعلي أن أكون في علم : ومالي أبتلى بمثل ما ابتلي به إبليس، فقد كان من الملائكة وما يدريني لعلي أبتلى بمثل ما ابتلي به هاروت و أن يا جبريل ويا محمد إن الله : قال : فبكى رسول الله ﷺ وبكى جبريل ، فما زالا يبكيان حتى نوديا ماروت ، السلام ، و خرج رسول الله ﷺ فمر بقوم من الأنصار عز و جل قد أمنكما أن تعصياه فارتفع جبريل عليه يضحكون و يلعبون، فقال : أتضحكون ووراءكم جهنم ؟ لو تعلمون ما أعلم لضحكتم قليلا ولبكيتم كثيرا ولما أسغتم الطعام والشراب ، ولخرجتم إلى الصعدات تجأرون إلى الله عز و جل. فنودي : يا محمد! لا تقنط عبادي، انما بعثتك ميسرا و لم أبعثتك معسرا، فقال رسول الله صلى الله عليه و سلم : سددوا و قاربوا"

"(Hz. Peygamber Cebrail'e hitaben), "bana cehennemi anlat" dedi. Cebrail şöyle cevap verdi. "Allah cehennem ateşine bin yıl boyunca yanmasını emretti. Bu bin yıl sonunda beyazladı. Ardından bin yıl daha yanmasını emretti; bu bin yıl sonunda kıpkırmızı oldu. Sonra bin yıl daha yanmasını emretti. Nihayet kapkara kesildi. Simdi o kapkaradır, ne kıvılcımları ışık saçar ve ne de alevi söner. Seni hak üzere gönderene yemin olsun ki, cehennem bekçilerinden bir bekçi dünya ehline görünse, onlar da dönüp baksalar; cehennemin yüzünün çirkinligi ve kokusunun ağırlığından dolayı tüm yer yüzü halkı ölürdü. Seni hak üzere gönderene yemin olsun ki Allah'ın kitâbında bahsettiği cehennem ehlinin oluşturduğu silsileden bir halka yeryüzü dağlarına konsaydı dağlar yarılır ve yeryüzünün en alt tabakasına varıncaya kadar durmazdı". Bunun üzerine Hz. Peygamber : "Yeter, ey Cebrail! Kalbim dayanmıyor yoksa öleceğim" dedi. Bu sırada Hz. Peygamber Cebrail'in ağladığını görür ve Ona: " Ey Cebrail, Allah katında sahip olduğun mertebeye rağmen ağlıyor musun?" der. Cebrail, "Ben ağlamayayım da kim ağlasın?" şeklinde cevap verir: Belki, meleklerden biri iken İblisin tâbi tutuldugu imtihanın bir benzeriyle ben de imtihan edilirim.

Bilmiyorum, belki de Harut ile Marut'un imtihan edildikleri şeylerin bir benzeriyle ben de imtihan edilirim. Bunun üzerine Hz. Peygamber de Cebrail de ağlamaya başladılar. Bu hal üzere devam ederlerken "Ey Cebrail, Ey Muhammed! Allah ikinizi de âsi olmaktan emin kımıştır" diye nida edildi. Sesi duyunca Cebrail göğe yükseldi. Hz. Peygamber de o mekandan ayrıldı. Yolda giderken Ensardan gülüp eğlenen bir topluluk ile karşılaştı. Onlara "Cehennem ardınızdayken gülebiliyor musunuz? Benim bildiklerimi bilseydiniz, az gülerdiniz, çok ağlardınız, boğazınızdan ne yemek ve ne de su geçerdi, yüksekçe tepelere çıkardınız; Allah'tan bağışlanma dilerdiniz." buyurdu. Bu esnada; "Ey Muhammed, kullarımı umutsuzluğa düşürme. Ben seni kolaylaştırasın diye gönderdim, zorlaştırasın diye değil" şeklinde nida edildi. Bu nidayi duyunca Hz. Peygamber "Doğru olun ve Allah'a yaklaşın" buyurdu. [235]

Cebrail (a.s) her zaman geldiği vakitten başka bir vakitte Hz. Peygamber'e geldi. Resûlullah onu karşıladı. "Ey Cebrail, niye rengin soldu?" diye sordu. Cebrail, "Eğer Allah cehennem kapıları hakkında sana bilgi vermemi emretmeseydi, gelmezdim" diye cevap verdi. Bunun üzerine Hz. Peygamber " Bana cehennemi anlat" buyurdu.[236]

1.2.1. El-Elbânî'nin Tenkîdi

el-Elbânî hadisin metnine dair tenkitlerini şu şekilde dile getirmiştir : Uydurma olduğu apaçıktır. İki açıdan da Kur'an'a muhaliftir. İlk olarak İblis hakkında söylediği "meleklerden biri iken" ibaresi Kur'an'ın "Hani biz meleklere, "Âdem'e secde edin" demiştik de İblis'ten başka hepsi secde etmişlerdi. İblis ise cinlerdendi de Rabbinin emri dışına çıktı. Şimdi

[235] el-Elbânî'nin verdiği bilgiye göre Taberânî bu hadisi Ömer b. Hattâb tarîkiyle Mu'cemü'l-Evsat'ta tahric etmiştir. el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, II, s. 312.

[236] el-Elbânî hadisin senedi hakkında şunları söylemiştir. " Münzirî bunu et-Terğîb ve't-Terhib (IV, 225) adlı eserinde tahric etmiş; zayıflığına veya uydurma olduğuna işaret etmiştir. Sonra Heysemî de Mecmaü'z-Zevâid'de (X, 387) illetini beyan etmiş ve ravilerinden Sellâm et-Tavîl'in zayıflığı üzerine alimlerin icma ettiğini bildirmiştir. İbn Harraş onun yalancı olduğunu, İbn Hibban güvenilir ravilerden sanki onlardan aldığı izlenimini vererek uydurma bilgiler rivayet ettiğini, Hâkim en-Nîsâbûrî de mütesâhil oluşuna dikkat çekmiş ve uydurma hadisler rivayet ettiğini söylemiştir. Bkz. el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, II, s. 312..

siz, beni bırakıp da İblis'i ve onu izleyenleri mi kendinize dost ediniyorsunuz? Hâlbuki onlar sizin düşmanınızdırlar. Zalimler için bu ne kötü bir bedeldir!"[237] ayetine muhaliftir. İbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre "İblis ise cinlerdendi" ifadesinin tefsiri için "İblis, cinlerin bekçisidir" denilmiştir. Ayrıca Kur'an'ın kesin olarak ortaya koyduğu bilgiye göre iblis ateşten yaratılmıştır. Sahih-i Müslim'de yer alan Hz. Aişe'den merfû olarak gelen bilgiye göre de melekler nurdan yaratılmıştır. Bu durumda onun meleklerden olduğu iddiası nasıl doğru olabilir? Meleklerle beraber aynı emre (Adem'e secde etmesi) muhatap olmasına gelince ibadet ve taat noktasında meleklerle bir tutulmuş olabilir. Nitekim Hâfız İbn Kesir'in de tefsirinde Hasan-ı Basrî'nin şöyle söylediğini zikretmiştir: "İblis hiç bir şekilde ve bir an bile melek olmamıştır. o cinlerin atasıdır. Adem (a.s)' de insanlığın atasıdır."[238]

İkinci olarak "Harut ile Marut'un imtihan edildikleri şeyler" ibaresine gelince burada onların dünyaya döndürüldüklerine, sonrasında içki içip zina ettiklerine, ve haksız yere adam öldürdüklerine dair tefsir kitaplarında zikredilen bir takım bilgilere[239] işaret vardır. Ancak bu durum Allah'ın melekler hakkında söylediği "... Allah'ın kendilerine verdiği emirlere karşı gelmeyen ve kendilerine emredilen şeyi yapan melekler vardır"[240] ayetine muhaliftir. Söz konusu bilgiler güvenilmemesi gereken bazı İsrâiliyyât kökenli bilgilerdir. Senedin kimileri tarafından tashîh edilmesi merfû olma intibâı uyandırabilir; fakat hadis münker, hatta bâtıldır.[241]

---

[237] Kehf, 50.

[238] Bkz. el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, II, s. 312.

[239] Harut ve Marut adındaki iki melek ile ilgili anlatılan bu bilgiler İbn Ömer ve Nâfî' kanalıyla mevkuf olarak gelmiştir. İbn Kesir tefsirinde söz konusu bilgiler için şunları söylemiştir: Garîb hadistir ve Musa b. Cübeyr el-Ensârî dışında bütün ravileri güvenilir olup Sahîhayn ravileridir. İbn Ebi Hâtim Kitâbü'c-Cerh ve't-Ta'dîl'de Musa b. Cübeyr hakkında durumunun bilinmediğini ve Nâfî'den sadece kendisinin rivayette bulunduğunu bildirmiştir. İbn Hibban'da güvenilir raviler arasında zikretmiş ancak hata ettiğini ve aykırı rivayetlerde bulunduğunu belirtmiştir. Heysemî Mecmaü'z-Zevâid'de Musa b. Cübeyr'e sika deyip aldanmıştır. İbn Hacer'de ravinin kimliğinin ve rivayet durumunun bilinmediğini söylemiştir. Yine İbn Kesir'de geçen bilgiye göre, baba isminde ihtilaf olduğunu bazılarının Musa b. Cübeyr bazılarının Musa b. Sercis olarak isimlendirdiğini söylemiştir. Harut ve Marut ile ilgili bilgilerin İbn Ömer'den Kâb'ül-Ahbâr kanalıyla da geldiğini ; ancak O'nun İsraîlî kaynaklardan rivayet etmiş olabileceğine dikkat çekmiştir. Bkz. Bkz. el-**Elbânî, Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 314,318. Harut ve Marut hakkındaki diğer rivayetler için bkz. II, s. 313-315.

[240] Tahrîm, 6.

[241] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, II, s. 312-313.

1.3. Ashabım Yıldızlar Gibidir Hadisi

Hadis metni şu şekildedir :

"إنما أصحابي مثل النجوم فأيهم أخذتم بقوله اهتديتم"

"Ashâbım yıldızlar gibidir. Hangisine ittibâ ederseniz hidayete ulaşmış olursunuz." el-Elbânî hadisin isnadıyla ilgili bilgilere[242] yer verdikten sonra Kur'an'a muhalif olduğu gerekçesiyle hadise mevzû hükmünü vermiştir.

1.3.1. El-Elbânî'nin Tenkîdi

el-Elbânî, İbn Hazm'dan yaptığı nakili zikretmek suretiyle hadis metnini tenkit etmiştir. İbn Hazm'ın değerlendirmesi şu şekildedir : "Rivayetin uydurma olduğu noktasında şüphe yoktur. Çünkü Allah (c.c), "O peygamber kişisel arzularına göre konuşmamaktadır; O kendisine indirilmiş bulunan vahiyden başkası değildir"[243] ayetiyle Hz. Peygamber'in bir vasfına dikkat çekmiştir. Peygamber'in teşrîi yani hüküm koyma noktasında tüm söylediklerinin doğru olduğu ve de uyulması gerektiği anlaşılmaktadır. Şüphesiz O'nun sözü vahiy kaynaklıdır. Şöyle ki : Allah "Kur'an'ı inceleyip anlamaya çalışmıyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkasından gelmiş olsaydı, mutlaka onda birçok ihtilâf ve tutarsızlık bulurlardı"[244] ayetine binâen Allah'ın mesnet olduğu bir sözde ihtilâf yoktur.[245] Yine Allah (c.c) "Allah ve Resûlü'ne itaat ediniz. Birbirinize düşmeyiniz …" ayetiyle kullarını tefrîkadan ve ihtilâftan menetmiştir. Hal böyle olunca Peygamber'in bizlere her bir sahabîsine uymayı emretmesi mümkün görünmemektedir. Kaldı ki sahabenin ilmî noktadaki donanımı da aynı düzeyde değildir. Birinin helal kıldığını bir diğeri haram sayabilmiştir. Meselâ Semûre b. Cündeb'e uyulacak olsaydı içki satışı helâl olurdu. Ebû Talha'ya ittibâ edilecek

---

[242] el-Elbânî'nin isnadla ilgili değerlendirmeleri şu şekildedir : İbn Abdilberr hadisi muallak olarak zikretmiştir. Ondan da İbn Hazm; Ebû Şihâb el-Hannât, Hamza el-Cezerî, Nâfi', İbn Ömer tarîkiyle merfû olarak almıştır. İbn Batta da el-İbâne'de Ebû Şihâb'tan başka bir tarikle rivayet etmiştir. Ancak İbn Abdilberr isnadın sahih olmadığını zikretmiştir. Buradaki Hamza, İbn Ebî Hamza'dır. Onun da Dârekutnî metruk bir ravi olduğunu haber verirken, İbn Adî de genellikle rivayetlerinin mevzu olduğunu söylemiştir. İbn Hibban'da aynı şekilde rivayetlerinin alınmayacağını haber vermiştir. Zehebî, *Mizânü'l-İtidal*'de bazı mevzu rivayetlerine yer vermiştir. Bkz. el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 149-150.

[243] Necm, 3-4.

[244] Nisa, 82.

[245] Bununla ilgili Hz. Peygamber'den şu hadisi de nakletmeyi gerekli bulmaktayız. "Kur'an, bir kısmını başka bir kısmına ihtilâf ettiresiniz diye indirilmemiştir." bkz. Ahmed b. Hanbel, II, 196.

olsaydı oruçlunun kar (dolu) yemesi helal olurdu, bir başkasına ittibâ edildiği taktirde haram olurdu. Ali b. Ebî Talib, Osman b. Afvân, Talha b. Ubeydullah, Ebû Eyyûb el-Ensârî ve Übey b. Kâb'a uyulacak olsa cima sonrası üşengeçlikten dolayı guslü terketmek vâcip olurdu; Aişe'ye ve İbn Ömer'e uyulduğu taktirde de haram olurdu. Bunların hepsi de sahih isnadlarla rivâyet olunmuş bilgilerdir. İbn Hazm, Resûlullah henüz hayattayken ve vefatının ardından, Sahabe'nin sünnete dair bazı görüş ve uygulamalarda isabet edemedikleri bazı durumları ortaya koyduktan sonra "Hem hata edebilen hem de doğruya ulaşabilen bir kavme ittibâ etmek nasıl mümkün olabilir?" ifadesini kullanmış ve sözlerine şöyle devam etmiştir : "Bizlere Kur'an'ın getirdiği ve Allah'ın Resûl'üne açıklamasını emrettiği dini hükümlerden sahih olanları farzdır. "Ashabın ihtilafı rahmettir" dediler ve "Ashabım gökteki yıldızlar gibidir, hangisine uyarsanız doğru yolu bulursunuz" hadisini de delil olarak kullandılar. Bu hadis mutlak manada bâtıldır, uydurmadır, fâsıkların ortaya attığı bir yalandır.[246]

İlk olarak hadis isnadı itibariyle sahih değildir. İkinci olarak Hz. Peygamber'in menedilen bir durumu emretmesi mümkün görünmemektedir. Hz. Ebû Bekir (r.a), bir ayetin tefsirinde hata etmişti de hemen onu tashih etmişti. Yine aynı şekilde Ömer'in (r.a) hicret konusundaki bir tevilini, Ebu's-Senâbil'in (r.a) iddet konusunda verdiği bir fetvayı yanlış bulmuştu. Elbette ki Resûl'ün hataya düştüklerinde bizzat kendisinin uyardığı ve yanlışlarını bildirdiği kimselere kesin surette ittibâyı emretmesi muhal görünmektedir. Aksi taktirde Allah'ın nehyettiğini emretmek olur haşa Resûlullah da böyle bir vasıftan uzaktır. Ne var ki Resûlullah sahabîlerin kendisinden rivayette bulunmalarını istemiştir. Bu doğrudur. Zira Allah onlardan razı olmuştur ve hepsi de adâleten güvenilir kabul edilmiştir. Üçüncü olarak da Resûl bâtılı konuşmaz. O'nun sözü haktır. Ayrıca ashâbın yıldızlara benzetilmesi de isabetsiz bir teşbih olup apaçık yalandır. Oğlak burcuna hareket etmek isteyen kişi aynı zamanda ters açısında bulunan Yengeç burcuna da

[246] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 151.

hareket etmiş olacaktır. Dolayısıyla yolunu şaşırmış, istediği noktaya ulaşamamış olacaktır. Buradan hareketle teşbihteki hata da açık ve net surette hadisin uydurma olduğuna işaret etmektedir.[247]

2. SÜNNETE ARZ

Metin tenkidinde Kur'an birinci kıstas kabul edilirken[248], kullanılan kıstaslardan biri de sünnet malzemesinin bize intikal eden yazılı belgeleri demek olan hadislerin, hadislere arz edilerek kontrolünün sağlanması şeklindedir. Çünkü Hz. Peygamber'in din adına getirdikleri de ölçü olarak kullanılmalıdır.

Esasında sahih olan hadislerin birbiriyle çelişmesi mümkün değildir. Zira Hz. Peygamber'in çelişkili sözler sarfetmesi düşünülemez.[249] Ancak söz konusu çelişkiler sahih hadislerin zâhirinde olsa da derinlemesine incelendiğinde pratikte ve hakikatte ihtilâfın bulunmadığı görülmektedir.[250] Hadis ilminde otorite olmuş alimlerin üzerine düşen de görünürdeki bu çelişkileri gidermektir. Nitekim hadis ilminde sahih hadisler arasında görülen ihtilâfların sebeplerini araştıran "ihtilâfu'l-hadîs", "muhtelifu'l-hadîs", "müşkilü'l-hadîs" isimleriyle anılan ilim dalları mevcuttur.[251]

Sadece zahirine bakarak hüküm verildiği taktirde ihtilâflı olan hadislerin reddedilmesi gerekmektedir. Veyahut biri kabul edilip, bir diğeri reddedildiği taktirde de hükümlerden biri ihmal edilmiş olacaktır. Aslolan her iki hadisle de amel etmenin mümkün olup olmadığını ortaya koymaktır.[252]

İmam Nevevî, ihtilâflı hadisleri bilmenin çok büyük önem arzettiğini, muhtelif ilim dallarındaki bütün âlimlerin onu öğrenmek zorunda olduklarını, bu konuda hem

---

[247] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 152.

[248] Emîn Ahsen Islâhî ise Kur'an'ın yegâne miyar olması gerektiğini savunmaktadır. Gerekçesini de Enbiya Yıldırım kitabında şu şekilde ifade etmektedir: "Hadis de mizan olacak olursa insanlar birtakım hadislere bakarak aslında Kur'an'a muhalif şeyleri din edineceklerdir. Kur'an'î ölçüye göre doğru olmayan uydurma ve sahih olarak gelmeyen rivayetler dine dahil edilecektir." bkz. Yıldırım, **a.g.e**., s. 326.

[249] Sancaklı, **Sünneti Doğru Anlamak**, İstanbul, 2001, s. 123.

[250] Cihan, *"Günümüzde Hadisin Anlaşılmasındaki Temel Sebepler"*, s. 180-181.

[251] Bu konuyla ilgili ilk telif *İhtilâfü'l-hadîs* başlığıyla İmam Şafiî'ye aittir. Amir Ahmed Haydar (Beyrut, 1985) ve Muhammed Ahmed Abdulaziz (Beyrut, 1986) tarafından neşredilmiştir. Bir diğer eser, İbn Kuteybe'nin *Te'vilâtu Muhtelifi'l-Hadîs* isimli te'lifidir. Bu da Hayri Kırbaşoğlu tarafından *Hadis Müdaafası* adıyla tercüme edilmiştir. (İstanbul, 1979 - Ankara, 2017)

[252] Cihan, *"Günümüzde Hadisin Anlaşılmasındaki Temel Sebepler"*, s. 180-181.

muhaddislerin hem de fakîhlerin ve manaların derinliklerine vukûfiyeti bulunan usulcülerin tam olarak bilmeleri gerektiğini ifade etmektedir.[253]

Hatîb el-Bağdadî'nin de ifade ettiği üzere ; İki hadis arasında çelişki olduğunu söylemek bunlardan birinin ifade ettiği anlamın diğerinin ifade etmiş olduğu anlama aykırı olması demektir. Daha açık ifadeyle bu hadislerde bildirilenlerden biri emir, diğeri nehir; biri mübahlık diğeri tahrîm, biri Hz. Peygamber'in kavlini, bir diğeri ise ise fiilinini ifade edebilmektedir. Öyleyse haberlerdeki müsbet vê menfî manaların farklı şahıs, zaman, topluluk, durum ve sıfatlara hamletmek suretiyle cem-telif durumlarının araştırılması gerekmektedir.[254]

Görünürde çelişkili olan sahih hadislerin söz konusu teâruz durumunu ortadan kaldırmak için atılacak ilk adım, bu iki hadisten birinin umûm, bir diğerinin tahsîs ifade ettiğini, veyahut birinin mutlak, bir diğerinin takyîd ifade ettiğini kabul edip cem imkânı varsa aralarını bulmaya çalışmaktır. Cem imkânı bulunmadığı taktirde isnadlarına bakıp daha sağlam olanını tercih etmek gerekecektir. Sıhhat bakımından daha sağlam olmayan terkedilecektir.[255] Şayet isnaddaki sağlamlık noktasında da eşit olurlarsa haricî tercih sebeplerinin aranması gerekecektir.[256] Yüzden fazla harici tercih sebepleri bulunmaktadır. Ancak biz burada konunun anlaşılmasını sağlamak açısından birkaç örnek vermekle iktifa edeceğiz. İki hadisten birinin Hz. Peygamber'in sözü diğerinin fiili olduğu durumda sözü tercihe şayandır. Çünkü kavlî sünnetin hüccet oluşunda ihtilaf bulunmamaktadır. Fakat fiili sünnete tabi olma noktasında ihtilaf olup Resûl'ün kavlinden daha güçlü olamaz. Lafzen rivayet edilmiş olan hadis manen rivayet edilmiş olana, vürûd sebebi zikredilmiş olan zikredilmeyene, tercih edilir. Çünkü söz konusu durum ravinin hadis rivayetindeki ehliyetine ve rivayet işine verdiği ehemmiyete işaret etmektedir. Yine Medine döneminde vârid olan hadisler sonradan söylendiği için Mekke döneminde vârid olanlara, ikisi de mutlak olduğunda tahsîs ifade eden umûm ifade edene, tahsîs edilmemiş âmm tahsîs edilmiş âmma, mutlak takyîde, hakikat mecaze, hakikate daha çok benzeyen mecaz böyle olmayan mecaza, hükme mantuk ile delâlet eden mefhûm ve iltizam ile delâlet edene,

---

[253] Suyûtî, **Tedrîbü'r-râv**î, s. 385.
[254] Dümeynî, **Mekâyis**, s. 167-168..
[255] Suyûtî, **Tedrîbü'r-râvî**, s. 387-388.
[256] Tercihte, naklî bir delil olması hasebiyle önce senede sonra metne ait hususların incelenmesi uygun görünmektedir. İsmail Lütfi Çakan, **Hadislere Görülen İhtilâflar ve Çözüm Yolları (Muhtelifü'l-Hadis İlmi)**, İfav Y., İstanbul, 2015, s. 237-241.

efsah fasîhe, nehiy emire, emreden mübah kılana, haram kılan mübah kılana, iki hadisten birinde ravileri ihtilâf, bir diğeri ittifak etmişse ihtilaf edilmeyen diğerine, birinin lafzında ıztırap varsa diğerinde bulunmaması halinde muztarıb olmayan diğerine, birinde idrac varsa diğerinde bir fazlalık bulunmaması durumunda ziyadesi bulunan diğerine , tekitli ifade tekitsiz olana, maksada vasıtasız delalet eden başka bir delil yardımıyla delalet edene, ümmetin uygulamasına muvâfık olanı olmayana, sahabenin itibarını zedeleyen böyle bir duruma işaret etmeyene, İslam'dan önceki şeriatların hükmüne muvafık olan muhalif olana v.b tercih edilmektedir.[257]

Muhaddis, haricî bir tercih sebebi bulamadığı taktirde hadislerin vârid olduğu zamanı tespit etmek durumundadır. Hadislerin Hz. Peygamber'den sâdır olduğu zaman tespit edildiği zaman bunlardan daha önce söylenen mensûh, sonradan söylenenin ise nâsih olduğuna hükmedilir. Ancak birinin söylendiği zaman tespit edilip diğeri edilemezse, sadece birinin zaman tespitinden yola çıkarak bunların birinin neshollunduğuna hükmetmek doğru neticeye götürmez. Zira söylendiği tarih bilinmeyen rivayet, diğerinden önce söylenmiş olabileceği gibi sonra da söylenmiş olma ihtimali bulunmaktadır. Nesh ise ancak ve ancak zan ve tahmin üzere değil kesin delillerin işaret ettiği hakikat ile sabit olan şer'î bir hükümdür.[258] Ancak nasih ile amel edilirken mensuh da tamamiyle reddedilmemelidir. Bazı durumlarda nasih ve mensuh olduğuna hükmedilen hadisler derinlemesine incelendiğinde nesh olmadığı görülmektedir. Çünkü nasih ve mensuhluk belli durumlara çözüm getirdiğinde, nasih bir duruma mensuh da diğer bir duruma kayıtlı olabilmektedir. Neticede her hükümde kendi yerlerinde değerlendirilebilir.[259]

Muhaddis her iki hadisin de veya sadece birinin vârid olduğu tarihi tespit edemezse birini diğerine tercih etmede ya da ikisinden biriyle amel etme noktasında tevakkuf etmesi gerekmektedir. Delillerden birini alıp diğerini terketmek doğru bir neticeye götürmeyecektir. Ancak tevakkufun da teoride kaldığı, pratikte misalini görmediğimiz farazî bir çözümdür.[260]

---

[257] Ayrıntılı bilgi ve örnekleri için bkz. Suyûtî, **Tedrîbü'r-râvî**, s. 390., Dümeynî, **Mekâyîs**, s. 173-180., Yıldırım, **a.g.e.**, s. 283-293., Çakan, a.g.e.,s. 237-241.
[258] Suyûtî, **Tedrîbü'r-râv**î, s. 388-390.
[259] Cihan, *"Günümüzde Hadisin Anlaşılmasındaki Temel Sebepler",* s. 183.
[260] Çakan, **a.g.e**., s. 249.

2.1. İmam Minbere Çıktığında Namaz Kılmanın ve Konuşmanın Yasaklandığı Hadis

Hadis metni şu şekildedir:

"إذا صعد الخطيب المنبرفلا صلاة، ولا كلام"

"Sizden biri mescide girdiği zaman imam minber de ise hutbeyi tamamlayana kadar, namaz kılmak da yoktur, konuşmak da yoktur."[261]

el-Elbâni hadisin bu lafızlarla şöhret kazandığına ve birçok beldede minberlerde asılı bulunduğuna işaret ettikten sonra "Sizden biri mescide girdiği zaman imam minberde ise hutbeyi tamamlayıncaya kadar, namaz kılmakta konuşmakta yoktur" şeklinde İbn Ömer'den merfû olarak rivayet edildiğini ve Taberânî'nin bu lafızlarla *Mu'cemü'l-Kebîr*'de tahriç ettiğini ifade etmiştir.[262]

Hadisin senedindeki illet hakkında El-Elbânî şöyle söylemiştir : İbn Ebî *Hâtim el-Cerh ve't-Ta'dîl* 'de hadisin râvilerinden Eyyûb b. Nuheyk hakkında "Babam bu kişi hakkında zayıftır. Ebû Zür'a da, ne ben ondan hadis rivayet ederim ne de o bize hadislerini okur. Hadisi terkedilir." dedi. el-Heysemî *Mecmaü'z-Zevâid*'de metrûk olduğunu ve bir çok ilim ehlinin onu zayıf bir ravi olarak tarif ettiğini, İbn Hacer'in *Fethu'l-Bârî*'de hadisin zayıf olduğunu haber verdi. Beyhakî, bu hadisi *Sünen*'de Ebû Hureyre'den merfû olarak şu lafızlarla tahrîc etti : "Cuma günü imamın namaz için (hutbeye çıkması) kelamı keser." ve şöyle ekledi : "Fahiş bir hatadır. Çünkü O Saîd b. El-Müseyyeb'in veya Zührî'nin sözüdür. [263]

2.1.1. Elbânî'nin Tenkidi

el-Elbâni hadisin metni hakkında şunları söylemiştir. Senedi zayıf olmakla birlikte bu hadisin bâtıl olduğuna hükmediyorum. Çünkü iki sahih hadise muhalefet etmektedir.

İlk hadis şudur:

---

[261] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, 87.
[262] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 199.
[263] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 200.

“Sizden biriniz imamın minbere çıkmış olduğu bir vakitte cuma namazına gelecek olursa ise iki rekat kılsın.” Câbir b. Abdullah’dan gelen bu rivayeti Buhârî ve Müslim Sahihayn’de zikretmişlerdir. Câbir'den gelen başka bir rivâyette şu şekildedir : Resûlullah (s.a.v.) hutbe okurken Süleyk el-Gatafani geldi. Bunun üzerine Efendimiz ona: “Sen namaz kıldın mı?” diye sordu. Süleyk : “Hayır”, cevabını verince “İki rek'ât namaz kıl, ama onları kısa tut” şeklinde karşılık verdi.[264]

Bu sahîh hadisler, imamın hutbeye çıkmasından sonra camiye girenin, oturmadan önce iki rek'at namaz kılması gerektiğine işaret etmektedir. Ancak daha yukarıdaki hadis bunu yasaklamaktadır! Cehâletleri en üst düzeye ulaşmış bazı kimseler imam hutbe irad ederken mescide girdiklerinde bu namazı kılmak isteyenlere mâni olmaktadırlar. Halbuki Resûl bunu emretmiştir. Bunların Allâh'ın şiddetli tehdidine muhatap olmalarından korkuyorum.. Âyette namaz kılarken bir kulu men edeni gördün mü? [265] buyrulmaktadır. Başka bir ayette de Allâh'u Teala şöyle buyurur: Onun emrine aykırı davrananlar, başlarına bir belâ gelmesinden veya kendilerine çok acıklı bir azap isâbet etmesinden sakınsınlar.[266]
İkinci hadis:
“Cuma günü imam hutbe verirken arkadaşına dinle dediysen, boş laf etmişsindir.” Buhârî ve Müslim rivâyet etmiştir.

Bu hadisteki, “imam hutbe îrad ederken” sözü imam hutbe vermediği sürece kelâma bir mâni olmadığına işaret etmektedir. Nitekim söz konusu hadisi, Ömer (r.a.) dönemindeki bir uygulama teyit etmektedir. Salebe b. Ebî Mâlik şöyle der:
“İnsanlar Ömer b. Hattâb minbere oturduğunda müezzin susana kadar konuşurlardı, Ömer minberde ayağa kalktığında, her iki hutbeyi bitirene kadar hiç kimse konuşmazdı.” Bunu İmam Mâlik ve et-Tahâvî rivâyet etmiştir. İkisinin de isnâdı sahihtir. Böylece imamın minbere çıkması değil de, hutbeye başlamasının konuşmayı yasakladığını ve imamın minbere çıkmasının tahiyyetu'l-mescid

[264] Müslim, “Cuma”, 59., Ebû Dâvud, “Salât”, 231.
[265] Alak, 9-10.
[266] Nur, 63.

namazını kılmaya engel olmadığını ortaya koymaktadır. Bu da yukarıda geçen hadisin batıl oluşuna delildir. Allah doğruya götürendir. [267]

2.2. Peygamberlere Kabirlerinde Ruhların Geri Verileceğini İfade Eden Hadis

Hadis metni şu şekildedir :

" ما من نبي يموت فيقيم في قبره إلا أربعين صباحا حتى ترد إليه روحه ، ومررت بموسى ليلة أسري بي وهو قائم في قبره بين عائلة وعويلة"

"Hiçbir peygamber yoktur ki ; kabrinde kırk gün kaldıktan sonra ruhu ona geri verilmiş olmasın. İsra gecesi Musa Peygamber ile karşılaştığımda O'nu kabir aleminde bir aileyle beraber gördüm."[268]

---

[267] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 201-202.

[268] Ebû Nuaym *Hilye*'de hocası Taberânî'den rivayet etmiştir. İbn Asakir de Hasan b. Yahya el-Huşeynî, Saîd b. Abdulazîz, Zeyd b. Ebî Mâlik, Enes b. Mâlik tarikiyle merfu olarak rivayet etmiştir. İbn Asakir ve Ebû Nuaym "..." dediler. Ben ise şöyle diyorum. El-Huşeynî metruktur. İbnü'l-Cevzî bu hadisi bu tarikle Mevzûât'ta, İbn Hibban da *Mecrûhîn*'de zikretmiştir. Hadis batıldır. Huşeynî'nin ise hadisleri terkedilir. Çünkü güvenilir ravilerden aslı olmayan hadisler rivayet etmektedir. Hafız İbn Hacer Tehzîbü't-Tehzîb'de ve Zehebî *Mizanü'l-İtidal*'de İbn Hibban'dan yaptıkları nakilleri zikrederek hadisin bu tarîkinin ferd kaldığını söylemişlerdir. Suyutî ise tam aksine tüm bu söylenilenlere muhalif olarak şunları demiştir : Bu hadisi Taberânî ve Ebû Nuaym *Hilye*'de tahrîc etmiştir. Ayrıca hadisi hasen seviyesine çıkaran şahitleri bulunmaktadır. Huşeynî İbn Mâce'nin ravilerindendir. Birçok kişi onu zayıf kabul etmiş olsa da hadis uydurduğuna veya yalancılığına dair bir bilgi bulunmamaktadır. Duhaym O'nun hakkın "la be's bihi" demiş Ebû Hâtim, "güvenilir ancak hafızası kötü", İbn Adî ise "Rivayetleri kabul edilebilir. Bu durumdan hareketle hadisinin mevzu olduğuna hükmedilemez" demiştir. Ben ise 198 nolu hadiste belirttiğim üzere Cerh ve ta'dîl ulemasından naklettiğim bilgilerden hareketle şöyle diyorum: el-Huşeynî metruktur ve rivayetleri terkedilir. Rivayetlerinin reddi için yalancılıkla itham edilmemiş olması yeterli değildir.. Aksine hıfzının kötü olması ve çok yanılgıya düşmesi yeterlidir. Ayrıca İbn Hibban'ın "Güvenilir ravilerden aslı olmayan hadisler rivayet ediyor" demesi yalana nispet edildiğine işarettir. Fakat kasten uydurduğunu ifade etmez. Tüm bunlara ek olarak Duhaym'ın el-Huşeynî'yi tevsîk etmesinin (güvenilir sayması) bir değeri yoktur. Çünkü kural gereği cerh, ta'dile tercih edilmektedir. Suyutî'nin hadisi hasen seviyesine çıkaran şahitleri bulunmaktadır sözüne gelince hadisin şevâhidi değil tamı tamına iki tane şahidi vardır. Bunlardan biri Ebu'l-Mikdam Sâbit b. Hürmüz el-Kûfî'nin Saîd el-Müseyyeb'den naklettiği "Hiç bir Nebî kabrinde kırk günden fazla kalmamıştır" rivayetidir. Güçlü bir seneddir fakat maktûdur. İsrâiliyyattan olma ihtimali bulunduğundan dolayı delil olarak kabul edilemez. Bu rivayette " (kırk gün sonunda kabrinden kaldırılıp) semaya yükseltilir" ziyadesi vardır. Bu ziyade "Allah yeryüzüne peygamberlerin cesetlerini çürütmeyi haram kılmıştır" hadisiyle çelişmektedir. Ebû Dâvud, İbn Hibban ve Hakim tahriç etmiş olup sahih bir hadistir. Yeryüzünün cesetleri çürütmemesi peygamberlere has bir durumdur. Bu hususiyet ise peygamberlerin cesetlerinin kabirlerinden kaldırıldığını ifade eden söz konusu ziyadeyi nefyetmektedir. Dolayısıyla rivayetin batıllığı aşikar hale gelmiştir. Bu ziyadenin sahih olduğunu farzetsek şu açıdan yine batıldır. Bu ziyade cesetlerin kaldırılıp semaya refedileceğini ifade ederken, tenkit konumuzu teşkil eden hadis peygamberlere ruhlarının kabrinde verileceğini ifade etmektedir. İki zıt ifade birbirine nasıl şahit olabilir? Diğer şahide gelecek olursak o da iki açıdan problemlidir. Birincisi mevzudur. Ancak Suyutî o rivayet hakkında sukût etmiştir. En azından kendinden önce bu rivayeti tadîf etmiş olan Beyhakî'ye katılmış olsaydı. Daha da kötüsü bu rivayeti el-Camî'de rivayet etmiştir. İkincisi ise meşhûdüne muhaliftir ki o da mevzudur. Şahidinde "peygamberlerin kabirlerinde kırk gün sonra semaya yükseltileceğini ve Allah'ın huzurunda sûra üflenene kadar namaz kıldıklarını" (**Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I,

2.2.1. Elbânî'nin Tenkidi

Elbânî, hadisin isnadıyla ilgili tetkiklerini yaptıktan sonra mevzu hükmünü vermiş; akabinde metindeki illetleri şu şekilde zikretmiştir. : Bu hadis Resûlullah'ın "Bana selam veren hiçbir kimse yoktur ki, Allah benim ruhumu bana döndürmesin ve ben de onun selamını almış olmayayım" hadisiyle çelişmektedir. Bu hadisi Ebû Dâvud, Beyhakî ve Ahmed b. Hanbel; Ebû Hureyre'den hasen bir isnadla rivayet etmişlerdir. Hadisin, sahih olan bu hadise teâruzu şu noktadadır : Resûl'ün ruhu mübarek bedenine yerleşmiş değildir. Aksine müslümanların selamlarına karşılık vermesi amacıyla ruhu bedenine döndürülmektedir. Bu mevzu hadis ise her peygambere vefatından kırk gün sonra ruhlarının tamamen döndürüldüğünü söylemektedir. Eğer bu doğruysa Resululah (s.a.v.)'a her selam verildiğinde cevap versin diye nasıl ruhu bedenine geri döndürülecek? Elbette ki bu, makul olmayan bir iştir. Burada açıkça bir çelişki olduğuna ikisinden birini reddetmek gerekmektedir. O da ancak bu münker hadis olabilir. Böylece güçlü olan, çelişkili olanından ayrılmış olacaktır. Bu düşünce bana ait bir düşüncedir. Benden önce söyleyenini görmedim. Eğer doğruysa Allah'tandır, değilse bendendir.[269]

Yine Elbânî hadisin batıllığını şu şekilde vurgulamıştır. Hadisin bu lafızlarla zikredilmesi onun bâtıl olduğuna işarettir. Evet Musa Peygamber'i İsra gecesi kabrinde namaz kılarken görmesi sahihtir. Ancak bu sahih rivayette "bir aile ile beraber gördüm" ziyadesi bulunmamaktadır. Hadisi, Müslim[270] Sahih'inde Enes b. Mâlik'ten merfû olarak rivayet etmiştir. "Ben yürütüldüğüm gece (miraç gecesi) kırmızı bir kum tepesinde Musa ile karşılaştım. Kabrinde namaz kılıyordu."[271]

---

hadis no : 202) ifade ederken meşhudunde kabirlerde kırk gün kaldıktan sonra ruhlarının kendilerine geri verileceği ifade edilir. bu ikisi nasıl bağdaştırılabilir? bkz. el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 360-365.

[269] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 363.

[270] Rasûlullah'ın Mûsâ aleyhi's-selâm'ı miracda namaz kılarken görmüş olduğunu anlatan rivâyet her ne kadar Müslim tarafından rivâyet edilmişse de Dârekutnî ravilerinden Umer b. Habîb el-Kâdî'nin zayıflığı sebebiyle illetli kabul etmiştir. Bkz. Darekutnî, **el-'İlelü'l-Vâride fi'l-Ehâdîsi'n-Nebeviyye** (7/262-263, No: 1338).

[271] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, a.y.

Görüldüğü üzere El-Elbânî sahih hadise muhalefeti sebebiyle söz konusu hadisi tenkit etmiştir. "هذا امر غير معقول، بل هو ظاهر التناقض، فتأمل هذا" "makul bir iş değildir, açıkça bir çelişkinin ta kendisidir, bu bir düşüncedir" gibi ifadelerinden söz konusu tearuz noktalarına ictihada dayalı olarak vardığı hükümler ile ulaştığı anlaşılmaktadır.

2.3. Salih Evladın Ömrün Uzamasına Vesile Olduğunu İfade Eden Hadis

Hadis metni şu şekildedir :

"ان الله تعالى لا يؤخر نفسا اذا جاء اجلها و انما زيادة العمر بالذرية الصالحة يرزقها العبد، فيدعون له من بعده، فيلحقه دعائهم في قبره فذالك زيادة العمر"

"Allah, eceli geldiğinde hiç kimsenin ölümünü ertelemez. Ömrün uzaması ancak ve ancak Allah'ın kuluna bahşettiği salih evlat iledir. Ona ardından hayır duada bulunur; duası da kabrinde ona ulaşır. İşte bu ömrün ziyadesidir."[272]

2.3.1. Elbânî'nin Tenkidi

Elbânî hadisin münker olduğunu ve şevâhidinin bulunmadığını ifade ettikten sonra bazı sahih hadislere muhalefet ettiğini belirterek hadisi metin yönünden tenkit etmiştir. O, bu hadis hakkında şunları söylemektedir : Bu hadis ömrün uzamasına ilişkin birtakım şerî sebepler hakkında ayrıntılı açıklamalar getiren bazı sahih hadislere muhalefet etmektedir. Söz konusu hadisler şunlardır : "Kim rızkının genişlemesini, ömründen geriye kalanının uzun olmasını istiyorsa, sıla-i rahim yapsın." Buharî ve Müslim Enes b. Malik'ten rivayet etmişlerdir. Hadisin başka şevahidi de vardır. Enes b. Malik dışında bu hadisi nakleden Ebû Hureyre, Ali b. Ebî Talib, Sevbân b. Bücdüd, Abdurrahman b. Akîl ve İbn Abbas

[272] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, XI, hadis no : 5323. İbn Ebî Hâtim, *Tefsîr*'inde Velîd b. Abdulmelik b. Ubeydullah Müserreh - Süleyman b. Ata' - Mesleme b. Abdullah - Amcası Ebû Meşca'a b. Rib'î - Ebu'd-Derdâ kanalıyla tahriç etmiştir. İbn Kesîr de aynı şekilde senedi mechûl ravilerle dolu olduğu halde *Tefsîr*'inde yer vermiştir. bkz. el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, XI, s. 512-514.

rivayet etmiştir.[273] "Güzel ahlak ve güzel komşuluk beldeleri ma'mûr ömürleri uzun eder" hadisi de aynı şekilde ömrün uzamasına ilişkin rivayet edilen sahih rivayetlerdendir. Ahmed b. Hanbel'den sahih bir isnadla gelmiştir. Bazı insanlar bu hadislerin, Kur'an'ın "Allah, eceli geldiğinde hiçbir kimseyi (ölümünü) asla ertelemez. Allah, bütün yaptıklarınızdan haberdardır"[274] ayetiyle ve aynı manayı ifade eden başka ayet ve hadislerle çeliştiğini söyleyebilir. Gerçekte muhalefet veya herhangi bir teâruz yoktur. Söz konusu hadisler, "sebepleri alma ilkesinden" bahsetmektedir. Allah'ın ezelî ilminde belirli olan ömürlerden bahsetmemektedir. Allah'ın ezelî ilminde yazılı bulunan değişmez, değiştirilemez. Bu mesele tamamiyle salih ameller, kötü ameller, mutluluk ya da mutsuzluk kavramları ile ilişkilidir. İmanı ve salih ameller işlemeyi emreden, karşıt durumlarını da nehyeden söz konusu ayetler ve hadisler "sebebiyet" ifade etmektedirler. "Melekler, onların canlarını iyi kimseler olarak alırken, "Selâm size! Yapmış olduğunuz iyi işlere karşılık girin cennete derler"[275] ayetindeki "bi" harfi cerinin sebebiyet ifade ettiği bildirilmiştir. Dolayısıyla tüm bunlar Allah'ın ilmindeki nihai neticeye karşıt değildir (Kulun mutluluğa ya da mutsuzluğa gark olması). Aksine mutluluğa gark olması salih ameller işlemesine, mutsuzluğa yani azaba uğraması ise kulun yaptığı kötü işlere bağlıdır. Bu durum Resûl'ün şu sözünde açıkça ortaya konulmuştur : "Sizden biri cennet ehlinin amelini işler, o hale gelir ki, kendisi ile cennet arasında bir arşın kalır. Derken yazgı onun önüne geçer, cehennem ehlinin amelini işlerde cehenneme girer. Yine sizden biri cehennem ehlinin amelini işler. O hale gelir ki kendisi ile cehennem arasında bir arşın kalır. Derken yazgı onun önüne geçer. Cennet ehlinin amelini işlerde cennete girer."[276] Şeyhayn (Buhâri ve Müslim) ve diğerleri bu hadisi tahrîc etmişlerdir. Sonuç olarak kişinin cennete veyahut cehenneme gitmesi ameline bağlı olarak gelişen bir durumdur. Amellerin cennete veya cehenneme girmeye bir sebep teşkil

[273] Sadece İbn Abbas rivayetinde Tevratta şöyle yazılıdır / مكتوب في التوراة ifadesi yer almaktadır. bkz. Halil İbrahim Kutlay, *"Hadislerin Kutsal Kitapla İrtibatı ve Ondan Etkilendiği İddiaları Ömrünün Uzamasını, Rızkının Artmasını İsteyen Sıla-i Rahim Yapsın Hadisi Bağlamında Değerlendirilmesi"*, Hadis Tetkikleri Dergisi, s. 28.
[274] Münafikûn, 11.
[275] Nahl, 32.
[276] Buhari, "Bed'ul halk", 6., Müslim, "Kader" 1.

etmeyeceği söylenemez. Yine aynı şekilde ömrün ezelî kaderde belirli olduğundan hareketle sıla-i rahim vb. ameller, ömrün uzamasına sebep değildir denilemez. " Bir grup cennette, bir grup ise cehennemdedir"[277] ayetinde cennete gireceklerin veya cehenneme gireceklerin ezelî kaderde belirli olduğu ifade edilir. Buna en güzel ve en iyi cevap yine Resûl'ün şu sözüdür : Buhari ve Müslim'de Ali b. Ebu Talib'den (r.a) şöyle rivayet edilir: "Garkad arazisinde bir cenazedeydik. Resulullah (s.a.v.) yanımıza geldi, oturdu. Biz de etrafına oturduk. Elinde bir baston vardı. Sonra başını eğip daldı, o sırada elindeki asasıyla toprağı eşeliyordu. Bir süre sonra şöyle dedi: "Sizden hiç kimse ve nefes alıp veren hiçbir şahıs yoktur ki, Allah, onun cennetteki ve cehennemdeki yerini ve mutsuz veya mutlu olacağını yazmış olmasın." Dediler ki: "Ya Resulallah! O halde bu yazıya tevekkül edip amel etmeyi bırakalım mı? Nasıl olsa mutluluk ehli olan kimse, mutluluk ehli olanların amellerinin akıbetine ve mutsuzluk ehli olan kimse de, mutsuzluk ehli olanların amellerinin akıbetine varacaktır." Resulullah (s.a.v.) şöyle buyurdu : "Amel edin! Çünkü herkese ameli kolaylaştırılır. Mutluluk ehli olanlara mutluluk ehlinin amelleri kolaylaştırılır. Mutsuzluk ehli olanlara da mutsuzluk ehlinin amelleri kolaylaştırılır."[278] Ardından şu ayetleri okudu: "Kim verir ve sakınırsa, en güzeli tasdik ederse, biz de onu en kolaya hazırlarız. Kim de cimrilik edip, kendini müstağni sayar, en güzeli de yalanlarsa, biz de onu en zora hazırlarız."[279] Tüm bu söylenilenlerin hülasası şudur ki : Allah Teâla herşeyi bir sebebe bağlamıştır. Amel-i sâlih işlemek kişiyi cennete götüren bir vesiledir. Kötü işler de aynı şekilde kişiyi cehenneme götüren bir vesiledir. Aynı mantıktan hareketle ahlakî davranışlar ömrün uzamasına sebeptir. Kişinin ameliyle, Allah katında hakkında yazılmış olan nihaî netice arasında bir çelişki yoktur. Yine aynı şekilde ahlakî davranışlar ile kişi hakkında Allah katında yazılmış olan yazgı arasında çelişki yoktur. Aksine yapması kolaylaştırılmış her amel, hakkında yazılmış olandır. Bu mesele hakkında derinlemesine düşünürsen birçok alimin içine düştüğü

[277] Şûra, 7.
[278] Buhari, "Cenaiz", 83., Müslim, "Kader", 6.
[279] Leyl, 5-10.

müşkilden kurtulmuş olursun. Konu, Elhamdülillah açıkladığımız şekilde gayet açıktır.[280]

Elbânî'ye göre ölümün Allah'ın takdirinde olması, Allah'ın ilminde ve iradesinde meydana gelmesini ifade etmektedir. Ölüm, Allah'ın ilminde ve iradesinde olduğuna göre, Allah'ın kulunun ameline, salâhatine ve yaşayışına göre ecelini ertelemesi kaderle çelişmez. Bilâkis, kader Allah'ın, hükmünü dilediği gibi icra etmesine imkân verir.

3. DİNİN GENEL ESASLARINA ARZ

Dinin genel esasları deyince, Kitap ve Sünnetten istinbât edilen ve bu iki kaynaktan hareketle ümmetin zihninde kabul gören itikâdî, amelî ve hukukî temel kaide ve kuralların bütünü kastedilmektedir.[281] Hadis, dinin genel esaslarının ve kaidelerinin oluşturduğu ahenge uymuyor ise senedi sağlam olsa bile sahih olmadığına, dolayısıyla Hz. Peygamber'e nispet edilemeyeceğine hükmedilir.[282] Söz konusu kaideleriden birisi "mesuliyette şahsîlik" prensibidir. Bu prensibe göre kişi yalnızca kendinden sorumludur ve başkasının işlediği suçla herhangi bir değerlendirmeye tâbi tutulamaz. Örneğin; "Zina yoluyla doğan bir çocuğun cennete giremeyeceğini"[283] veyahut "zinaya devam eden kimsenin eğer bırakmazsa mutlaka ailesinden birinin de zinaya düşeceğini"[284] ifade eden hadis, Kur'an ve sünnetten hareketle istinbat edilen genel dînî esaslara aykırı olduğundan dolayı reddedilmiştir. Bir diğer prensip, İslam dininin getirmiş olduğu hükümlerin "itidal" üzere oluşudur. "Sevap, amele göredir"[285] hadisinden hareketle her iyi amele uydun bir mükafat; her kötü amele de o nispetle uygun bir ceza verilir. Buna göre küçük bir iyilik yapana devasa mükafatlar vadeden veyahut küçük bir hata işleyene büyük cezalar verileceğini haber veren hadisler reddedilmiştir.[286]

---

[280] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, XI, s. 516-514.
[281] Mustafa Ertürk, **Metin Tenkidi (Gayb ve Fiten Hadisleri Örneği)**, Fecr Yay., Ankara, 2017, s. 113.
[282] Dümeynî, **Mekâyis**, s. 207.
[283] İbnü'l-Cevzî, **el-Mevzûât**, III, 111.
[284] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, Hadis No : 47.
[285] Müslim, "Hac", 126.
[286] Dümeynî, **Mekâyis**, s. 208.

3.1. Güzel Yüzlülerin ve Kara Gözlü Kişilerin Azap Görmeyeceğini İfade Eden Hadis

Hadis metni şu şekildedir :

"ان الله تعالى لا يعذب حسان الوجوه، سود الحدق"

"Muhakkak ki Allah güzel yüzlüleri ve kara gözlüleri cezalandırmaz."[287]

3.1.1. Elbânî'nin Tenkidi

Hadisin batıl olduğuna hiç bir şüphem yoktur. Ayrıca hadis, şeriatın getirmiş olduğu genel esaslar ile çelişmektedir. "Kim zerre ağırlığınca bir hayır işlerse, onun mükâfatını görecektir, Kim de zerre ağırlığınca bir kötülük işlerse, onun cezasını görecektir"[288] ayetinden hareketle mükafatın kulun çalışmasına ve gayretine göre değerlendirileceğini öngören genel kaide ile tearuz etmektedir. Yine aynı şekilde Allah sizin ne dış görünüşünüze ne de mallarınıza bakar. O yalnızca sizin kalplerinize ve amellerinize bakar"[289] hadisinin ortaya koymuş olduğu genel kaideden hareketle; güzellik ya da çirkinlik gibi insanın elinde olmayan durumlardan ötürü insanın azaba uğraması ve ya uğramaması nasıl mümkün olabilir.[290]

3.2. Zina Yoluyla Doğan Çocukların Kıyamet Günü Maymun ve Domuz Olarak Haşredileceğine Dair Hadis

---

[287] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, Hadis No : 130.
Deylemî, Nüceyr b. Mansûr- Ca'fer b. Muhammed b. el-Huseyn el-Ebherî - Ali b. Ahmed el-Harûrî - Ca'fer b. Ahmed el-Dakkâk - Abdulmelik b. Muhammed er-Rakkâşî - Amr b. Merzûk - Şube - Katade - Enes b. Mâlik kanalıyla nakletmiştir. Suyutî bu hadisi *el-Leâli'l-Masnûa*'da zikrettikten sonra şöyle söylemiştir : Bu hadisi bana en yakın olan kişi -Babam- sordu. Ben de tüm araştırmalarım neticesinde şu neticeye vardım. Ravilerden er-Rakkaşî dışındaki bütün raviler meçhuldur. Bütün ricâl kitaplarını taradım. Fakat onlar hakkında ne ufak bir bilgiye rastlamadım. Rakkâşî ise Tehzîbü't-tehzîb ve Tarîhu Bağdat'dan edindiğim bilgilere göre güvenilir olmakla birlikte Bağdat'a gittikten sonra ihtilata uğramış bir kimsedir. İsnad ve metinlerde birçok hayata düşmüştür. Ben bu hadisin onun ihtilat sonrası rivayet ettiği hadislerden olduğunu düşünüyorum. Eğer öyle olmasa bile hadisin isnad zinciri meçhul ravilerle doludur. Onlardan birinin uydurduğunu düşünüyorum. bkz. el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 255.
[288] Zilzâl, 7-8.
[289] Müslim, "Birr", 33; İbn Mâce, "Zühd", 9; Ahmed b. Hanbel, 2/285, 539.
[290] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa,** I, s. 255-256.

Hadis metni şu şekildedir :

"أولاد الزنا يحشرون يوم القيامة علو صورة القردة و الخنازير"

"Zina sonucu doğan çocuklar, kıyamet gününde maymun ve domuz sûretlerinde haşredilecektir."[291]

3.2.1. Elbânî'nin Tenkidi

Elbânî, seneddeki illetleri zikrettikten sonra hadisin metni hakkında şunları söylemiştir : Bana göre hadisin münkerliği, açıktır. Çünkü "Kimse bir başkasının günah yükünü taşıyacak değildir"[292] ayetinin ortaya koyduğu İslam'ın esasına aykırıdır. Zinadan doğan çocukların günahı neymiş ki mahşer günü maymun ya da domuz olarak haşredilecekler !?[293]

3.3. Sudanlıları Zemmeden Hadis

Hadis metni şu şekildedir :

"دعوني من السودان، انما الأسود لبطنه و فرجه"

"Beni Sudanlılardan uzak tutun. Zira onlar ancak ve ancak mideleri ve şehvetleri için yaşarlar."[294]

3.3.1. Elbânî'nin Tenkidi

Herhangi bir toplumun bütün olarak zemmedildiği bu gibi rivayetler, yukarıda bahsi geçen dini esaslara aykırı olup Resûlullah'a nispet edilmesi mümkün değildir. İbnü'l-Cevzî Habeşlileri, Sudanlıları, Türk ve Memlükleri zemmeden bütün hadislerin uydurma olduğunu söylemiştir.[295]

---

[291] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, II, Hadis No : 877.
Ukaylî, *Duafâ*'da Zeyd b. Iyaz - İsa er-Rakkâşî - Abdullah b. Ömer den merfû olarak nakledip sağlam bir isnad olmadığını söylemiştir. Yine başka bir illet şudur ki : İbn Hibban er-Rakkâşî'yi *Sikât*'ta zikretmiş olsa da, İbn Abdilberr sözünün delil olmayacağını vurgulamıştır. bkz. el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdû**a, II, s. 268.
[292] Fâtır, 18.
[293] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, II, s. 268.
[294] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, II, Hadis no : 727.
[295] İbn Kayyim el-Cevzî, **el-Menârü'l-Münîf** s. 101.

> Elbânî bu rivayetle ilgili olarak şu değerlendirmeyi yapmaktadır : Özet olarak bu isnad zayıf olup hüccet teşkil etmez. Metne gelince, onun uydurma olduğundan asla şüphe etmem. İbnü'l-Cevzî, onu *Mevzûât'*ında zikretmekle son derece isabetli davranmıştır. Suyûtî'nin yaptığı ise metne ve onun taşımış olduğu dine aykırı manaya bakmaksızın, sened üzerinde çakılıp kalmaktan ibaret olmuştur. Nitekim dinin diğer milletlerde olduğu gibi, içlerinde pek çok namuslu ve dindar kimsenin bulunması mümkün olan Sudan halkını bir bütün olarak aşağılaması, akla nasıl sığabilir? Soydaşlarına karşı bu derece genel bir aşağılamanın yapıldığı gayr-i müslim bir Sudanlının İslamiyete karşı tutumunun ne yönde olacağı ortadadır.[296]

4. İCMAYA ARZ

"Sözlükte "birleştirmek, derleyip toparlamak, bir işi sağlam yapmak, azmetmek, bir konuda fikir birliği etmek" gibi anlamlara gelen icmaın, dini literatürde kazandığı terim anlamı kelimenin sözlük anlamından bağımsız olmayıp fıkıh usulünde icma ana hatlarıyla, "Muhammed ümmetinin (müctehidler) onun vefatından sonraki herhangi zamanda dini bir meselenin hükmü üzerinde fikir birliği etmeleri" şeklinde tanımlanır."[297] "Bu tanıma göre bir icma'nın gerçekleşme şartları, Hz. Peygamber'in vefatından sonra olmalı, icma edenler Müslüman ve müçtehit olmalı, icma sayılacak konuda fikir birliği olmalı, icma şer'i bir hüküm hakkında olmalı gibi esaslar getirilmiştir."[298]

Alimler icmaın mahiyeti ve keyfiyeti ve hüccet ifade etmesi meselelerinde ihtilâf[299] halinde olmakla birlikte çoğunluğun görüşüne göre tatbiki imkan dahilindedir, dini bir

---

[296] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, II, s. 157-158.

[297] İbrahim Kâfî Dönmez, "İcma", *DİA*, XXI, s. 417., Muhammed Ebû Zehra, **İslam Hukuk Metodolojisi**, trc. Abdulkadir Şener, Fecr Yay., Ankara, 1997, s. 173.

[298] Hâdî Sağlam, *"Şer'î Bir Delil Olma Açısından İcmanin Mahiyeti Hakkında Bir Tahlil"*, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2015, s. 163.

[299] İcmanın delil olmasına ilişkin söz konusu ihtilâflar hakkında Hâdi Sağlam şunları söylemektedir. "İcmanın aslî bir delil mi yoksa bir yöntem mi olduğu konusu ilk dönemlerden beri tartışıla gelmiştir. Klasik bilginlerin ekserisi icmayı, aslî kaynaklar arasında ve üçüncü delil sayarlarken; bir kısım bilginler ise icmayı nasların hitabının anlaşılmasında ortak bir içtihat birliği (içtihadı birleştirme kararı) bir yöntem ve metot olarak görmektedirler. Bir kısım bilginleri ise icmanın kesin delile dayanması gerektiğini, bu anlamda icmanın nasları korumaya yönelik olduğunu, kıyas ve maslahat gibi zanni delile dayanan ittifakın ise hatadan uzak olamayacağı görüşünü benimsemektedirler. İcmânın senedinin katî ve zannî diğer bir ifadeyle mütevatir ve ahad oluşuna göre icmaya hüküm değerini atfetmişlerdir." Hâdî Sağlam, *"Şer'î Bir Delil Olma Açısından İcmanin Mahiyeti Hakkında Bir Tahlil"* s. 170.

delil ifade etmektedir ve her müslümanın ona uyması gerekmektedir.[300] Çünkü icma bir haberin mensuh olup olmadığına veyahut aslının bulunup bulunmadığına dair tespit imkanı vermektedir. Dolayısıyla bir haberi terketmek için icma, yeterli sebep olmaktadır; ancak burada kastedilen icma mahallî bir icma değil, bütün müslümanların icmaıdır.[301]

Genel görüşe göre icma, Kitap ve Sünnetten sonra üçüncü derece bir delil sayılması hasebiyle icmaya aykırı sahih bir hadisin bulunamayağı kabul edilmektedir.[302] Eğer icma sünnete muhalif ise ve elde bir delil yoksa bir yerde nâsih bir sünnet bulunuyor ya da hadis sahih değil demektir.[303] Hadisçiler icma ile haberi- vahidin ihtilâfı durumunda da icmayı tercih etmişlerdir.[304] Konuyla ilgili olarak İbn Kuteybe'nin şu ifadesi dikkat çekicidir. Bize göre hakikat, rivayet yoluyla sabit olduğundan daha çok icma ile sabit olur. Çünkü hadiste, hata, dikkatsizlik, unutma, gaflet, şüphe, te'vil, nesh, sika ravinin sika olmayan raviden rivayeti, ihtilâflı iki rivayetin bulunuşu gibi durumlardan kaynaklı bir problem olabilir. İcma ise tüm bu problemlerden uzaktır.[305] Ayrıca şunu da belirtmek gerekir ki; icma olduğu iddia edilen her konuda gerçekte icma olmayabilir. Bazı alimlere göre icmanın bulunduğunu söyleyebilmek için bir kişinin dahi muhalefetinin bulunmaması gerekmektedir.[306] Bu durumda ancak icma olduğu konusunda ittifak varsa ve kesinlik arzediyorsa bir hadisin icmaya aykırılığından bahsedilebilir.[307]

4.1. "Tek kişinin Görüşüyle Hüküm Vermeyin" Hadisi

Hadis metni şu şekildedir:

"اجمعوا له العالمين- أو قال : العابدين – من المؤمنين، اجعلوه شورى بينكم، ولا تقضوا فيه برأي واحد".

[300] Ebû Zehra, **İslam Hukuk Metodolojisi**, s. 174-175.
[301] Yıldırım, **Hadiste Metin Tenkidi**, s. 462.
[302] Ebû Zehra, **İslam Hukuk Metodolojisi**, s. 174-
[303] Çakan, **Hadislerde Görülen İhlilâflar ve Çözüm Yolları**, s. 163.
[304] Yıldırım, **Hadiste Metin Tenkidi**, a.y.
[305] İbn Kuteyebe, **Kitâbu Te'vîli Muhtelifi'l-Hadîs**, thk. Abdülkadir Ahmed Atâ', Beyrut, 1988, s. 166.
[306] Polat, **Hadis Araştırmaları**, İnsan Yay., 2011, s. 224-227.
[307] Polat, **Metin Tenkidi**, s. 312.

"Ümmetimden alim veyahut âbid kimseleri toplayın ve aranızda şûra yapın, bir kişinin görüşüyle hükmetmeyin"[308]

Elbânî hadisin senediyle ilgili şu değerlendirmeleri yapmıştır: Zayıf ve münkerdir. İbn Abdilberr *Camii*'de, İbrahim b. Ebi'l-Feyyaz - Süleyman b. Bezi'el-İskender - Mâlik b. Enes - Yahya b. Saîd el-Ensâri - Saîd b. el-Müseyyeb - Ali b. Ebî Tâlib tarîkiyle tahrîc etmiştir. Bu hadis başka bir isnad ile gelmemiştir. İbrahim b. Ebi'l-Feyyaz ve Süleyman b. Bezi'el-İskender ise güçlü raviler değildir. Sözleri delil teşkil etmez. Zehebî *Mizan*'da, Darekutnî *Garâib-u Malik* 'te , Hatîb Bağdadî *er-Ruvât an Malik b Enes*'te ilgili ravilere ilişkin benzer değerlendirmeler yapmışlardır. Heysemî ise *Mecmâüz-Zevâid*'te şunları söylemiştir : "Bu hadisi Taberânî *Mu'cemü'l-Evsat*'ta Velîd b. Salih - Muhammed b. el-Hanefiyye - Ali b. Ebî Tâlib kanalıyla başka bir isnad ile zikretmiş ve ravilerinin *Sahîh* ravilerinden olup tamamının güvenilir olduğunu söylemiştir" (1/79). Elbânî ise Heysemî'yi reddetmiş; ravilerinden Velîd b. Sâlih en-Nehhâs ed-Dabiyyu el-Cezerî hakkında Şeyhayn ravileriden olduğunu söyleyerek yanıldığını ifade etmiştir. Bu Velîd b. Sâlih, meçhûl bir ravi olup kendisinden sadece Nuh b. Kays rivayet etmiştir. Bu kişiyi İbn Hibban *Sikat*'ta ondan önce de Buharî, *Tarîhu Bağdat*'ta, İbn Ebî Hâtim *el-Cerh*'te meçhul bir ravi olmasına rağmen tevsîk etmiştir. Bazı araştırmacılar da Heysemî'nin bu sözüne aldanıp hadisi sahih kabul etmişlerdir. *el-İctihâdü'l-Cemâî fi Teşrî'il-İslâmî* kitabının yazarı Dr. Abdulmecîd eş-Şerefî ilgili hadisi tüm illetlerine rağmen zikretmiş ve üzerinde sükût etmiştir.Buna şaşırmak gerekir. Zaten tahrîc çalışmalarına bakıldığında hadis ilmine ve usûlüne dair bilgisinin olmadığı açıktır[309]

4.1.1. Elbânî'nin Tenkidi

Elbânî hadisin senediyle ilgili değerlendirmelerini yaptıktan sonra neden reddettiğiyle ilgili ikinci bir sebep olarak şunları zikretmiştir : Dr. Abdulmecîd eş-Şerefî hadiste sözü geçen "bir kişinin görüşüyle hükmetmeyin" ibaresinin neye delâlet ettiğini anlayamamıştır. Bu hadis

[308] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, X, Hadis No : 4854.
[309] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, X, s. 431- 437.

ilk asırlardan bu yana; tek bir alimin görüşüyle fetvâ veren müftülerin ve hüküm veren kadıların, uygulayagelmiş oldukları amelî icmaya muhalefeti sebebiyle münkerdir.

Görüldüğü üzere hüküm verme pozisyonunda bulunan kişilerin, kendilerine intikal eden sorunun çözümünde Kitap ve Sünnet'te bir nass bulamadıklarında şûra ile karar vermeleri gerektiğini ifade eden bu rivayet, ilk asırlarda örnekleri görülen amelî icmaya muhalefeti sebebiyle Elbânî tarafından reddedilmiştir.

4.2. Namazda Elleri Kaldırmayla İlgili Hadis

Hadis metni şu şekildedir :

"كأني بقوم يأتون من بعدي يرفعون أيديهم في الصلاة كأنها أذناب خيل شمس"

"Benden sonra bir kavim gelecektir ve namazda ellerini hırçın atların kuyruklarını sallamaları gibi sallayacaklardır."[310]

Elbânî hadisin bu lafızlarla bâtıl olduğuna hükmetmiştir. Hadisin bu şekilde İbâziyye mezhebinin imamı Rebî b. Habîb'in[311] *el-Camiü's-Sahîh*[312] diye bilinen *Müsned*'inde yer aldığını söyledikten sonra şu değerlendirmelerde bulunmuştur : "Bu müsned, Rebî b. Habîb'in tak aksine adalet ve zabt sahibi güvenilir kimseler tarafından telif edilmiş onlarca, yüzlerce hatta binlerce sayıdaki matbû hadis kitaplarına muhalefet eden bâtıl ve münker hadislerle doludur. Rebî b. Habîb ise son dönemde telif edilen İbazî kaynaklar dışındaki kitaplara vâkıf değildir. Ayrıca bu *Müsned'*in kendisine nispet edildiği Rebî b. Habîb'in tanınmamaktadır.

---

[310] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, XIII, Hadis No : 6044.

[311] Bünyamin Erul, "Rebî b. Habîb", DİA, XXXIV, s. 495'ten naklen "Rebî'in Sünni hadisçiler arasında pek tanınmadığı, cerh ve ta' dil kitaplarında zikredilmediği, bu yüzden bazı çağdaş araş-tırmalarda benzer isim taşıyan kişilerle karıştırıldığı görülmektedir." Ayrıca Rebî b Habîb Buharî tarafından münkerü'l-hadis olarak tanıtılmıştır. bkz. M. Fuad Sezgin, *"Buhari'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar"*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınlarından XIII, İbrahim Horoz Basımevi, İstanbul, 1956.

[312] Erul, "Rebî b. Habîb", aynı yerden naklen; "*el-Câmi'u's-Sahîh* (el-Müsned). İbaziyye mezhebinin temel hadis kaynağı olan eser İbaziler'e göre isnadı en âli, hatta Kur'an'dan sonra en sahih olan kitaptır. Ancak Rebî'in vefatı ile eserini et-Tertib adıyla yeniden düzenleyen İbazi alimi Ebû Ya'kub el-Vercelanî'nin vefatı (ö. 570/1175) arasında dört yüzyıl gibi uzun bir zaman geçtiği ve kitabın sonraki nesillere intikali konusunda elde yeterli bilgi bulunmadığından İbaziler'in görüşlerini ihtiyatla karşılamak gerekir."

Ne kendi dönemindeki kaynaklarda ne de sonraki kaynaklarda rivayet ehliyetine dair bir bilgi yer almamaktadır. Velev ki güvenilir bir ravi olarak tanındığını farzedelim, bu sefer de *Müsned*'i kendisinden rivayet eden kişi bilinmemektedir. 14. asırda yaşamış İbazî alimlerden Abdullah b. Humeyd es-Sâlimî (ö. 1332), *Müsned*'ini şerh etmiştir. Şerhinin yedi sayfalık mukaddimesinde sadece Rebî b. Habîb'e ve mezhebine övgülerde bulunmuş, onu tevsîk eden veyahut zabtına ve hıfzına şahitlik eden bir harf bile yazmamıştır." [313]

4.2.1. Elbânî'nin Tenkidi

Elbânî, senedin ittisaliyle ilgili tenkitlerini dile getirdikten sonra hadisin başka açılardan da bâtıl olduğunu şöyle açıklamıştır : "Hadis muhtelif açılardan bâtıldır. İlk olarak hadis kitaplarında ne İbn Abbas'tan ne de başka sahabîlerden tarîki bulunmamaktadır. İkinci olarak hadisin lafzı, Câbir b. Semûre'den gelen sahih rivayete aykırıdır. Rivayet şöyledir : "Biz Rasûlullâh (s.a.v) ile birlikte namaz kıldığımız bir vakit 'es-Selâmu Aleykum ve Rahmetullâh', 'es-Selâmu Aleykum ve Rahmetullâh' dedik ve Câbir eliyle iki tarafa da işaret etti. Bunun üzerine Rasûlullâh (s.a.v): 'Neden hırçın atların kuyruklarını salladıkları gibi ellerinizle işaret ediyorsunuz? Elinizi uyluğunuzun üzerine koymanız kâfidir. Daha sonra sağ ve sol ta-rafında bulunan kardeşlerinize selâm verirsiniz" Hadisi Müslim, Ebû Avâne, İbn Hibban *Sahih*lerinde tahrîc etmişlerdir. Buradaki çelişki apaçıktır. Zira burada Resûl'ün namazda hırçın atların kuyruklarını sallaması gibi elleri kaldırmayı tenkit etmesi ve yasaklaması son oturuşta selam verme esnasında gerçekleşmiştir. İbazîler ise bu hadiste bahsi geçen "elleri kaldırma"yı, Sahabenin ve Selefin uyguladığı iftitah tekbiri ve rukû esnasındaki "elleri kaldırma"ya hamletmişlerdir. Ayrıca bu olay Resûlullah zamanında yaşanmış ve bitmiştir. Ancak söz konusu hadis bu olayın Resûlullah'ın vefatından sonra gelecekte yaşanacağını haber vermektedir. [314]

Elbâni bu açıklamalarından sonra söz konusu hadisin şârihi Abdullah b. Humeyd es-Sâlimî'nin açıklamalarını nakletmiştir : "Hadiste bahsedilen

[313] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, XIII, s. 105-106.
[314] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, XIII, s. 112-113.

> kavim bizim kavmimizdir. Yani Ehl-i Sünnet'tir. Hırçın atların kuyruklarını salladıkları gibi, namazda elleri kaldırmak onlara mahsus bir durumdur. İftitah tekbirinde elleri kaldırmak icma ile sâbit olmuştur. Birkaç kişi dışında namazda elleri kaldırmayı terketmemişlerdir."

5. TARİHE ARZ

Hadis ilminde tarih bilgisinin kullanımı, senedin sahih olup olmadığını kontrol etmek ve hadisin muhtevasında yer alan bilgilerin gerçek tarihî bilgiler ile mukayesesi mümkün ise bu verilerle karşılaştırarak doğruluğunu tetkik etmek şeklinde iki noktada görülmektedir. Ravilerin doğum ve vefat tarihleri, yaşadıkları beldeler, rıhleleri, bilgi-kültür ve öğrenim düzeyleri, talebeleri, hocaları gibi bilgilerin tarihi verilere müracaat edilerek tespit edilmesiyle ravilerin rivayet ehliyeti ortaya konulmaktadır.[315]

Tarih, hiçbir zaman insanı yanlışa düşürmeyen doğru bir ölçüdür. Ancak bu ölçütün doğru ve anlamlı olabilmesi, hadislerin muhtevasıyla çelişen tarihî bilgilerin kesin doğru olmasına bağlıdır. [316] "Bir hadisin tarihe aykırılığından söz edebilmek için tarihsel olgunun ancak belli bir kesinlik derecesine ulaşmış bilgilere dayanması"[317] gerekmektedir. Klasik islamî terminoloji ile söylemek gerekirse zan ifade eden hadis, ancak yakîn ifade eden tarihî bilgiye aykırı olursa tenkidi haketmektedir.

Metin tenkidinde "tarihî gerçekliğe uygunluk" prensibi mevzûât kitaplarında sıklıkla uygulanırken, Kütüb-i sitte ve öncesi eserler de dahil muteber hadis kaynaklarında çok fazla uygulanmadığı görülmektedir. Nitekim temel hadis kaynaklarına bakıldığında tarihî gerçeklerle uyuşmayan pek çok rivayet ile karşılaşılmaktadır. Bu durum ilk dönem musanniflerinin bu ilkeye yeterli ilgiyi göstermediklerini ya da uygulamada istenen başarıyı sağlayamadıklarını ortaya koymaktadır.[318]

---

[315] Karacabey, **Hadis Tenkidi**, s. 299-300., Polat, **Hadis Araştırmaları**, s. 199., İsam Ahmed el-Beşîr, **Usûlü Menheci'n-Nakd inde Ehli'l-Hadîs**, Müessetü Reyyân, 1992, Beyrut, s. 92.
[316] Dümeynî, **Hadiste Metin Tenkidi Metotları**, s. 159.
[317] Polat, **Metin Tenkidi**, s.310.
[318] Kırbaşoğlu, **Alternatif Hadis Metodolojisi**, s. 244-245.

Örneğin, Kütüb-i Sitte müelliflerinden Ebû Dâvud tarafından tahrîc edilen, Hz. Peygamber'in Basra'yı kötülediğini ifade eden hadis[319], İbnü'l Cevzî tarafından Basra diye bir şehir mi vardı ki Hz. Peygamber onu kötülesin! şeklinde rahatlıkla tenkit edilebilirken; Ebû Dâvud gibi muteber, bir *Sünen* sahibi tarafından yapılmamış olması hadisçilerin tarih bilgisinin yeterli olmadığı neticesini doğurmaktadır.[320] Bütün bunlara rağmen hadisçilerin bir metin tenkidi prensibi olarak değil de "cerh-tadil" ve "isnad" prensiplerini geliştirerek tarih bilgisi olarak kabul gören bir ilim dalı geliştirdiklerini de belirtmek gerekmektedir.

Tarihe dayalı tenkit prensibinin başarılı olarak uygulanabilmesi için birtakım şartların bilinmesi gerektiği gözden kaçırılmamalıdır. İlk olarak derin tarih bilgisine sahip olmaktır. Ancak bu, sadece İslam Tarihine ve genel tarihe dair bilgi depolamak ile değil bilakis bu bilgilerin sağlamını çürüğünden ayırma melekesine yani eleştirel bakış açısına sahip olmakla gerçeleşebilecek bir durumdur. İkinci olarak tarih ilminin statik değil, daima yeni araştırmalar neticesinde yeni sonuçlara ulaşmanın mümkün olduğu dinamik bir alan olduğu unutulmamalıdır. Üçüncü olarak tarih bilgisinin yanında onunla ilgisi bulunan tarih sosyolojisi, tarih felsefesi, arkeoloji, coğrafya, jeohistori, demografi, etnografi, mitoloji gibi disiplinleri de bilmeden değil hadisleri Kur'an'ı bile anlamak mümkün görünmemektedir.

Batılıların tarih tenkitçiliğinden haberinin olmadığı bir dönemde, eldeki rivayetleri birbiriyle mukayese etmek ve olayların gerçekleştiği tarihleri devreye sokmak suretiyle hadisleri "tarihî şahitliğe" arz edip en az onlardan bin yıl önce tenkitler yapabilmeleri de takdire şâyan bir durumdur. Bu noktada bize düşen selefin gayretlerine katkı sağlamaktır. Ancak bugünün çalışmalarına bakıldığında bu ilim dallarının hadislerin kritiğinde etkin bir şekilde kullanıldığını söylemek güçtür. Bu durumu Enbiya Yıldırım şu şekilde ifade etmektedir : "İslâmî eğitim verilen müesseselerde bu ilimlerin bir kısmının dahi adı geçmezken, hem hadis bilgisine hem de diğer sosyal ilimlere dair en azından genel değerlendirme yapabilecek kimselerin -ülkemiz şartları içinde- yetişmesi zordur."[321]

---

[319] Ebû Dâvud, Melâhim, 4.
[320] Muteber hadis kaynaklarında yer alan tarihî bilgilere aykırı hadislerin örnekleri için bkz. Kıbaşoğlu, **Alternatif Hadis Metodolojisi**, s. 245-251.
[321] Yıldırım, **Hadiste Metin Tenkidi**, s. 390.

5.1. Resûlullah (s.a.v), Ebû Bekir (r.a) ve Ömer (r.a) 'in Hilâfetinin İlk Yıllarında Cima Olmaksızın Hanımı Üç Kere Boşamanın Bir Boşama Sayıldığını İfade Eden Hadis

Hadis metni şu şekildedir:

"كان الرجل اذا طلق امرأته ثلاثا قبل أن يدخل بها جعلواها واحدة على عهد رسول الله صلى الله عليه و سلم و ابي بكر و صدرا من أمارة عمر، فلما رأى الناس قد تتابعوا فيها، قال (يعني عمر) : أجيزهن عليهم"

"Bir kimse hanımını cima olmadan üç kerede boşadığında, Resûlullah (s.a.v), Ebû Bekir (r.a) ve Ömer (r.a) 'in hilâfetinin ilk yılarında bu, bir boşama olarak sayılıyordu. Ömer, insanların boşama işinde acele ettiklerini görünce "bu boşamalara erkeklerin aleyhine (üç talâk sayma) olarak izin veriyorum" dedi."[322]

5.1.1. Elbânî'nin Tenkidi

Elbânî hadisin sened açısından tahlilini yaptıktan sonra metin açısından tarihi verilerin ortaya koyduğu delilleri saymıştır. İlk olarak Hz. Peygamber zamanında uygulanan tatbikat ile hadiste bahsi geçen "boşamada acele eden insanların" dönemi arasında tarihî bir karşılaştırma yapmıştır. Bu bağlamda İmam Müslim'in rivayetini burada zikretmiştir. "İbni Abbas'tan rivayet edildiğine göre kendisi şöyle demiştir: Resûlullah

---

[322] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, III, Hadis No : 1134.
Elbânî hadisin senediyle ilgili şu değerlendirmelerde bulunmuştur: "Bu siyak ile hadis münkerdir. Ebû Davud ve Beyhakî tahriç etmişlerdir. Hadis, Muhammed b. Abdulmelik b. Mervan - Ebû Numan - Hammad b. Zeyd - Eyyûb - "Falanca kimse" - Tâvus kanalıyla gelmiştir. Tâvus şöyle söyledi : Ebu's-Sahbâ isminde bir kimse İbn Abbâs'a sık sık sualler sorardı. Bir defasında: "Bir kimsenin, hanımını cimadan önce üç kere boşaması halinde, bunun, bir talak addedildiğini bilmiyor musunuz?" dedi. İbnu Abbâs, "Evet biliyorum …" cevabını verdi.(Müslim, Talak, 1472, Ebû Davud, Talak, 9-10; Ahmed, I, 314) Bu isnad bana göre illetlidir. Ravilerden Ebû Numan Muhammed b. Fadl es-Sedûsî -lakabı ; Ârim- sika bir ravi olsa bile ihtilata uğramıştır. Ebu Dâvud, Nesâi, Darekutnî, İbn Ebî Hâtim gibi alimler son zamanlarında ihtilât olduğunu söylemişlerdir. Elbânî burada hadisin Müslim'de geçen başka bir varyatını zikretmiş ancak bu varyantta "cima olmaksızın" ifadesinin olmadığını ve Ebû Numan'ın bu ziyadede tek kaldığını zikretmiştir. Süleyman b. Harb - Hammâd b. Zeyd - Eyyûb - İbrâhîm b. Meysere - Tâvûs şeklinde gelen varyantta yer alan Eyyûb'un hocasını Ebû Numan'ın hatırlamaması söz konusu hadisi ihtilat sonrasında rivayet ettiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla Ebû Numan söz konusu ziyade ile güvenilir ravilere muhalefet etmiştir. Buradaki gizli illeti İbnü'l-Cevzî görmemiş ve hadisin senedini sahih kabul etmiştir. Yine hadisi Andullah b. Tâvûs da babası Tâvûs'tan ziyadesiz olarak nakletmiştir. bkz. el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, III, s. 270-271.

dönemi ile Ebu Bekir'in hilafeti zamanında ve Ömer'in hilafetinin iki senesinde üç talak bir sayılıyordu. Ömer (r.a) şöyle dedi : İnsanlar bu işte çok acele etmeye başladılar, sayıyı çoğaltmak için birden fazla talâkı aynı anda vermeye başlayınca Ömer (r.a), -Biz bunu erkeklerin aleyhine yeniden düzenlesek- diye düşündü ve sonunda üç talâk saydı. (Müslim, 2689)[323]

"Üç talâkın bir talâk sayıldığını ifade eden nas, hakkında tartışma götürmeyecek derecede kesin hüküm ifade etmektedir. Hem Hz. Peygamber zamanında hem de O'nun vefatının ardından halife olan Ebû Bekir zamanında ve Ömer'in hilafetinin ilk yıllarında herhangi bir neshe konu olmadan bu şekilde tatbîk edilmiştir. Ömer de daha sonra herhangi bir şerî nassa bağlı kalarak değil tam aksine kendi ictihadına dayanarak söz konusu uygulamayı değiştirmiş ve insanların boşanma sayısını çoğaltmak için birden fazla talâkı aynı anda verdiklerini görünce, bunu üç saymıştır. Kendi ictihadına dayalı olarak verdiği bu hükümde de ilk olarak biraz tereddüt etmiştir. "İnsanlar bu işte çok acele etmeye başladılar, sayıyı çoğaltmak için birden fazla talâkı aynı anda vermeye başladılar. Biz bunu erkeklerin aleyhine yeniden düzenlesek.." ifadesinden söz konusu tereddütleri anlaşılmaktadır. Ömer gibi bir hakimin elinde şerî bir nas olsaydı reyini kullanmak suretiyleböylesi bir tereddüte düşme gereğinde bulunur muydu?"[324] şeklinde; Elbânî, ilgili rivayetin şahidi üzerinden tenkitlerini dile getirmiştir.

Elbânî bu rivayette ravisinin ihtilât durumunu zikretmek suretiyle tarih metodunu kullanmıştır.

[323] Müslim'in tahriç ettiği bu sahih hadis, Nesâi, Dârekutnî, Tahavî ve Ahmed b. Hanbel'de geçmektedir. Nîsâbûrî ise hadisin "Şeyhayn'in şartlarına uyduğunu söylemiştir." Zehebî de Nîsâbûrî ile aynı görüştedir. Dolayısıyla söz konusu sahih hadiste "cima olmaksızın" ifadesi yer almamaktadır ve Elbânî hadisin *Silsile*'de zikrettiği tarik ile şaz kaldığını belirtmiştir. el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, III, s. 271.

[324] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, III, s. 272.

5.2. İslamın İtibarının Araplar İtibarına Bağlı Olduğunu İfade Eden Hadis

Hadis metni şu şekildedir :

"اذا ذلت العرب، ذل الاسلام"

"Araplar itibarını kaybederse, İslam'da itibarını kaybeder."[325]

5.2.1. Elbânî'nin Tenkidi

Elbâni hadisin isnadıyla ilgili tetkiklerinin ardından hadisin metninin tarihi gerçekler ile çelişmesiyle ilgili olarak şunları söylemiştir : İslam'ın izzeti Araplar ile bağıntılı değildir. Aksine Allah Teala İslam'ı Arap olmayan milletler ile de izzetli kılmıştır. Bilhassa Osmanlı Devleti'nin ilk zamanlarında durum böyle idi. Allah onlar ile İslam'ı güçlendirmiştir. Öyle ki o vakitler hükümdarlıkları Avrupa'nın ortalarına kadar ulaşmışmıştı. Sonrasında şeriat kanunlarından uzaklaşıp Avrupa kanunlarını tatbik etmeye başladılar, "hayır" ile "daha aşağı olanı" değiştirdikleri vakit otoriteleri bu beldelerden ve diğerlerinden kaybolmaya başladı. Hatta kendi ülkelerinde bile otoriteleri sarsıldı. Müslüman olduklarını gösteren ufak belirtiler dışında hiçbir şey kalmadı. Böylesi bir kuvvet ve izzetten sonra bütün müslümanlar zelîl duruma düştüler. Kâfirler topraklarını istilâ ettiler. Çok azı dışında müslümanların geneli perişan hale geldiler. Ekonomi geliştirme v.b projeler adı altında gizliden bu ülkeleri sömürmeye başladılar. Böylece İslam'ın inananlarının sayesinde arap-acem farkı yapılmaksızın izzet bulacağı veya zelîl olacağı ispat edilmiştir. "Arabın arab olmayana üstünlüğü ancak ve ancak takva

[325] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, Hadis No : 163.
Mevzudur. Ebû Nuaym *Ahbâr-u Isbahan*'da (II, 340), Ebû Ya'la *Müsned*'inde (III / 402 / 1881), Mansur b. Ebî Müzahim - Muhammed b. el-Hattâb - Ali b. Zeyd - Muhammed b. el-Münkedir - Cabir tarikiyle merfu olarak tahîc etmişlerdir. Hadiste iki illet vardır. İlk olarak, Muhammed b. el-Hattâb'ın hadis rivayetine ehliyeti hakkında bilgi bulunmamaktadır. İbn Ebî Hatim, babasına bu ravinin durumunu sorduğunda, bilmediğini söylemiştir. (*el-Cerh*, III, 2, 246) İbn Hibban, bu raviyi Sikat'ta zikretse de daha önce defalarca söylediğimiz üzere İbn Hibban'ın tevsîkine - özellikle hakkında ihtilâf olan bir meselede- güvenilmez. Diğer illete gelecek olursak ravilerden Ali b. Zeyd (İbn Cüd'ân) zayıf bir ravidir. İbn Hibban yine tevsîk etmiştir ve tüm ravilerinin *Sahîh* ravilerinden olduğunu söylemiştir. Allah ona rahmet etsin. İbn Cüd'ân *Sahih* ravilerinden değildir. Bkz. el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 301-302.

iledir" şiarınca Allahım müslümanları izzetli kıl. Onlara Kitâbına ve Peygamberinin yoluna dönmelerini ilham eyle ki İslam onlarla izzet bulmuş olsun! Ancak bu durum Arap milletinin diğer milletlerden bazı konularda daha üstün olduklarına engel teşkil etmez. Ben de Arnavut kökenli biri olarak bu işin böyle olduğunu düşünüyorum. Elhamdülillah müslümanım. Ancak Arap milletinin efdaliyyeti meselesi Ehli Sünnet ve'l-Cemaat inancının da teyit ettiği bir meseledir. Nitekim konuyla ilgili sahih hadisler mevcuttur. Bir tanesi ise şudur : "Allah İbrahim'in çocuklarından İsmail'i seçmiştir. İsmail'in çocuklarından da Benî Kinâne'yi seçmiştir. Beni Kinâne'den Kureyş'i, Kureyş'ten Benî Hâşim'i seçmiştir. Beni de Benî Hâşim'den seçmiştir."[326] Ancak bu efdaliyet, Arabı kendi cinsiyle övünme gafletine düşürmemelidir. Çünkü bu, bizzat Arap olan Peygamberimiz Muhammed (s.a.v.)'in ilga ettiği cahiliyye adetlerinden biridir. Ayrıca bizlerin de Arap milletinin sahip olduğu bu efdaliyetin altında yatan sebebi görmezden gelmemesi gerekmektedir. Onlar aklî, lugavî, ahlakî ve amelî boyutta yaptıkları çalışmalar ile diğer milletlerin İslam ile müşerref olmasına vesile olmuşlardır. Arap olan kimse kendinden önceki Selef-i Salihîn'in yaptığı gibi bu meziyeti idrak edip bu uğurda çalışır ise; İslam davetinin diğer milletlere taşınması gibi önemli bir vazifeyi üstlenmiş olur. Fakat o tüm bu işlerden kendisini tecrît ederse hiç bir fazileti kalmaz. Aksine İslâm ahlakını içselleştirmiş bir acem şüphesiz kendisin kat be kat üstün olacaktır. Gerçek üstünlük ancak ve ancak Allah'ın Peygamber'ine göndermiş olduğu iman ve ilime tâbi olmak ile elde edilir. Üstünlük, Kur'an ve Sünnet'in sınırlarını çizdiği; "İman", "İslam", "İyilik", "Takva", "İlim", "Amel-i Sâlih", "İhsân" gibi belli kavramların mahiyetini idrak etmek ile elde edilir. İnsanın sadece Arap veyahut acem olması tek başına bir üstünlük kazandırmaz.[327]

5.3. Nasılsanız Öyle Yönetilirsiniz Hadisi

Hadis metni şu şekildedir :

"كما تكونوا يولّى عليكم"

[326] Ahmed b. Hanbel, II, 107; Müslim, "Feza'il", 1; Tirmizi, "Menâkıb" 1.
[327] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 302-304.

"Siz nasıl (kimseler) olursanız öyle yönetilirsiniz"[328]

5.3.1. Elbânî'nin Tenkidi

"Bu hadisi Deylemi, Yahya b. Hişâm - Yunus b. Ebî İshâk - Babası - Dedesi - Ebî Bekre kanalıyla merfû' (senedi Resûlullâh'a dayandırılan rivayet) olarak zikretmiştir. İbn Cemî' *Mu'cem* adlı eserinde ve Kadâî de *Müsned*'inde yine bu hadisi, başka bir tarîk olan Ahmed b Osman el-Kirmânî - Mübarek b. Fedale - Hasan - Ebî Bekre kanalıyla merfû' olarak zikretmişlerdir. Beyhakî ise bu hadisi *Şuabu'l-İman* adlı eserinde "mürsel" (tabîinden birinin sahabeyi zikretmeksizin doğrudan doğruya Resûlullâh'ın adını anarak rivayet ettiği hadis) olarak zikretmiştir ve hadisin ravilerinden biri olan Yahya b. Hişâm'ın hadis uyduran kişiler arasında olduğunu zikretmiştir. İbn Tâhir, hadisi Mübarek b. Fudâle'den rivayet eden kişinin "meçhul" olduğunu ve nitekim Münavi'nin de aynı değerlendirmede bulunduğunu zikretmiştir. İbn Hacer de *Tahrîcu'l-Keşşâf* adlı eserde bu hadisin senedinde bulunan ravilerin Mübarek'e kadar olanlarının "meçhul" olduğunu söylemiştir." Elbânî bu hadisin senet açısından "zayıf" olduğunu belirttikten sonra mana açısından da sahih olmadığını belirterek şunları söylemiştir: "Zaten vakıa da bunu yalanlamaktadır. Halk aynı halk olduğu halde, yani hiç değişmedikleri halde bazen iyi yöneticiler bazen de kötü yöneticiler başa geçebilmektedir."[329]

Elbânî'nin bu tespiti bizce de oldukça makul görünmektedir. Sonuç olarak bu bilgiler ışığında hadise baktığımızda hadisin hem senet hem de metin açısından zayıf olduğu anlaşılmaktadır.

---

[328] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, Hadis No : 320.
Şevkâni *Fevâidu'l-Mecmûa* adlı eserinde bu rivayetin senedinde hadis uyduran biri olduğunu ve ayrıca senette kopukluk olduğunu belirterek rivayetin zayıflığına işaret etmiştir. bkz. Şevkani, **Fevâidu'l-Mecmûa**, s. 210, Hadis No: 624.

[329] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 490-491.

6. AKLA ARZ

Usulcünün kabûlüne göre hadislerin uydurma olduğuna delâlet eden alâmetlerden biri de akla aykırı olmalarıdır.[330] Nitekim mevzûât müelliflerinden İbnü'l-Cevzî'nin "Ma'kule ve usûle aykırı gördüğün her hadis uydurmadır" dediği ve "eğer bir hadisi akla ve sağlam olduğu bilinen hadislere ya da İslam'ın genel prensiplerine aykırı görürsen bilmelisin ki o uydurmadır" diyen kimseyi isabetli bulduğu kaydedilmektedir.[331] Ancak burada bir metin tenkidi ölçütü olarak kullanılan akıl ile neyin kastedildiğinin bilinmesi zaruret ifade etmektedir. Bir diğer ifadeyle aklın alan ve sınırlarının tespit edilmesi gerekmektedir. Zira akla yüklenen anlam ve verilen fonksiyon kişiden kişiye değişiklik arzetmektedir. Dolayısıyla herkesin aklının ölçü olarak kullanılması muhal olacağı gibi, mahiyeti hakkında ittifak edilemeyen böyle bir kavram üzerine genel geçer bir prensibin bina edilmesi de muhal görünmektedir.

Örnek vermek gerekirse yemek, içmek, uyumak gibi eylemler beşeriyetin tümüne has durumlardır. Hz. peygamber sağından yerdi, üç nefeste içerdi, şöyle uyurdu, şöyle kalkardı kabîlinden hadislere bakıldığında bunlar aklen mümkün olduğu gibi tersi de mümkündür. Bir insan solundan da yiyebilir sağından da yiyebilir, tek nefeste de içebilir, isterse iki nefeste de içebilir veyahut uyurken ya da kalkarken bir dua da okumayabilir. Çünkü her iki durum da aklen mümkündür. Böyle durumlarda haberin doğruluğu aklın kendisi değil, haberi getirenin doğru biri olup olmamasıdır.[332]

Hadis ilmindeki genel kabûle göre sahih hadisler, akl-ı selîm ile çelişmezler. Akıl kişiden kişiye değiştiğine bu durum bizi hadislerin reddi ve kabûlünde de farklı neticelere götürecektir. Bir kişinin aklına muhalif olan bir hadis, bir başkasına çok hikmetli gelebilir. Tüm bunlara rağmen sahih nakil ile sarih akıl arasında tearuz olması söz konusu değildir. O halde bir metin tenkidi prensibi olarak akıl burada, salt kendisi değil, Kur'an ve sâbit sünnet ile aydınlatılmış akıldır.[333]

Genel olarak bakıldığında ilk dönem İslam düşünürlerinin akıl tanımları şu düşünceler etrafında etrafında yoğunlaşmıştır. "Akıl, insanın yaratılışında bulunan potansiyel bir güç

[330] Suyutî, **Tedrîbü'r-ravî**, s. 179.
[331] Ertürk, **Metin Tenkidi (Gayb ve Fiten Hadisleri Örneği)**, s. 106-107.
[332] el-A'zamî, **Menhecü'n-Nakd İnde'l-Muhaddisîn Neş'etuhû ve Menhecuhû**, s. 82.
[333] İdlibî, **Menhecü Nakdi'l-Metn İnde Ulemâi'l-Hadîsi'n-Nebevî**, s. 304.

olup kişinin deney, gözlem ve akli faaliyetleriyle gelişir. O, doğru-yanlış, tutarlı-tutarsız gibi mantıksal analizlerin yanı sıra güzel-çirkin gibi bazı ahlaki ve estetik hükümleri oluşturabilecek ya da kavrayabilecek bir yetidir. Hatta o, bazı bilginlere göre, nesnelerin hakikatini, yani metafiziksel gerçekliği yakalamak suretiyle Allah'ın varlığına ulaşabilecek bir melekedir."[334]

Hadisler akıl ile idrak edilmesi mümkün olan ve idrak edilmesi mümkün olmayan olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.[335] Öyleyse *akıl ile hadis çatışmasının meydana geldiği alanın tespitinin yapılması* zaruret ifade etmektedir. Çünkü hadislerin bir kısmı, mucizeler, gaybî haberler, cennet ve cehenneme dair bilgiler, ahiret ile ilgili haberler aklın mutlak hakem olamayacağı alanı teşkil etmektedir.[336] Bu tip konularda akıl ile hadisin çatışması söz konusu değildir.[337] Ayrıca bazı hadisler mecaz, kinaye, istiare, remiz gibi anlatımlar ihtiva edebilmektedir. Arap diline hâkim olmadan, hadislerin vürûd olduğu vasatı ve Hz. Peygamber'in risalet üslûbunu bilmeden hadislerin akla aykırılığından bahsetmek isabetli görünmemektedir.

6.1. Kıldığı Namazın Kendisini Kötülüklerden Korumayan Kimse Hakkında Hadis

Hadis metni şu şekildedir :

"من لم تنهه صلاته عن الفحشاء و المنكرك، لم يزدد من الله الا بعدا"

"Namazı kendisinin kötülük ve fenalıklardan alıkoymayan insanın, sadece Allah'a olan uzaklığı artar."[338]

Elbânî hadisin isnadıyla ilgili şunları söylemiştir : "İnsanların nezdinde hadis diye meşhur olmasına rağmen hem isnadı hem de metni açısından bâtıldır. İsnadına gelince, Taberânî, Mu'cemü'l-Kebîr'de (3/106/2), İbn Ebî Hâtim Tefsîr'inde

---

[334] Yavuz Ünal, "*Rivayetlerin Hz. Peygamber'e Aidiyetini Tesbitte Aklın Rolü"*,Hadîsin Dünü Bugünü ile Geleceği Sempozyumu, (14-15 Ekim 1993) Samsun, s. 163-170.
[335] İsmail Hakkı Ünal, **Hadisleri Tespitte Yöntem Sorunu, (Akla Uygunluk - Akla Aykırılık)**, Samsun, 1996, s. 135.
[336] Yıldırım, **Metin Tenkidi**, s. 353-355.
[337] Polat, **Hadis Araştırmaları**, s. 206.
[338] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, Hadis No : 2

(2/414) Leys - Tâvûs - İbn Abbas tarîkiyle tahrîc etmişlerdir. Leys (İbn Ebî Süleym), zayıf bir ravidir. İbn Hacer O'nun hakkında Takrîbü't-Tehzîb'de "Güvenilir Fakat son zamanlarda ihtilâta uğradı, hadisi hüccet teşkîl etmez, terkedilir" demiştir."[339]

6.1.1. Elbânî'nin Tenkidi

Elbâni hadisin senediyle ilgili illetlerini saydıktan sonra metin açısından da sahîh olamayacağını söyler ve şöyle devam eder : "Hadisin metnine gelince sahîh değildir. Çünkü hadisin zâhiri şartlarının ve rükunlerinin yerine getirilmesi suretiyle namazı kılan kimseye şâmildir. Halbuki namazı kılan kimse bazı günahları işlemeye devam etse de İslâm onun namazının kabul olacağını haber vermiştir. Buna göre nasıl oluyor da bu namaz sebebiyle insan Allah'tan uzaklaşır? Böylesi bir durumu aklın kabul etmesi mümkün olmadığı gibi, şeriatin de benimsemeyeceği bir durumdur.[340]

Sonra Elbânî, İbn Teymiyye'nin ilgili hadise ilişkin "Farz olan ibadetten terkettiği kısım, eda ettiği kısımlardan fazla olursa, eda ettiği az farza nispetle terkettiği çok farz onu Allah'tan uzaklaştırır" şeklindeki te'vilini şiddetle reddetmiş ve şöyle devam etmiştir : "Hiçbir şekilde katılmıyorum. Çünkü böylesi bir durum namazın farzlarını veya rükunlerini terketmektir; bunların eksikliği durumunda da şer'î olarak namaz kılınmamıştır demektir. Böyle bir namaz hadislerde sözü geçen sahih namaz olamaz. Sahih namazdan kastedilen ancak ve ancak "..Çünkü namaz, insanı hayâsızlıktan ve kötülükten alıkoyar. Allah'ı anmak (olan namaz) elbette en büyük ibadettir. Allah, yaptıklarınızı biliyor"[341] ayeti düstûrunca Allah'ı zikirdir.[342]

---

[339] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 54-56.
[340] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 57.
[341] Ankebût, 45.
[342] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, a.y.

6.2. "Kalkın Hepiniz Abdest Alın" Hadis

Hadis metni şu şekildedir :

"قوموا كلكم فتوضأوا"

Resûlullah birgün mesciddeyken burnuna kötü bir koku geldi ve "bu kokunun sahibi kimse kalksın abdest alsın" dedi. Bunun üzerine kokunun sahibi kalkmaya utandı. Resûlullah tekrar " kokunun sahibi kimse kalksın abdest alsın, Allah " diye yineledi. Bunun üzerine İbn Abbas "Ya Resûlallah kalkıp hepimiz abdest alalım mı?" dedi. O da (s.a.v) "Kalkın Hepiniz abdest alın" buyurdu.[343]

Elbânî'nin hadisin isnadıyla ilgili açıklamaları şu şekildedir : "Bâtıldır. İbn Asâkir (2/360/17) hadisi, Yahyâ b. Abdullah el-Bâbeltî - el-Evzâî - Vâsıl b. Ebî Cemîl Ebû Bekir - Mücâhid tarikiyle tahrîc etmiştir. Zayıf bir isnaddır. Mücahidden mürsel olarak rivayet edilmesi, Vâsıl b. Ebî Cemîl ve Yahyâ b. Abdullah el-Bâbeltî'in zayıf bir raviler olması gibi pek çok illetlerle doludur. Hadisin bir benzeri de şöyledir : Ömer (r.a) bir gün insanlarla birlikte bulunuyordu.. O esnâda bir koku duydu. Oradakilere: "Bu kokunun sahibi hemen kalkıp abdest alsın ve namazını yeniden kılsın!" dedi. Cerîr (r.a) "Buradaki herkes abdest alsa daha iyi olmaz mı?!" dedi. O da, "Ne iyi dedin, Allah razı olsun" dedi ve abdestlerini tazelemelerini emretti. Taberânî, *Mucemü'l-Kebîr*'de (1/107/1) Muaz b. el-Müsennâ - Müsedded - Yahyâ - Mücâlid tarikiyle zikretmiştir. Bu isnaddaki tüm raviler sika ravilerdir. Muaz b. el-Müsennâ dışındaki tüm râviler Müslim'in ravilerindendir. Muaz b. el-Müsennâ *Tarîh-u Bağdat*'da sika olarak zikredilmiştir. Ancak Mücâlid (İbn Saîd el-Hemedânî) hakkında Hâfız İbn Hacer, zabtının iyi olmadığını, ömrünün son zamanlarında ihtilâta uğradığını söylemiştir.[344]

6.2.1. Elbânî'nin Tenkidi

Bu hadis halk arasında şöhret bulmuş hikayelerden biridir. En önde gelen misallerinden biri de şudur : Resûlullah bir gün tam hutbeye çıkacağı bir sırada, cemaatten kötü bir koku geldi. Utandığı için insanların arasından çıkamadı. Bu kişi deve eti yemişti. -O kişinin toplum içinde küçük

[343] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, II, Hadis No : 1132.
[344] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, II, s. 267.

düşmemesi için- Resûlullah; *"*Deve eti yiyenler abdest alsın!" buyurdu. Deve eti yiyen herkes kalktı ve abdestlerini tazelediler. Bu hikaye, hiçbir hadis, fıkıh veya tefsir kitabında bir asla dayanmadığı gibi ne yazık ki birtakım kötü sonuçlar da doğurmuştur. Resûl'ün "deve eti yiyen abdest alsın" emriyle pek çok fakîh ve muhaddis amel etmiştir. Müslim ve Ebû Davud'da geçtiği üzere "Resûlullah (s.a.v)'e gelerek: "Koyun etinden dolayı abdest alalım mı?" diye sordular. "Hayır!" diye cevap verdi. Bunun üzerine : "Deve etinden dolayı abdest alalım mı?" diye sordular. "Resûlullah (s.a.v.) bu sefer: "Evet, abdest alın!" cevabını verdi.[345] Bir de üzerine Resûl bu emri şer'î bir hüküm koymak maksatlı değil -o kişinin toplum içinde küçük düşmemesi için verdi- diye temellendirdiler. Akl-ı selime ve şeriate bu denli uzak bir hikayeye nasıl akılları sarıyor, nasıl inanıyorlar? Biraz olsun meselenin üzerinde düşünselerdi açıklamalarımız kendilerine daha net bir hale gelirdi. Böyle saçma bir illete bağlı olarak söylenen bu emir Resûl'ün emri olamaz. Tut ki emretmiş olsun; "iddia edilen o illetiyle" beraber o esnada açıklardı ve şer'î bir hüküm haline gelirdi. Bununla amel eden cumhûr da "mutlak bir hüküme" bağlı kalmış olurlardı ve delâlete sapmazlardı. Allah hadis uyduranları her asırda ve her yerde rezil etmiştir. İşte onlar, insanları Resûl'ün sünnetiyle amel etmekten uzaklaştıran en büyük müsebbiplerdendir.[346]

7. LAFIZ MANA HATALARI (REKÂKET) SEBEBİYLE ARZ

Hadisin lafzının veya manasının; özelde Hz. Peygamber, genelde bütün peygamberler tarafından söylenmesi mümkün olmayacak şekilde bozukluklar ihtiva etmesi, o hadisin sahih olmadığının alâmetlerinden biridir. Bu bozukluk, ifadenin zayıf ve alelâde olması şeklinde karşımıza çıkacağı gibi nübüvvet makamına yaraşmayan bir mana içermesi, insanın duyu ve tecrübelerinin onun yanlış olduğuna kanaat getirmesi, Hz. Peygamber'in emrettiği veya sakındırdığı türen bir işe delalet etmemesi şekillerinde de karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda hadislerin tashihinde mananın taşıdığı bozukluk veya aklen

[345] Müslim, "Hayz", 97.
[346] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, II, s. 268.

kabul edilebilir olmayışı, lafzın taşıdığı bozukluktan daha önceliklidir. Lafzın bozukluğu ise manaya bakışı destekleyen ikinci bir unsurdur.[347]

"Güzel yüze bakmak ibadettir"[348], "Bana elçi gönderecek olursanız adı ve yüzü güzel olanı gönderin"[349], "Patlıcan, yenildiği amaca göre etki eder; bütün hastalıklara devadır"[350], "Cebrail bana cennetten bir tatlı getirdi; onu yediğimde kırk kişide bulunan cinsel güç verildi"[351] gibi hadisler bu kabîlden hadislerdir.

7.1. Hz. Meryem'in Kansız Et Yemek İstediğini İfade Eden Hadis

Hadis metni şu şekildedir :

"ان مريم سألت الله عز و جل أن يطعمها لحما ليس فيه دم، فأطعمها الجراد"

"Meryem, Allah (c.c)'tan kendisine kansız et yedirmesini istedi. Allah da ona çekirge yedirdi."[352]

Elbânî hadise zayıf hükmünü verdikten sonra tahrîcini şu şekilde yapmıştır : Ukaylî, Duafâ'da (435) ve İbn Asakir (2/267/19), Hafs b. Ömer Ebî Ömer el-Mâzenî - Nadr b. Âsım Ebû Abbâd el-Hecmî - Katade - Muhammed b. Sîrin - Ebû Hureyre'den nakledildiğine göre Resûlullah'a bir gün çekirge hakkında soru soruldu. O da bu hadisi zikretti. Ravilerden Nadr b. Âsım hakkında Ukaylî, "hadisi alınmaz", el-Ezdî, "metrûkü'l-hadîs", Zehebî ise başka bir isnadı olduğunu söylemiştir. Elbânî konuyla ilgili ziyadesi bulunan bir rivayet daha zikretmiştir. Ebu'l-Fadl b. Asakir - Ebû Utbe - Bakıyye b. Velîd - Nemîr b. Yezîd - Babası - Ümame b. el-Bâhilî merfû olarak nakletmiştir: " .. Sonra Meryem şöyle dua etti : Allahım onu (çekirgeyi), süt emmeden, neslini de su içmeden yaşat.
Elbânî, ilk isnattaki Hafs b. Ömer Ebî Ömer el-Mâzenî'nin tanınmadığını; ikinci isnattaki Ebû Utbe hakkında da Zehebî, "zayıf kabul edildiğini", İbn Adî ise

---

[347] Dümeynî, **Hadis'te Metin Tenkidi Metotları,** s. 167.
[348] İbn Kayyîm el-Cevzî, **el-Menârü'l-Münîf fi's-sahîh ve'd-daîf**, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, Halep, 1390, s. 62.
[349] İbn Kayyîm el-Cevzî, **el-Menârü'l-Münîf**, s. 63.
[350] İbn Kayyîm el-Cevzî, **el-Menârü'l-Münîf**, s. 63.
[351] İbn Kayyîm el-Cevzî, **el-Menârü'l-Münîf**, s. 64.
[352] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, IV, Hadis No : 1992.

"sözünün delil olmayacağını" söylemiştir. Nemîr hakkında ise Zehebî, el-Ezdî'nin onunla ilgili "leyse bişey" dediğini nakletmiştir. Elbânî'nin kendisi ise bu ravinin Bakıyye'den sadece kendisinin rivayet ettiğini söylemiştir."[353]

7.1.1. Elbânî'nin Tenkidi

Elbânî, zikrettiği bu ziyadeden sonra söz konusu hadis ile ziyadeli versiyonunu karşılaştıran Zehebî'den şu nakili yapmakla yetinmiştir : "Ziyadeli olan isnad, metninin bozukluğu (rekaketi) açısından değerlendirilecek olursa diğerinden daha temizdir."[354]

Her iki hadiste mana açısından bozuk olmasına rağmen, alimler hadis ile ilgili ayrı ayrı sened ve metin değerlendirmelerinde bulunmuşlardır.. Örneğin Zehebî, ikinci isnadın birinci isnaddan daha sağlam olduğunu ifade etmiştir. Halbuki her iki hadisin de lafızları bize göre mana açısından bozuktur.

7.2. "Müezzin Allah'ın Direğidir; İmam İse Nurudur" Hadisi

Hadis metni şu şekildedir :

"المؤذن عمود الله، و الامام نور الله، و الصفوف أركان الله، فأجيبوا عمود الله، و اقتسبوا بنور الله، و كونوا من أركان الله"

"Müezzin Allah'ın direğidir. İmam, Allah'ın nurudur. Saflar ise Allah'ın rükunleridir. Müezzin namaza çağırdığı vakit, Allah'ın direğine icabet edin; nûruna ittibâ edin ve rükûnlerinden bir rükûn olun."[355]

Elbânî hadisin senediyle ilgili şunları söylemiştir : "Rafiî, *Tarih*'inde (3/491) Meysere b. Ali - Muhammed b. Ahmed b. Hârun el-Kûfî - Ubeyd b. Adem el-

[353] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, IV, s. 406-407.
[354] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, IV, s. 407.
[355] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, VI, Hadis No : 3302.

Askallânî - Babası - Muhammed b. Ebî Zi'b - Nafî - İbn Ömer tarikiyle muallak olarak tahrîc etmiştir."[356]

7.2.1. Elbânî'nin Tenkidi

Elbânî bu isnadın, Ubeyd b. Adem el-Askallânî'den sonra gelen raviler sebebiyle mevzû olduğuna hükmetmiştir. Ubeyd b. Adem el-Askallânî ve onun üzerindekiler sika ravilerdir. Onlar metinde açıkça görülen bu rekaketten berîdirler. Muhammed b. Ahmed b. Hârun *el-Mizan*'da hadis uyduran biri olarak geçmektedir.[357]

Görüldüğü üzere Elbâni her iki hadiste de sadece lafızların bozuk olduğunu söylemek ile yetinmiş; herhangi bir tahlîl, inceleme veyahut metinleri karşılaştırma yapmadan hadisin zahirinden hareketle hadislerdeki söyleniş bozukluklarına dikkat çekmek suretiyle zayıf ve mevzu hükümlerini vermiştir.

8. BİLİMSEL BİLGİYE ARZ

Hadislerin bilimsel paradigmayla test edilmesi genellikle iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Bunlardan ilki, hadislerde yer alan bilgilerin günümüz bilimsel verilerle örtüşen noktalarını tespit etmektir. İkincisi ise hadislerin kabûlüne veyahut reddine bu bilimsel veriler çerçevesinde karar vermektir.[358]

"Klasik Dönemde hadislerin anlaşılması ve yorumlanması faaliyetlerinde devrin bilimsel verileri sayılabilecek olan; filozof ve tıp doktorlarının görüşleri ile kişisel tecrübe ve gözlemler kullanılmıştır. Yorumlama esnasında bu tecrübe, gözlem ve görüşlere başvurulan hadisler, çoğunlukla coğrafya, kozmoloji ve astronomi, büyük bir bölümü ise tıp ile ilgilidir."[359]

---

[356] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, VI, s. 308-309.
[357] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, VI, a.y.
[358] Nevzat Tartı, *"Bilim-Hadis İlişkisine Dayali Bir Metin Tenkidi Tartışması"*, Ekev Akademi Dercisi Yıl: 7 Sayı: 15, 2003.
[359] Osman Oruçhan, *"Bazi Hadisleri Anlama Ve Yorumlamada Bilimsel Verilerin Kullanimi: Tarihî Arka Plan"*, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Eylül/2015,Yıl:2, Sayı: 4, s. 43.

Hadislerin bilimsel verilerle karşılaştırmaya konu olabilmesi için öncelikle hadislerde pozitif bilimin alanına giren deney ve gözlem yapılarak incelenmesi mümkün olan konular ihtiva etmesi gerekmektedir. Arş, kürsî, kabir alemi, cennet, cehennem, haşr, kıyamet, berzah, melekler, cinler, şeytan, mucizeler, gaybî haberler, vb. konularda bilgiler ihtiva eden konular söz konusu alana girmemektedir. İkinci olarak tenkit işleminde kullanılacak bu verilerin başka bilimsel bilgilere de aykırı olmaması gerekir[360] Son olarak da elde edilen deliller mantıksal ilkeler çerçevesinde değerlendirilerek hadis hakkında verilen hüküm mümkün olduğunca nesnel olmalıdır.[361]

"Sineğin bir kanadında zehir, diğerinde şifa vardır. Birinizin yemeğine düşerse onu daldırsın; çünkü o, zehirli kanadını önce batırır, şifalı olanı geride bırakır"[362] "Mantar, kudret helvası gibidir; gözlere şifadır."[363] vb. hadisler tarih boyunca bilimsel verilere uygunluğu veya aykırılığı çerçevesinde tartışma konusu olmuştur.

Bazı alimler "kendi yapısı içinde değişiklik arz eden bilim" ile hadislerin kabulü veya reddinin mümkün olmayacağını savunurken bazı alimler modern bilimlerin ulaştığı verilerle bazı hadislerin ne kadar sahih olduğunun ispat etmeye çalışmışlardır. İnsan ürünü olması hasebiyle bilimsel bilgi, beşeriyetin zaaflarından tamamiyle korunabilmiş değildir. Bununla birlikte bilim daima kendini yenileyen, sürekli gelişmekte olan bir yapıya sahiptir. Dolayısıyla onun belli bir zaman diliminde doğruladığı veya yanlışladığı bilginin daha sonra aksi doğrulanabilir veyahut yanlışlanabilir.

Tecrübe ile kesinleşmiş bilgilere aykırı olan hadislerin Hz. Peygambere'e ait olması düşünülemeyeceği gibi, günümüzde bilimsel yöntemlerle ispatlanmış kesin ve sağlam bilgilere aykırı olan hadislerin Hz. Peygamber'e ait olduğu düşünülemez. Sonuç olarak hadis tenkidinde bilimsel verilerle karşılaştırma işi, peygamberin görevleri ve gönderiliş gayesi göz ardı edilmeden yapılmalıdır. Bütün peygamberler içinde bulundukları toplumun bir üyesi olarak kendi dönemlerinin bilgi, tecrübe ve uygulamalarından

---

[360] Osman Oruçhan, **Hadis ve Bilim**, TDV, Ankara, 2011, s.91.
[361] Oruçhan, **a.g.e.**, s. 92.
[362] Tayalisî, Müsned, 291, Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 67; Buhari, "Tıbb", 58, Ebû Davud, "Et'ime", 48, İbn Mâce, "Tıbb", 31.
[363] İbn Mâce, "Tıbb" 8; Ebû Dâvûd, "Tıbb", 12.

yararlanmışlardır. Dolayısıyla hiçbirinin yeni bir bilimsel bilgi ortaya koymak, icat veyahut keşif yapmak gibi bir gayeleri olmamıştır.[364]

8.1. Güneş İçin Görevlendirilen Melekler Hadisi

Hadis metni şu şekildedir :

"و كل بالشمس تسعة أملاك، يرمونها بالثلج كل يوم، لولا ذالك، ما أتت على شيء الا أحرقته"

"Güneşe dokuz melek görevlendirilmiştir. Bunlar hergün güneşe kar/buz savururlar. Eğer böyle olmasaydı güneş yeryüzündeki herşeyi yakar kavururdu."[365] Elbânî, Ufeyr b. Ma'dan - Süleyman b. Âmir el-Habâirî - Ebû Ümâme kanalıyla merfû olarak gelen hadisin uydurma olduğunu ve Ufeyr'in zayıf bir ravi olduğunu söylemiştir. İbn Adî (2/230) ve İbnü'l-Cevzî *el-Vâhiyyât'*ta (1/34) hadisi Ufeyr b. Ma'dan'den başka hiç kimsenin rivayet etmediğini, dolayısıyla hadisin garîb olduğunu zikretmişlerdir.[366]

8.1.1. Elbânî'nin Tenkidi

Elbânî hadisin senediyle ilgili değerlendirmelerinden sonra hadisi astroloji ilmine arz ederek metniyle ilgili şunları söylemiştir : "Hadisin isnad açısından şiddetli bir şekilde zayıf olmasının yanında, metninin de uydurulduğu konusunda asla şüphe etmiyorum. Zaten hadiste nübüvvet ve risalet emareleri görünmediği gibi İsrâiliyyât türünden haberlere benzediği gayet açıktır. Uydurma olduğunun bir diğer göstergesi ise astroloji ilminin kesin olarak ortaya koyduğu bilgilerdir. Zira güneşin yeryüzünü yakmaması güneş ile dünyanın mesafesiyle alakalı bir durumdur. Suriye'de onbirinci sınıflara okutulan Tâlib es-Sâbûnî hocanın *İlmü'l-Felek* kitabındaki bilgiye göre dünyanın güneşe uzaklığı yaklaşık olarak yüz elli milyon kilometredir.[367]

---

[364] Karacabey, **Hadis Tenkidi**, s. 305-306.
[365] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa,** I, Hadis No : 293.
[366] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 461.
[367] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, I, s. 462.

Elbânî'nin lise seviyesinde okutulan bir kitaba bağlı kalmak suretiyle yaptığı bu tenkit, aslında onun modern kaynaklardan veyahut bilimsel verileri ihtiva eden ansiklopedik bilgilerden uzaklığını bir derece göstermektedir.

8.2. Resûl'ün Medine'ye Geldiğinde Kadınların ve Çocukların Söylediği Talea'l-Bedru Şiiri Hakkındaki Hadis

Hadis metni şu şekildedir : Resûlullah Medine'ye göç edince kadınlar ve çocuklar şöyle söylemişlerdir :

"لما قدم المدينة جعل النساء و الصبيان و الولائد يقلن :
طلع البدر علينا من ثنيات الوداع
وجب الشكر علينا ما دعا الله داع"

"Ay doğdu üzerimize
Veda tepesinden (seniyyâti'l-veda)
Şükür gerekti bizlere
Allah'a davetinden"[368]

8.2.1. Elbânî'nin Tenkidi

Elbânî hadisin senediyle ilgili değerlendirmelerde bulunup Beyhakî ve İbn Kesir'de de geçen; "Resûlullah, hicret esnasında Medîne'yi teşrif ettiği zaman, kadınlar dam başlarında defli ve sesli olarak, **"Taleal-bedru aleynâ…."** diyerek sevinç gösterisinde bulunmuşlardı" ifadelerine yer verdikten sonra İbnü'l-Kayyîm el-Cevziyye'nin beldelerin coğrafî konumlarına ilişkin şu eleştirisini nakletmiştir : "Apaçık bir yanılgıdır. Zira veda tepeleri (seniyyâtü'l-veda) Şam tarafında yer almaktadır. Mekke'den Medine'ye gelen bir kimsenin bu tepeleri görmesi mümkün

[368] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, II, Hadis No : 598.
Zayıf bir hadistir. Ebu'l-Hasan el-Hul'î *el-Fevâid*'de Beyhakî *Delailü'n-Nübüvve*'de el-Fadl b. el-Habbâb - Abdullah b. Muhammed tarikiyle tahrîc etmişlerdir. Bu isnad ravileri güvenilir olmalarına rağmen zayıftır. İsnad zincirinde üç veya daha fazla düşmüş olup mudaldir. bkz. el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, II, s. 63.

değildir. Tüm bu gerçekliğe rağmen bazı insanlar hala İbnü'l-Kayyîm el-Cevziyye'nin bu tahkîkinin aksine görüş beyan ediyorlar.[369]

8.3. Medine'nin Tozunun Şifa Olduğunu İfade Eden Hadis

Hadis metni şu şekildedir :

"غبار المدينة شفاء من الجزام"

"Medine'nin tozu cüzzam hastalığına şifadır"[370]
Elbânî hadisin senediyle ilgili şu değerlendirmeleri yapmıştır. Münkerdir. Ebû Nuaym et-Tıbbü'n-Nevevî'de, er-Râfiî et-Tedvîn fî Ahbâri Kazvîn'de, İbnü'n-Neccâr Ahbâru Medineti'r-Rasûl'de Ebû Guzeyye Muhammed b. Mûsa - Abdülaziz b. Ümran - Muhammed b. İbrâhim b. İsmail b. Hârice - İsmail Muhammed b. Sâbit b. Kays b. Şemmâs - Babası tarikiyle tahrîc etmişlerdir. İsnad zayıftır ve bir çok illeti bulunmaktadır.[371]

8.3.1. Elbânî'nin Tenkidi

Elbânî, hadisin senedle ilgili illetlerini tafsîlâtlı olarak açıklayıp el-Münâvî'nin *el-Feyzü'l-Kadîr*'de zikrettiği "Böyle bir hadis ne tıp ilmiyle ne de akılla açıklanamaz" ifadesini naklettikten metinle ilgili şunları söylemiştir : Bu hadis, "Sinek Hadisi" gibi Tıbb-ı Nebevî kabîlinde değerlendirilip tashîh edilmeye çalışılan hadislerden biridir. Fakat hiçbir surette isnadı sahih değildir. Ayrıca böylesi bir söz de söylenilecek bir söz değildir. Ben bu hadisin uydurma olduğunu düşünüyorum. Çünkü cüzzam hastalığına yakalananlar genellikle Medine'deydiler. Ben bu hadisin cüzzamlılara düşman kesilen kişilerin şerrinden korunmak için tedbir amaçlı uydurulan hadislerden olduğunu düşünüyorum. "Cüzzamlıdan, aslandan kaçtığınız gibi kaçın", [372] Amr b. Şerid'in babasından

[369] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, II, s. 63.
[370] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, XIII, Hadis No : 3957
[371] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, VIII, s. 421-425.
[372] Buharî, "Tıb", 19

aktardığına göre, Sakif'ten gelen heyet içerisinde cüzzamlı bir adam da vardı. Hz. Peygamber (s.a.v) ona; "Biz senin biatini kabul ettik, siz -evinize- dönün" şeklinde haber verdi,[373] "Cüzzamlılara (onları rahatsız edecek şekilde) uzun süre bakmayın"[374] gibi hadisler o dönemde Medine'de cüzzam hastalığının yaygın olduğunu göstermektedir. Bırakın Medine'nin tozundan şifa bulmayı, bilakis tozundan dolayı cüzzam hastalığına yakalanmışlar ve uzun sürede orada yaşamalarına rağmen iyileşememişlerdir. Ayrıca o şehrin bir sâkini olarak Hz. Peygamber de Medine'nin tozunda şifa aramayı emreden bir telkînde bulunmamıştır.[375] Elbâni son olarak "Şüphesiz bunda, aklı olan yahut hazır bulunup kulak veren kimseler için bir öğüt vardır"[376] ayetini zikretmek suretiyle hadisin aklî ölçülere uymadığını göstermek istemiştir.

[373] Müslim, "Selam", 136; "Nesaî", Biat, 19.
[374] Heysemî, **Mecmeu'z-Zevâid**, 5/100-101.
[375] el-Elbânî, **Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfa ve'l-Mevdûa**, VIII, s. 426-427.
[376] Kaf, 37.

SONUÇ

1. Arnavut asıllı Muhammed Nâsiruddin el-Elbânî, ikiyüz elliden fazla eser telif etmiş olup yirminci yüzyılın önde gelen muhaddislerinden ve münekkitlerinden biridir.
2. el-Elbânî'nin ilim ile meşguliyeti bilimsel bir kaygıdan ziyade daha çok günlük ihtiyacı karşılamaya yönelik olmuştur. Temel hadis kaynaklarındaki hadisleri sahih ve zayıf ayrımına tâbi tutararak insanların gündelik yaşantısına yön vermeyi amaçlamıştır. Bu sayede halk, sahih olana uyacak, zayıf olandan ise kaçınacaktı. Nitekim incelediğimiz eseri *Silsiletü'l-Ehâdisi'd-Daîfe ve'l-Mevdûa ve Eseruhâ's-seyyi' fi'l-Ümme (Zayıf ve Uydurma Hadisler ve Ümmetteki Kötü Etkisi)* isimli eseri de bu amacı gerçekleştirmeye yönelik telif ettiği eserlerden biridir.
3. el-Elbânî'nin çalışmalarının genel gayesi İslam'ı bidatlerden tasfiye etmektir. O'nun hadis ilminde yaptığı te'lif, tahkîk ve ta'lik çalışmaları günümüz hadis çalışmaları açısından da önem arzetmekte olup bıraktığı ilmî mirasın araştırmacılar tarafından ülkemize kazandırılması gerektiği kanaatindeyiz.
4. Oryantalistlerin "hadislerin isnad tenkidine ağırlık verilirken, metnin ihmâl edildiği" şeklindeki iddialarının aksine hadis alimlerimiz hadiste metin tenkidi meselesiyle yakînen iştigal etmişlerdir. Ancak bunu metin tenkidi şeklinde özel başlıklar açarak değil hadislerin tenkidine veyahut anlaşılmasına yönelik gerçekleştirdikleri muhtelif çalışmalarının aralarına serpiştirerek yapmışlardır..
5. el-Elbânî ravî değerlendirmelerinde kendi görüşlerini de zikretmekle beraber daha çok Zehebî, İbn Ebî Hâtim, İbn Hacer, İbn Hibban ve Heysemî gibi münekkitlerden yaptığı nakillerle yetinmiştir. İbn Hibbân'ın mütesahil olduğunu ve ravileri tevsîk etmede kendisine güvenilmeyeceğini sıklıkla dile getirmiştir. Heysemî'ye de çok yerde itiraz etmiştir.
6. el-Elbânî'nin özellikle de hadis tenkidinde etkilendiği kişilerin başında İbn Teymiyye ve İbn Kayyim el-Cevziyye gelmektedir. Hadislere ilişkin değerlendirmeleri incelendiğinde onların tesiri bariz bir biçimde görülmektedir. Onları sık sık referans almış, bazen görüşlerine yer vermiş; bununla birlikte bazen de kendi sahip olmuş olduğu ilmî birikimin doğal bir yansıması olarak yeri geldiğinde onlara itiraz etmiştir.

7. el-Elbânî'nin hadis tenkidi meselesinde temâyüz eden en büyük özelliği, sened ve metin tenkidini bir arada yapmasıdır. Metninden hareketle tenkit ettiği hadislerin hepsini de aynı zamanda isnad açısından değerlendirmiştir. O, bu özelliğiyle kanaatimizce geleneksel olan ile modern olanı birleştirmiş ve bu iki metodu uyum içinde kullanmıştır.
8. el-Elbânî hadisleri isnad değerlendirmelerinin yanında Kurân, sünnet, tarih, icma, İslam'ın genel esasları, akıl, dünyevî ilimler gibi karînelere bağlı kalarak tenkit etmiştir.
9. Kur'an'ın tek bir ayetine arz ettiği hadislerin sayısı yediyi geçmemektedir. Geri kalan hadisleri de adeti üzere isnad değerlendirmesini yaptıktan sonra Kur'an'a arzın yanında sahih sünnet, icmâ, dinin genel esasları, akıl gibi muhtelif karînelere bağlı kalarak değerlendirmiştir.
10. Hadislerin Kur'an ayetleriyle açıkça bir alakasını görmedikçe Kur'an'a arz yöntemini kullanmamıştır. Bu bağlamda Kur'an'a arz yöntemiyle zayıf kabul ettiği hadislerin sayısı tespit edebildiğimiz kadarıyla toplamda yirmiyi geçmemektedir.
11. el-Elbânî, hadislerle ayetlerin tearuz ettiği durumlarda meseleyi açıklığa kavuştururken çoğunlukla kendi ictihadına bağlı kalmaktadır.
12. Hadisleri bazen sahih sünnete arz etmiştir. Bunu yaparken Resûlulah'tan gelen mütevâtir ve sahih ahâd bilgileri kullanmıştır.
13. el-Elbânî bazen bir hadisi sahih rivayetlere arz ederken aynı zamanda Kur'an'a, akıla veyahut dinin genel esaslarına arz edebilmiştir.
14. Tarihe arz metodunu en çok isnad değerlendirmelerinde kullanmıştır. Ravilerin doğum ve vefat tarihleri, yaşadıkları beldeler, rıhleleri, bilgi-kültür ve öğrenim düzeyleri, talebeleri, hocaları gibi bilgilerin tespitinde tarihe başvurmuştur. Bunun dışında metne dair hususları incelerken de tarih metodunu isabetli bir şekilde kullandığı kanaatindeyiz.
15. Lafız ve mana bozukulukları sebebiyle tenkit ettiği hadislerin sayısı üçü geçmemektedir. Sadece hadislerin lafızlarının bozuk olduğunu söylemek ile yetinmiş; herhangi bir tahlîl, inceleme veyahut metinleri karşılaştırma yapmadan hadisin zahirinden hareketle hadislerdeki söyleniş bozukluklarına dikkat çekmek suretiyle zayıf ve mevzu hükümlerini vermiştir.
16. el-Elbânî, Kurân, sünnet, tarih, icma, İslam'ın genel esasları, akıl, dünyevî ilimler gibi ölçütlerin yanında hadisleri; amele ve alimlerin görüşlerine muhalif olması,

fukahanın sözlerine benzemesi, nübüvvet nuru taşımaması, önceki şeriatlerden olması veya rüya yoluyla gelmesi gibi sebeplerle de tenkide tabi tutmuştur.

BİBLİYOGRAFYA

Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillah Ahmed ibnu Muhammed ibni Hanbel ibni Hilal eş-Şeybanî. (1992). *Müsned,* I-VI, İstanbul.

Ali Hasan Abdülhamîd. *Muhammed nâsiruddîn el-Elbânî müceddidü'l-karn ve muhaddisü'l-asr, Dârü'l-hadîs,* yy., ty.

Amin, Kamarudin. (2005). *The reliability of hadith transmission a re-examination of hadith-critical methods,* Rheinischen Friedrich-Wilhelms-Universitaet Bonn, Germany.

Arslan, Ali. (2014). Tarih ve hadis ilimlerindeki tenkit usulleri, Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, c. 1, Say: 2, s. 53-78.

Asım Efendi. (1886). *Kamus tercemesi,* I-V, İstanbul.

Aydınlı, Abdullah. (2012). *Hadis ıstılahları sözlüğü*, İstanbul: İfav Yayınları.

--------- (1987). *Hadis ıstılahları sözlüğü,* İstanbul: Timaş Yayınları.

Ayzerî, Abdurrahman b. Muhammed b. Salih. (2006). *Cühûdü'ş-şeyh el-Elbâni fi'l-hadis rivâye ve dirâye*, Riyad : Dârü'r-Rüşd.

A'zâmî, Muhammed Mustafa. (2015). *Hadis metodolojisi ve edebiyatı*, Çev. Recep Çetintaş, İstanbul: İz Yayıncılık.

--------- (1990). *Menhecü'n-nakd inde'l-muhaddisîn neş'etuhû ve menhecuhû,* y.y.

Beşîr, İsam Ahmed el-Beşîr. (1992). Usûlü menheci'n-nakd inde ehli'l-hadîs, Beyrut : Müessetü Reyyân.

Birışık, Abdülhamit. "Sıddîk Hasan Han", *DİA*, XXXVII, s. 95.

Buhârî, Ebu Abdullah Muhammed b. İsmail. (1992). *Sahihu'l-buhârî*, I-VIII, İstanbul.

Cevâbî, Muhammed Tâhir. (1991). *Cühûdü'l-muhaddisîn fî nakdi metni'l-hadisi'n-nebeviyyi'ş-şerîf,* Tunus: Müessesâtu Abdulkerîm Abdullah

Cihan, Sadık. (l5 Ekim 1993). *Günümüzde hadisin anlaşılmasındaki temel sebepler* Hadis'in Dünü- Bugünü Ve Geleceği Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.

Çakan, İsmail Lütfi. (2015). *Ana hatlarıyla hadis bilgisi, tarihi, dindeki yeri ve okuma-okutma yöntemi*, İstanbul: Ensar Yayınları.

Çiftçioğlu, Mehmet Durmuş. (1994) *Serahsî'nin mebsût'unda metin tenkidi (I-XV ciltler),* Yüksek lisans tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.

Darekutnî, Ali b. Umer Ebul Hasen. (1985-1405) thk. Mahfuzurrahman Zeynullah es-Selefi , *el-'ilelü'l-vâride fi'l-ehâdîsi'n-nebeviyye*. Riyad: Dâr'ül-tayyibe

Darimi, Abdullah b. Abdurrahman Ebu Muhammed b. El-Fadl ed-Darimi. *Sünen-i Darimi*. Beyrut : Dârü İhyâi's-Sünneti'n-Nebeviyye. ts.

Dönmez, İbrahim Kâfî "İcma", *DİA*, XXI, s. 417-431.

Dümeynî, Misfir Garamullah. (1997). *Hadis'te metin tenkidi metotları*. Çev. İlyas Çelebi, Adil Bebek, Ahmet Yücel, İstanbul: Kitabevi.

----------(1984). *Mekâyîsu nakdi mutûni's-sünne,* Riyad: y.y.

Ebû Bekir Abdussamed b. Bekir b. İbrahim Âl Âbid. (2010). *Mukaddime fî nakdi'l-hadisi seneden ve metnen*. Medine : Daru't-Tarafeyn.

Ebû Dâvud, Süleymân b. Eş'as. (1992). *Sünen*. İstanbul : Çağrı Yayınları.

Ebû Esmâ el-Mısrî, Atıyye b. Sıdkî Ali Salim Avde. (2001). *Safhat beydâ min eyyami şeyhinâ el-elbânî.* Yemen : Darü'l-Âsâr.

Ebû Reyye, Mahmud, Muhammedî. (1988). *Sünnetin aydınlatılması*. Çev. Muharrem Tan, İstanbul: Yöneliş Yayınları.

Ebû Ubeyde Meşhûr b. Hasan b. Selmân, (1415/1995). *Kütübün hazzere minhe'l-ulemâ*. Riyad: Darü's-Sümay'î.

Ebû Zehra, Muhammed. (1997). *İslam hukuk metodolojisi*. trc. Abdulkadir Şener, Ankara : Fecr Yay.

Edip Abdullah Hamîs, (1955). *Şehir fî dimeşk.* Riyad : Metâbiü'r-riyâd.

Elbânî, Muhammed Nâsiruddîn. (1997). *Sahîhi edebi'l-müfredi li imam buhârî*. Suûdî Arabistan: Mektebetü'd-Delîl.

----------, (1992). *Silsiletü'l-ehâdisi'd-daîfa ve'l-mevdûa*, Riyad : Mektebetü'l-Meârif.

Er, Rahmi, "Tenkit", *DİA*, XXXX, 458-461.

Erul, Bünyamin "Rebî b. Habîb", DİA, XXXIV, s. 494-495.

Ertürk, Mustafa, (2017). *Metin tenkidi (gayb ve fiten hadisleri örneği)*, Ankara: Fecr Yay.

Erul, Bünyamin. (1989). *Sünnetin Kur'an dışında hükümler getirmesi meselesi*. Yayımlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

Görgün, Tahsin. (2003). *Anlam ve yorum dini metinlerin anlaşılması ve yorumlanması*, İstanbul : Gelenek Yayınları.

Görmez, Mehmet. (2014). *Sünnet ve hadisin anlaşılması ve yorumlanmasında metodoloji sorunu*, Ankara: Otto Yaayınları.

Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdillahen en-Nîsâbûrî. (1977). *Ma'rifetü ulûmü'l-hadîs*, thk. Muzzam Hüseyin, Medine.

Hasan, Hüseyin el-Hâc. (1985). *Nakdu'l-hadis fî ilmi'r-rivâye ve ilmi'd-dirâye*, Beyrut.

Hatemî, Hüseyin. (1988). *Temel kaynaklardan yararlanmada yöntem*, İstanbul: İşaret Yayınları.

Hatipoğlu, İbrahim. "Nâsiruddîn el-Elbânî", *DİA,* XXXII, 403-405.

Hatipoğlu, Mehmet Said. (2016*). İslami tenkid zihniyeti ve hadis tenkidinin doğuşu*. Ankara.

---------- (1978). İslam'da ilk siyasi kavmiyetçilik hilafetin kureyşîliği, AÜİFD, sayı : 23, s. 121-213.

----------(1973). Hazret-i aişe'nin hadis tenkidçiliği, AÜİFD, Sayı : 19, s. 59-74.

İbrâhim Muhammed el-Ali. (2001). *Muhammed nâsiruddîn el-elbânî muhaddisü'l-asr ve nâsirü's-sünne*, Dımeşk : Darü'l-Ka'â

İbrahim Halil el-Hâşimî, (2000). *Safhât meşrika min hayati'ş-Şeyh el-Elbânî.* Kuveyt *:* Mektebetü's-sahabe.

İbnü's-Salâh, Ebû Amr Osman b. Abdurrahman eş-Şehrezûrî. *Ulûmü'l-hadîs*, nşr. Nurettin Itr, Dımaşk : Darü'l-Fikr, ts.

İdlibî, Salâhaddin b. Ahmed. (1983). *Menhecü nakdi'l-metn inde ulemâi'l-hadîsi'n-nebevî*, Beyrut: Darü'l-Âfâki'l-Cedîde.

İşbilî, Eyyüp. (2004). *Mevsûâtu a'lâmi'l-ulemâ ve'l-üdebai'l-arap ve'l-müslimîn*. Beyrut : Darü'l-Cil.

İbnü'l-Esîr, Ebu's-Saâdât Mecdüddin Mübarek b. Muhammed. (h. 1322). *en-nihâye fî garîbi'l-hadîs ve'l-eser,* I-VII, Kahire.

İbn Kayyim el-Cevzî, Ebu'l-Ferec Abdurrahman b. Ali. (h. 1390). *el-menârü'l-münîf fi's-sahîh ve'd-daîf*, thk. Abdülfettah Ebû Gudde, Halep.

İbn Mâce, Ebû Abdillah Muhammed b. Yezid. (1992). *Sünen*. İstanbul:Çağrı Yayınları.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fadl Muhammed b. Mükerrem b. Ali el-Ensârî. *Lisânü'l-arab*, I-XV, Beyrut. ts.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed ed-Dineverî. (1988). *Kitâbu te'vîli muhtelifi'l-hadîs,* thk. Abdülkadir Ahmed Atâ', Beyrut.

Kandemir, M. Yaşar. (1984). *Mevzu hadisler, menşe'i tanıma yolları tenkidi*, Ankara : Diyanet İşleri Başkanlığı.

Karaalioğlu, Seyit Kemal. (1983). *Ansiklopedik edebiyat sözlüğü*, İstanbul.

Karacabey, Salih. (2013). *Hadis tenkidi hadislerin hz. peygamber'e aidiyetini belirleme yolları,* Bursa : Emin Yayınları.

Karaman, Hayreddin. (1965). *Hadise dair ilimler ve hadis usûlü*, İstanbul : İrfan Yayınevi.

Keleş, Ahmet. (2017). *Hadis ilminde metin tenkidi örnekleri*. Ankara: Fecr Yayınları.

Kırbaşoğlu, Mehmet Hayri. (1993). *İslam düşüncesinde sünnet yeni bir yaklaşım*, Ankara : Fecr Yayınları.

---------- (2015). *Alternatif hadis metodolojisi*, Ankara : Otto Yayınları.

Köycü, Erdoğan. (2017). Hadislerin hz. peygambere (s.a.s.) âidiyetini tespitte hz. Ömer'in kullandığı istişhad metodunun hadis ilmine katkısı, International Journal of Cultural and Social Studies (IntJCSS), Antalya.

Kutlay, Halil İbrahim. (2012). Hadislerin kutsal kitapla irtibatı ve ondan etkilendiği iddiaları ömrünün uzamasını, rızkının artmasını isteyen sıla-i rahim yapsın hadisi bağlamında değerlendirilmesi, Hadis Tetkikleri Dergisi, s. 23-40.

Küçük, Raşit, "İsnad", *DİA*, XXIII, 154-159.

---------- "Metin", *DİA*, XXIX, 411-414.

Köktaş,Yavuz. (2011). *Hadislerin anlaşılmasında yöntem tartışmaları*, İstanbul : Rağbet Yayınları.

Kütükoğlu, Mübahat, (2001). *Tarih araştırmalarında usûl*, İstanbul : Kubbealtı Neşriyat.

Lane, E.W. (1867). *Lexicon (arapça-ingilizce kamus)*, 8 Cilt, Edinburgh.

Leon, E. Halkın. (1989). *Tarih tenkidinin unsurları*, Çev. Bahaeddin Yediyıldız, T.T.K., Ankara.

Mağribî, Abdul Ğammârî. (2004). *er-red ale'l el-bânî, darü'l-meşâri' li't-tabâ'a ve'n-neşr ve't-tevzi'*. Darü'l-Meşari'

Malik b. Enes, Ebû Abdullah el-Himyerî. (1992). *el-muvatta*, I-II, İstanbul: Çağrı Yayınları.

Mekkî, Tahir Ahmed. (1999). *Dirâse fî mesadiri'l-edeb*. Kahire : Darü'l-Fikri'l-Arabî

Mektebât Meşhûre, (1988). *Hezânetü'l-allâme muhammed nâsiruddin nûh necâtî el-elbânî*, Ahbâru't-Turâsi'l-İslâmî, Sayı : 14, Kuveyt.

Mektebât Meşhûre, (1989). *el-allâme muhammed nâsiruddîn el-elbânî*. Ahbâru't-Turasi'l-İslâmi, Sayı : 17, Kuveyt.

Muhammed el-Meczûb, (1983). *Ulemâ ve müfekkirûn araftühüm*, Medine : Dârü'l-İ'tisam.

Müslim, Ebu'l-Hüseyin Müslim b. El-Haccâc el Kuşeyrî en-Nîsâbûrî. (1992). *Sahîh-u müslim*, İstanbul : Çağrı Yayınları.

Nîsâbûrî, Hâkim. (1977). *Ma'rifetü ulûmü'l-hadîs,* thk. Muzzam Hüseyin, Medine.

Nureddin Itr. (1981). *Menhecü'n-nakd fî ulûmi'l-hadîs*, Dımeşk : Dârü'l-fikr.

Okiç, Tayyip, (1959). *Bazı hadis meseleleri üzerine tetkikleri*, İstanbul: Osman Yalçın Matbaası.

Oruçhan, Osman. (Eylül/2015). Bazı hadisleri anlama ve yorumlamada bilimsel verilerin kullanımı: tarihî arka plan, Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi Yıl:2, Sayı: 4, s. 40-72.

----------(2011). *Hadis ve bilim (hadiste metin tenkidi ilkesi olarak pozitif bilimlere aykırılık)*. Ankara : Türkiye Diyanet Vakfı.

Ömer Ebû Bekir. *el-İmam el-müceddid el-allame el-muhaddis Muhammed Nâsiruddîn el-Elbânî,* Amman : Beytü'l-Efkâri'd-Devliyye, ts.

Özön, Mustafa Nihat. (1954). *Edebiyat ve tenkid sözlüğü,* İstanbul.

Püsküllüoğlu, Ali. (1996). *Edebiyat sözlüğü*, y.y.

Polat, Salahattin. (2015). *Metin tenkidi*, İstanbul : İfav Yayınları.

----------(1997). *Hadis araştırmaları tarih, usül, tenkid, yorum*, İstanbul : İnsan Yayınları.

----------(18-20 Kasım 1995). *Hadislerin kur'an'a arzının problemleri, ensar neş., tartışmalı ilmî toplantılar dizisi,* Sünnetin Dindeki Yeri Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri, İstanbul.

Râmehürmüzî. (1984). *el-Muhaddisü'l Fâsıl beyne'r-râvî ve'l-vâî*, nşr. Muhammed Acâc el-Hatîb, Beyrut : Dârü'l-Fikr.

Sâğânî, Ebu'l-Fezâil Radiyuddin Hasan b. Muhammed. (1401/1980). *Mevzûât,* thk. Necm Abdurrahman Halef, Dâru'n-Nâfî, y.y.

Sağlam, Hâdî, (2015). Şer'î bir delil olma açısından icmanin mahiyeti hakkında bir tahlil, Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, s. 161-174.

Sedhân, Abdulazîz b. Muhammed Abdullah es-Sedhan. (h. 1421) *el-İmam el-elbânî durûs ve mevâkif ve iber*, Riyad : Darü'l-Muğnî.

Selefî, Muhammed Lokman. (h.1420). *İhtimamul muhaddisin bi-nakdil hadis seneden ve. Metnen*. Riyad : Daru'd-Daî li'n-Neşri ve't-Tevzi'.

Sezgin, M. Fuad. (1956). Buhari'nin kaynakları hakkında araştırmalar, ankara üniversitesi ilahiyat fakültesi yayınlarından XIII, İstanbul : İbrahim Horoz Basımevi.

Subhi es-Salih, (2016). *Hadis ilimleri ve hadis ıstılahları,* Çev. Prof. Dr. Mehmet Yaşar Kandemir, İstanbul : İfav Yayınları.

Suyutî, (1959*). Tedrîbür'-râvi fî şerhi takrîbi'n-nevevî*, thk. Abdulvehhâb Abdullatif, Medine.

----------(1886). *Aynü'l-isâbe fî istidrâki's-seyyide âişe ala's-sahâbe*, Hint Baskısı.

Şafiî, Muhammed b. İdrîs. (1940). *er-risâle*, thk. Ahmed Şâkir, nşr. Mustafa el-Bâbî El-Halebî, Mısır.

Şemseddin Sami, (1991). *Temel türkçe sözlük*, haz. Tercüman Gazetesi, İstanbul.

Şevkani, Ebû Abdullah Muhammed b. Ali. *el-fevâidu'l-mecmûa fi'l-ehâdîsi'l-mevzûâ*, thk. Abdurrahman b. Yahya el-Yemânî, Beyrut, ts.

Şeybânî, **Muhammed b. İbrâhim**. (1987). *Hayâtü'l-elbânî ve âsâruhû ve senâ'ü'l-ulemâ aleyh,* Kuveyt.

Tartı, Nevzat. (2003). bilim-hadis ilişkisine dayalı bir metin tenkidi tartışması, Ekev Akademi Dergisi Yıl: 7 Sayı: 15, s. 95-104.

Tayâlisî, Ebû Davud Süleyman b. Davud b. el-Carud el-Fârisi. *Müsnedü ebî dâvûd et-tayâlisî, darü'l-marife*, Beyrut, ts.

Tekineş, Ayhan, (1996). Hadis tenkidinin anlam ve kapsamı, Sakarya Ü.İ.F.D., Sayı 1, Sakarya, 1996, s. 199-210.

Tirmizî, (1992). *Sünen*. İstanbul : Çağrı Yayınları.

Togan, A. Zeki Velîdî. (1985). *Tarihte usûl*, İstanbul : Enderun Kitabevi.

Topal, "Şürünbülâlî", *DİA,* XXXIX, s. 274-276.

Uçman, Abdullah , "Tenkit", *DİA*, XXXX, 462-465

Uğur, Mücteba. (1992). *Ansiklopedik hadis terimleri sözlüğü*, Ankara.

Ünal, İsmail Hakkı. (1996). *Hadisleri tespitte yöntem sorunu, (akla uygunluk - akla aykırılık),* Samsun.

Ünal,Yavuz, (14-15 Ekim 1993). *Rivayetlerin hz. peygamber'e aidiyetini tesbitte aklın rolü*, Hadîsin Dünü Bugünü ile Geleceği Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Samsun.

Velioğlu, Neriman, (2014). *Hz. Aişe'nin hadis ilmindeki yeri ve metin tenkidi yöntemleri*, Yüksek Lisans Tezi, Fatih Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İstanbul.

Yerinde, Adem, "Müşkilü'l-Kur'ân", *DİA*, XXXII, s. 164-167.

Yıldırım, Enbiya. (2015). *Hadiste metin tenkidi tarihi süreç*,Ankara : Otto Yayınları.

Yücel, Ahmet. (2011). *Hadis tarihi, İstanbul :* İfav Yayınları.

----------(2011). *Hadis usûlü*, İstanbul : İfav Yayınları.

Zebîdî, (1306). *Tâcü'l-arûs min cevâhiri'l kâmûs,* X, Mısır.

Zehebî, Muhammed Hüseyin. (2011). *Tefsir ve hadiste isrâiliyyât*, Çev. Enbiya Yıldırım, İstanbul : Rağbet Yayınları.

Zerkeşî, (2012). *Hz. aişe'nin sahabeye yönelttiği eleştiriler*, Çev. Bünyamin Erul, Ankara : Otto Yayınları.

Züheyrî, Semîr b. Emîn. (h.1422). *Muhaddisü'l-asr nâsiruddîn el-elbânî,* Cezayir : Dârü'l-Fecr.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı : Nuran Sarıcı

Doğum Yeri ve Yılı : Karabük - 1992

Medeni Hali : Bekar

Yabancı Dili : Arapça

E-posta : saricii.nuuran@gmail.com

nsarici@kastamonu.edu.tr

Eğitim Durumu

Lise : Karabük Anadolu İmam Hatip Lisesi

Lisans : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

Yüksek Lisans : Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel İslam Bilimleri / Hadis

Mesleki Deneyim

İşyeri : Kastamonu Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Hadis Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi